

2013•2014
FACULTEIT RECHTEN
master in de rechten

Masterproef
Persvrijheid en de journalistieke burgerrechtelijke aansprakelijkheid

Promotor :
Prof. dr. Ilse SAMOY

Niels Feytons
Proefschrift ingediend tot het behalen van de graad van master in de rechten

De transnationale Universiteit Limburg is een uniek samenwerkingsverband van twee universiteiten in twee landen: de Universiteit Hasselt en Maastricht University.

Universiteit Hasselt | Campus Hasselt | Martelarenlaan 42 | BE-3500 Hasselt
Universiteit Hasselt | Campus Diepenbeek | Agoralaan Gebouw D | BE-3590 Diepenbeek

Maastricht University

2013•2014
FACULTEIT RECHTEN
master in de rechten

Masterproef

Persvrijheid en de journalistieke burgerrechtelijke
aansprakelijkheid

Promotor :
Prof. dr. Ilse SAMOY

Niels Feytons

Proefschrift ingediend tot het behalen van de graad van master in de rechten

Se non bastava più del zaccarone che loro godia

SAMENVATTING

Met het despotisch bewind van WILLEM I vers in het geheugen van de nieuwbakken onafhankelijke Belgische staat werden drukpersmisdrijven exclusief voorbehouden aan een volksjury. Het hof van assisen was in de 19^e eeuw de beste waarborg voor de politieke onafhankelijkheid van journalisten. Al snel bleek de jurywaarborg heel wat nadelen voor de rechtzoekende te bevatten en werden de burgerlijke rechtbanken het voornaamste forum voor de beslechting van geschillen over onrechtmatige vormen van journalistiek. Deze masterproef is gewijd aan de buitencontractuele aansprakelijkheid van de journalist die gegrond is in de gemeenrechtelijke bepaling van art. 1382 BW. Het Hof van Cassatie heeft meermaals bevestigd dat de grondwettelijke en supranationale bepalingen met betrekking tot de expressievrijheid van de media een ruime uitingvrijheid waarborgen, maar dat zij geen beperking invoeren op de beginselen van buitencontractuele aansprakelijkheid. Artikel 1382 BW sanctioneert twee vormen van onrechtmatig handelen: ofwel een schending van een specifieke regel, ofwel een inbreuk op de algemene zorgvuldigheidsnorm. Het foutief karakter van een perspublicatie kan allereerst het gevolg zijn van een inbreuk op één van de strafbepalingen in het strafwetboek of andere wetten die de persvrijheid beperken. Via de invulling van de zorgvuldigheidsnorm in het objectief referentiekader van een normaal, zorgvuldig en omzichtig journalist komt de absorberende werking van het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht van journalisten volledig tot uiting. Iedere journalist heeft een plicht tot waarheidsgetrouwheid, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen feiten- en waardenoordelen. In tegenstelling tot Nederland waar een schending van persoonlijkheidsrechten een derde categorie van onrechtmatig handelen is in de zin van art. 6:162 NBW, bestaat er in de Belgische rechtspraak veel rechtsonzekerheid over de invulling van het beoordelingskader van schendingen van persoonlijkheidsrechten. Zo worden schendingen op het recht op afbeelding in de rechtspraak gehandhaafd op basis van een autonome grondslag in de auteurswet. De meerderheid van de rechtspraak baseert zich voor schendingen van persoonlijkheidsrechten, waaronder het recht op privéleven, op art. 1382 BW. Naast de schending van persoonlijkheidsrechten kan de feitenrechter bij de invulling van de zorgvuldigheidsnorm rekening houden met de verscheidene deontologische regels. De verscheidene deontologische regels van een journalist worden in onze rechtsorde niet gekwalificeerd als rechtsregels in materiële zin. De rechter kan niet uit het louter bestaan van een deontologische fout ook een fout in burgerrechtelijke betekenis afleiden. Het gedrag van de journalist moet getoetst worden aan dat van een normaal, zorgvuldig en omzichtig journalist geplaatst in dezelfde omstandigheden, waarbij deze feitelijke omstandigheden de rechter de mogelijkheid bieden om rekening te houden met de deontologische regels van een journalist. Tot slot legt het Grondwettelijk Hof de nadruk op het grondwettelijk gewaarborgd principe van getrapte aansprakelijkheid. Indien de journalist gekend is en zijn woonplaats in België heeft, is hij persoonlijk aansprakelijk voor zijn publicaties. Een beroep op art. 18 AOW is uitgesloten zodat een journalist zelfs voor een lichte occasionele fout in de uitoefening van zijn arbeidsovereenkomst aansprakelijk is. De schadelijder kan met andere woorden geen beroep doen op het onweerlegbaar vermoeden van fout dat rust op aanstellers (art. 1384, lid 3 BW).

WOORD VOORAF

Gedurende het academiejaar heb ik het genoeg gehad om een zelfgekozen thema uit te werken in mijn masterscriptie. De verscheidene juridische aspecten van de journalistiek boeien mij enorm. Het volgen van het vak aansprakelijkheidsrecht bepaalde verder de thematiek van mijn thesis. Deze scriptie vormt het sluitstuk van mijn opleiding Rechten aan de Universiteit Hasselt en mijn reis doorheen de verschillende bachelor - en masteropleidingen. Als student economie aan de Provinciale Secundaire School te Diepenbeek koos ik na lang wikken en wegen voor de opleiding rechtspraak. Na het behalen van mijn professionele bachelor in de rechtspraak aan de Provinciale Hogeschool Limburg, heb ik besloten mijn academische ontwikkeling en passie voor het rechtswezen verder te ontplooiën aan de Universiteit Hasselt.

Bij deze bedank ik graag professor dr. Ilse SAMOY, mijn promotor, om mij op uiterst deskundige wijze te begeleiden tijdens het schrijven van mijn masterscriptie. Daarnaast wens ik ook drs. Elisabeth VERJANS te bedanken voor de omvangrijke elektronische feedback. Tenslotte dank ik meester Dirk VAN EMPTEN voor het aanreiken van interessante rechtspraak en informatie. Zonder deze hulp en nuttige tips was mijn masterscriptie nooit tot stand gekomen.

Mijn ouders en mijn zus wens ik te bedanken voor het nalezen en verbeteren van mijn scriptie op taalkundig vlak en hun onvoorwaardelijke steun doorheen mijn gehele opleiding. Tenslotte gaat een groot woord van dank uit naar mijn vriendin voor de morele steun die zij mij geboden heeft.

Niels FEYTONS

15 mei 2014

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING	<i>i</i>
WOORD VOORAF	<i>iii</i>
INHOUDSOPGAVE	v
INLEIDING	1
DEEL I: DE AANSPRAKELIJKHEID VAN DE JOURNALIST	5
AFDELING 1: VAN PAREL OP DE CONSTITUTIONELE KROON NAAR DE FACTO STRAFFELOOSHEID: DE ERKENNING VAN DE BEVOEGDHEID VAN DE BURGERLIJKE RECHTER IN PERSZAKEN ..	5
HOOFDSTUK §1. Exclusieve bevoegdheid van het hof van assisen	5
HOOFDSTUK §2. De erkenning van de bevoegdheid van de burgerlijke rechter in perszaken	6
HOOFDSTUK §3. De facto strafrechtelijke immuniteit	7
AFDELING 2: ACTIEMIDDELEN VAN DE RECHTZOEKENDE	9
HOOFDSTUK §1. Recht van antwoord	9
HOOFDSTUK §2. Klacht bij het openbaar ministerie	9
HOOFDSTUK §3. Klacht bij de Raad voor de Journalistiek	10
HOOFDSTUK §4. Burgerrechtelijke aansprakelijkheidsvordering	11
AFDELING 3: DE EXPRESSIEVRIJHEID VAN DE MEDIA	13
HOOFDSTUK §1. Grondslag	13
HOOFDSTUK §2. Het belang van het EVRM en EHRM	13
HOOFDSTUK §3. De escape-clausule van art. 10 EVRM	14
a. Legaliteitsbeginsel	15
b. Finaliteitsbeginsel	15
c. Proportionaliteitsbeginsel	16
d. Verbod op rechtsmisbruik	17
AFDELING 4: DE KWALIFICATIE VAN DE FOUT INZAKE PERSPUBLICATIES	19
HOOFDSTUK §1. Het foutbegrip en de absorberende werking van art. 1382 BW	19
a. Het foutbegrip	19
b. De absorberende werking van art. 1382 BW	20
HOOFDSTUK §2. Inbreuk op één van de toepasselijke (straf)bepalingen	21
a. Laster, eerroof en beledigingen	22
b. Bescherming identiteit van het slachtoffer van zedendelicten	23
HOOFDSTUK §3. Inbreuk op de algemene zorgvuldigheidsnorm	27
a. De normaal, zorgvuldig en omzichtige journalist	27
b. De onderzoeksplicht van de journalist: waarheidsgetrouwe informatie	28
i. Feitelijke verklaringen	28
ii. Waardeoordelen	31
c. De hoedanigheid van de betrokkene en de context van de publicatie	35
d. Het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer, recht op afbeelding en vermoeden van onschuld	36
e. Journalistieke deontologie	37
HOOFDSTUK §4. Schending van persoonlijkheidsrechten	38
a. Ontstaansgeschiedenis van de persoonlijkheidsrechten	38

b.	Definitie van persoonlijkheidsrechten _____	38
c.	De rechtsbescherming van persoonlijkheidsrechten _____	40
d.	De kwalificatie van de fout in de zin van art. 1382 BW bij schending van persoonlijkheidsrechten _____	42
	<i>i.</i> L. CORNELIS: noodzakelijke zorgvuldigheidstoets	43
	<i>ii.</i> P. LECLERCQ, H. BOCKEN en W. VAN GERVEN: het automatisme	43
e.	De fluctuerende draagwijdte van de persoonlijke levenssfeer in de media _____	45
	<i>i.</i> De context van de publicatie: het maatschappelijk debat	46
	<i>ii.</i> De hoedanigheid van personen	48
	<i>iii.</i> Ernst en impact op de privacy	50
	<i>iv.</i> Het voorafgaand handelen van de betrokkene	51
	<i>v.</i> Feitelijke bericht of waardeoordeel	52
	HOOFDSTUK §5. Inbreuk op de deontologische code van de Raad voor de Journalistiek _____	53
a.	De noodzaak van journalistieke zelfregulering _____	53
b.	Code van de Raad voor de Journalistiek (2010) _____	54
c.	Afdwingbaarheid van de Code van de Raad van de Journalistiek _____	56
d.	Deontologische fout als grondslag voor de buitencontractuele fout _____	57
	<i>i.</i> Deontologische gedragsregels die wetten in de materiële betekenis zijn	58
	<i>ii.</i> Deontologische gedragsregels die geen wetten in de materiële betekenis zijn	58
	<i>iii.</i> De verhouding tussen de Raad voor de Journalistiek en onrechtmatige daad	61
	<i>iv.</i> Het EHRM en de impact van een schending van de journalistieke deontologie	61
	AFDELING 5: DE KWALIFICATIE VAN HET SCHADEVEREISTE _____	65
	HOOFDSTUK §1. Materiële schade _____	66
	HOOFDSTUK §2. Morele schade _____	67
	AFDELING 6: OORZAKELIJK VERBAND _____	71
	DEEL II: HET STELSEL VAN GETRAPTE AANSPRAKELIJKHEID	73
	AFDELING 1: DOORWERKING VAN DE GETRAPTE AANSPRAKELIJKHEID IN CIVIELRECHTELIJKE AANGELEGENHEDEN _____	73
	HOOFDSTUK §1. Erkenning door het Hof van Cassatie _____	73
	HOOFDSTUK §2. Is de getrapte aansprakelijkheid mediu-monafhankelijk? _____	75
a.	De getrapte aansprakelijkheid vereist de notie drukpers _____	75
	<i>i.</i> Klassieke rechtspraak van Cassatie over het drukpersmisdrijf	75
	<i>ii.</i> Semi-hedendaagse invulling van de notie drukpersmisdrijf	76
b.	De getrapte aansprakelijkheid los van enig drukpersmisdrijf _____	79
	AFDELING 2: DE JOURNALIST-WERKNEMER EN DE AANSPRAKELIJKHEIDSBEPERKING VAN ART. 18 AOW _____	81
	HOOFDSTUK §1. Journalist als werknemer _____	81
	HOOFDSTUK §2. Art. 18 AOW to the rescue? _____	82
	AFDELING 3: MOGELIJKE ALTERNATIEVEN _____	85
	HOOFDSTUK §1. Strekking-VELAERTS: afzonderlijke fout van de uitgever _____	86
	HOOFDSTUK §2. Strekking-ROBERT: wijzigen van de volgorde _____	86
	HOOFDSTUK §3. Strekking-DELTOUR: afschaffing van het stelsel _____	87
	HOOFDSTUK §4. Grondwetgever, Quid? _____	87
	DEEL III: SLOTBESCHOUWINGEN	89
	LITERATUURLIJST	93

INLEIDING

1. Enkele maanden voor de opvoering van 'La Muette de Portici' in de Muntchouwborg te Brussel, wat een aanzet gaf tot de Belgische onafhankelijkheid, publiceerde Koning WILLEM I van Oranje-Nassau in december 1829 een Boodschap van de Koning aan de Natie. In deze boodschap schoffeerde WILLEM I de liberale en katholieke oppositiepers en verdedigde de Koning het repressieve persregime van de toenmalige Minister van Justitie VAN MAANEN, waarbij journalisten en uitgevers van de oppositiepers tot strenge straffen veroordeeld werden.¹ De hautaine toon van Willems boodschap zette veel kwaad bloed in het Zuiden, waar de verzetsalliantie tussen liberalen en katholieken steeds hechter werd. De afgebeelde prent op het tussenblad is een spotprent van VERHOUSEN uit 1829 die gepubliceerd werd naar aanleiding van de boodschap van 11 december 1829, waarbij WILLEM I wordt afgebeeld als duivel die de oppositiepers onderdrukt.² Het is desalniettemin verkeerd te veronderstellen dat de persprocessen onvermijdelijk tot de revolutie geleid hebben. De Belgische onafhankelijkheid is vooral te danken aan het gewone volk, voor wie de toenmalige economische crisis een vruchtbare voedingsbodem voor het revolutionaire straatgeweld was.³ De Belgische revolutionairen wilden zich afzetten tegen de manier waarop de pers voorheen behandeld werd tijdens het Hollands autoritair bewind van WILLEM I.⁴ Als gevolg daarvan werd de vrijheid van meningsuiting één van de meest essentiële grondrechten in onze Belgische grondwet. Een essentieel onderdeel van deze vrijheid is de persvrijheid: ieder individu heeft het actieve en onontvreembare recht om zijn mening te uiten en er via drukpers teksten over te publiceren.⁵ Het Europese Hof van de Rechten van de Mens (EHRM) benadrukt dat de media als waakhond van de democratische samenleving in alle vrijheid iedere autoriteit kunnen bekritisieren.⁶ De pers heeft immers de belangrijke rol om te berichten over aangelegenheden van maatschappelijk belang, zodat de burger in staat is om inzicht te krijgen in de werking van onze democratische rechtsstaat en om hierop controle uit te oefenen.⁷ Dankzij haar functie als waakhond erkent het EHRM dat journalisten vrij ver mogen gaan in hun kritiek. Journalisten mogen zich zelf een bepaalde dosis van overdrijving en provocatie veroorloven.⁸ De expressievrijheid van de media is echter niet absoluut. De rechter dient noodzakelijkerwijze een belangenafweging te maken tussen enerzijds persoonlijkheidsrechten zoals het recht op eerbiediging van de persoonlijke

¹ B. DELBECKE, *De lange schaduw van de grondwetgever. Perswetgeving en persmisdrijven in België (1831-*

² P. VAN DAMME, en S. VAN DE PERRE, *Zonder woorden? : een geschiedenis van België in spotprenten*, Kalmthout, Pelckmans, 2011, 80.

³ B. DELBECKE, *De lange schaduw van de grondwetgever. Perswetgeving en persmisdrijven in België (1831-1914)*, Gent, Academia Press, 2012, 49.

⁴ B. DELBECKE, *De lange schaduw van de grondwetgever. Perswetgeving en persmisdrijven in België (1831-1914)*, Gent, Academia Press, 2012,7; J. VRIELINK, *Van haat gesproken? Een rechtantropologisch onderzoek naar de bestrijding van rasgerelateerde uitingsdelicten in België*, Antwerpen, Maklu, 2010, 25-30.

⁵ D. VOORHOOF, *Handboek mediarecht*, Brussel, Larcier, 2011, 25.

⁶ EHRM 27 maart 1996, *Goodwin t. Verenigd Koninkrijk*, Rep. 1996, §39; EHRM 15 december 2009, *Financial Times Ltd. En Anderen t. Verenigd Koninkrijk*, §59; EHRM 23 juni 2009, *Bodrozic t. Servië*, §39; EHRM 10 maart 2009, *Times Newspapers LTD t. Verenigd Koninkrijk*, §§40-45.

⁷ EHRM 21 januari 2009, *Fressoz en Roire t. Frankrijk*, Rep. 1999, §45.

⁸ EHRM 6 mei 2003, *Perna t. Italië*, §39.

levenssfeer, het recht op afbeelding en anderzijds grondrechten zoals het vermoeden van onschuld en het recht op vrijheid van meningsuiting.

2. De media beheerst en controleert vandaag onze gehele samenleving. Hierdoor is de media vaak zelf het centrum van nieuws. Waar ligt de grens tussen de expressievrijheid van de media en het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer? Hoe kritisch mag de kritiek van de media zijn? De aansprakelijkheid van de journalist is de afgelopen jaren meermaals in de media gekomen, denk maar aan de burgerrechtelijke veroordeling van hoofdredacteur Yves DESMET in januari 2013 wegens diens heftige kritiek aan het adres van de Antwerpse Procureur-Generaal LIÉGEOIS of het vonnis waarbij de rechter in kort geding besliste dat het blad Humo tijdelijk uit de rekken moest worden gehaald, wegens een satirische fotomontage in de rubriek Het Gat van de Wereld over de toenmalige Commissaris-generaal van de Federale Politie Fernand KOEKELBERG.⁹ In december jongstleden dreigde de Minister van Economische Zaken Johan VANDE LANOTTE tijdens een uitzending van *Terzake*, naar aanleiding van het gesprek over het dossier *Electrawinds*, om iedereen die hem bleef beschuldigen te dagvaarden voor de rechtbank wegens laster en eerroof. Heeft de Minister een voldoende rechtsgrond? Hebben journalisten een principiële grotere vrijheid om meer kritiek te leveren op diegenen die een openbaar ambt uitoefenen zoals politici? Is er een onderscheid met de magistratuur? Op deze vragen tracht ik een antwoord te geven.

3. In deze masterproef tracht ik de volgende centrale onderzoeksvraag te behandelen: "Hoe wordt het burgerlijke aansprakelijkheidsrecht toegepast op journalisten en leidt deze hedendaagse toepassing naar een grotere mogelijkheid tot (zelf)censuur waardoor de vrije meningsuiting en persvrijheid in het gedrang komen?". In het eerste deel tracht ik te onderzoeken waar de rechtspraak de aansprakelijkheidsgrens voor journalisten legt: op welke gronden kan een journalist aansprakelijk worden gesteld? Wat is een normaal vooruitziende en zorgvuldige journalist? Hoe verhoudt het recht op privéleven zich ten opzichte van de expressievrijheid van de media? Kan de Raad voor Journalistiek zelf sancties opleggen en kan het schenden van deontologische regels leiden tot burgerrechtelijke aansprakelijkheid? In het tweede deel wil ik tenslotte onderzoeken wie aansprakelijk wordt gesteld: Is de getrapte aansprakelijkheid van toepassing in civiele zaken? Kan art. 18 WAO worden toegepast in de gevallen waar art. 25 GW wordt toegepast?

4. Mijn centrale onderzoeksvraag is allereerst een verklarende vraag waarbij ik het aansprakelijkheidssysteem voor journalisten tracht te systematiseren en te analyseren. Hierbij tracht ik enerzijds de geldende nationale wetgeving met betrekking tot aansprakelijkheid van de journalist te interpreteren op basis van huidige rechtspraak en rechtsleer (interne systematisering). Anderzijds houd ik eveneens rekening met het geldende Europese recht (in ruime zin). Meer concreet zal de rechtspraak van het EVRM een zeer belangrijke en centrale rol spelen bij de interpretatie van de persvrijheid (externe systematisering) en tracht ik te vergelijken met het

⁹ D. VOORHOOF, "Ook hof van beroep vindt Forrest-cartoon in MO* beledigend", *Juristenkrant* 2013, afl. 261, 4-5; D. VOORHOOF, "Hoofdredacteur veroordeeld wegens foute opinie", *Juristenkrant* 2013, afl. 262, 12; K. LEMMENS, "Politie uit de kleren? Humo uit de rekken!", *AM* 2010, afl. 1, 91-99.

Nederlandse aansprakelijkheidsrecht. Vervolgens tracht ik te onderzoeken wie aansprakelijk wordt gesteld. Dit heeft hoofdzakelijk betrekking op het systeem van getrapte aansprakelijkheid en de verhouding met art. 18 Arbeidsovereenkomstenwet. Hierbij analyseer ik aan de hand van de teleologische interpretatie wat de doelstellingen van de wetgever waren in 1831 en tracht ik te onderzoeken of deze doelstellingen nog steeds bereikt worden. Met dit onderzoek beoog ik te evalueren of het huidige aansprakelijkheidssysteem en het beoordelingskader van de rechter tot meer interne zelfcensuur leidt. Interne censuur of zelfcensuur bestaat wanneer de auteur zichzelf restricties of publicatiebeperkingen gaat opleggen omwille van een bepaalde angst of repressie. Externe censuur wordt opgelegd door een institutie van buitenaf op basis van een onevenwichtige machtsrelatie (bv. overheidsensuur of private censuur van een drukker, verspreider, werkgever, etc.).¹⁰

¹⁰ A. WAJDA, "Two types of censorship" in R. PETRIE (eds.), *Film and censorship: the index reader*, Londen, Cassel, 1997, 107-108.

DEEL I: DE AANSPRAKELIJKHEID VAN DE JOURNALIST

AFDELING 1: VAN PAREL OP DE CONSTITUTIONELE KROON NAAR DE FACTO STRAFFELOOSHEID: DE ERKENNING VAN DE BEVOEGDHEID VAN DE BURGERLIJKE RECHTER IN PERSZAKEN

HOOFDSTUK §1. EXCLUSIEVE BEVOEGDHEID VAN HET HOF VAN ASSISEN

5. In de periode voorafgaand aan de onafhankelijkheid van België vierden preventieve en repressieve maatregelen op de persvrijheid in het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden hoogtij.¹¹ Tegen deze achtergrond werd de vrijheid van meningsuiting één van de belangrijkste pijlers in de Belgische Grondwet. Ieder individu heeft het actieve en onvervreembare recht om zijn mening te uiten en er via drukpers teksten over te publiceren. Beide essentiële rechten werden in 1831 door de grondwetgever in de artikelen 19 en 25 van de Grondwet opgenomen en vormen heden ten dage de basis voor de structurele expressievrijheid van de media.¹²

6. De totale afschaffing van de juryrechtspraak in 1814 veroorzaakte groot protest in de Zuidelijke Nederlanden.¹³ Met het despotisch bewind van WILLEM I vers in het geheugen werd de jurywaarborg, om persmisdrijven en politieke misdrijven te vervolgen, snel in het onafhankelijke België heringevoerd. Het hof van assisen werd aanvankelijk niet zozeer ingevoerd om zware (geweld)misdrijven te berechten. De behandeling van criminele zaken voor het hof van assisen werd pas in 1831 via een amendement toegevoegd aan het oorspronkelijke art. 98 GW (Art. 150 GW).¹⁴ Een volksjury was, volgens de volksraad (*Congrès National*), allereerst de beste waarborg tegen de gerechtelijke willekeur aangezien de juryleden onafhankelijk stonden ten opzichte van de regering.¹⁵ De grondwettelijk gewaarborgde principes van benoeming voor het leven en onafzetbaarheid van de rechter (art. 152 GW) waren voor de volksraad onvoldoende om zeker te

¹¹ J. VANDE LANOTTE, en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 563.

¹² M. VAN DAMME, *Overzicht van het Grondwettelijk Recht*, Brugge, die Keure, 2008, 394; C. BAEKELAND, "Het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer als waakhond van de "mediacratie"" in S. LUST, en P. LUYPAERS, *Recht & media in een democratische rechtsstaat. Wie bewaakt de waakhond?*, Brugge, Die Keure, 2010, 82.

¹³ R. DECLERCQ, "Het hof van assisen veroordeeld." in P. ARNOU, *Om deze redenen. Liber Amicorum Armand Vandeplass*, Gent, Mys en Breesch, 1994, 92.

¹⁴ B. DELBECKE, "Verdedigers van het vrije woord. Advocaten en de ijver voor de persvrijheid in de Belgische grondwet (1830-183), *Pro Memoria. Bijdragen tot de rechtsgeschiedenis der Nederlanden*, 2009, afl. 9, 142; E. HUYTTENS, *Discussions du congrès national de Belgique: Séance du vendredi 21 janvier 1831*, www.unionisme.be/cn18310121.htm

¹⁵ B. DELBECKE, *De lange schaduw van de grondwetgever. Perswetgeving en persmisdrijven in België (1831-1914)*, Gent, Academia Press, 2012, 73.

zijn dat de overheid bij persmisdrijven geen druk zou uitoefenen op de rechterlijke macht.¹⁶ De volksraad zag in de juryrechtspraak een extra garantie voor de onafhankelijkheid zodat zelfs radicale tegenstanders van het politiek regime werden beschermd. De revolutionairen wilden vermijden dat een nieuw despotisch regime zou ontstaan, dat iedere voeling met de eigen bevolking zou kwijtraken. Ten tweede zou de jury de rechtelijke macht ook waarborgen tegen een schijn van partijdigheid aangezien de jury als lid van de samenleving zou oordelen of publicaties al dan niet in overeenstemming zijn met de opvattingen van de publieke opinie en al dan niet strafbaar waren.¹⁷

7. In het postrevolutionaire België leek het, voor de volksraad, voor de hand te liggen dat het overschrijden van de grenzen van de persvrijheid in hoofdzaak alleen strafrechtelijk vervolgd kon worden.¹⁸ Het persdecreet kende desalniettemin twee burgerrechtelijke alternatieven, met name het recht op antwoord (art. 13 Persdecreet) en klacht met burgerlijke partijstelling voor de onderzoeksrechter (art. 7 en 8 Persdecreet). De volksraad repte met geen woord over de mogelijkheid van aansprakelijkheidsvorderingen voor een burgerlijke rechtbank.

HOOFDSTUK §2. DE ERKENNING VAN DE BEVOEGDHEID VAN DE BURGERLIJKE RECHTER IN PERSZAKEN

8. Het ideaal van de juryrechtspraak bleef niet lang overeind. Al snel bleek de jurywaarborg heel wat nadelen voor de rechtzoekende te bevatten. Zo kwam de geïssioneerde publicatie weer ongewenst onder de publieke aandacht¹⁹, was het oordeel van de jury vaak onberekenbaar en was een assisenprocedure tenslotte omslachtig en kostelijk.²⁰ Al deze elementen hadden een contraproductief effect op de rechtspraak en vormden voor de rechtzoekenden een drempel om effectief klacht neer te leggen. Het openbaar ministerie vervolgde als gevolg zelden drukpersmisdrijven. Hierdoor poogden rechtzoekenden een vordering tot schadevergoeding op grond van art. 1382 BW in te stellen voor de burgerlijke rechtbank. Aangezien een procedure voor het hof van assisen vaker tot een vrijspraak leidde, trachtten de verwerende partijen tevergeefs de onbevoegdheid van de burgerlijke rechter te bepleiten. Acht jaar na de afkondiging van de

¹⁶ R. DECLERCQ, "Het hof van assisen veroordeeld." in P. ARNOU, *Om deze redenen. Liber Amicorum Armand Vandeplas*, Gent, Mys en Breesch, 1994, 92.

¹⁷ B. DELBECKE, *De lange schaduw van de grondwetgever. Perswetgeving en persmisdrijven in België (1831-1914)*, Gent, Academia Press, 2012, 76.

¹⁸ J. VRIELINK, *Van haat gesproken? Een rechtantropologisch onderzoek naar de bestrijding van rasgerelateerde uitingsdelicten in België*, Antwerpen, Maklu, 2010, 25-30.

¹⁹ Deze problematiek is nog steeds actueel en stelt zich in het bijzonder naar aanleiding van door rechters in kort geding uitgesproken verspreidings – of publicatieverboden op grond van art. 1382 BW en 584 Ger. W: zie bijvoorbeeld het uitzendverbod dat de Brusselse kortgedingrechter op dinsdag 8 april heeft opgelegd aan het VTM-programma *Telefacts*. (www.journalist.be/nieuws/vvj-steunt-vtm-telefacts-verzet-tegen-gerechtelijke-censuur?)

²⁰ K. LEMMENS, en B. DELBECKE, "Honderdvijftig jaar perszaken voor de burgerlijke rechter", *Juristenkrant* 2013, afl. 262, 13; B. DELBECKE, "Grondwettelijke ironie. De aansprakelijkheid van werknemers van de schrijvende pers", *TSR* 2008, afl. 2, 209.

Belgische grondwet aanvaardde de lagere rechtspraak aarzelend het beginsel dat er voor de benadeelde partij twee mogelijke vorderingen waren en dat de grondwettelijke bepalingen geen afbreuk deden aan een burgerrechtelijke vordering.²¹ Uit deze bepalingen kon men niet afleiden dat de burgerrechtelijke vordering in perszaken in 1831 afgeschaft was. Uiteindelijk bevestigde het Hof van Cassatie in 1863 de lagere rechtspraak en erkende zo de bevoegdheid van de burgerlijke rechter in perszaken.²² Het oude art. 98 GW wordt beperkend geïnterpreteerd, zodat de jury wel bevoegd blijft voor de strafrechtelijke vervolging, maar niet voor de afzonderlijke burgerlijke vordering.²³ Het Hof van Cassatie heeft later in meerdere arresten bij herhaling bevestigd dat de grondwettelijke waarborgen betreffende de vrije meningsuiting en de persvrijheid geen afbreuk doen aan de toepassing van de burgerrechtelijke aansprakelijkheidsregels.²⁴ Het Hof van Cassatie bevestigde meermaals dat "*la Constitution, en consacrant la liberté de la presse et partant la liberté de critique de la presse, n'apporte aucune restriction au principe fondamental inscrit dans l'article 1382 C. Civ.*"²⁵ Hieruit volgt dat niet enkel het hof van assisen over deze aanspraken kan oordelen wanneer de door de eisers gegeven burgerrechtelijke kwalificatie van fout in feite beantwoordt aan een strafrechtelijke kwalificatie zoals de bepalingen betreffende laster en eerroof (art. 443 e.v. Sw).

9. De wetgever heeft expliciet de rechtspraak van het Hof van Cassatie inzake de bevoegdheid van de burgerlijke rechter erkend in art. 92, §1, tweede lid Ger. W. Dit artikel bepaalt dat een burgerlijke vordering ten gronde tot vergoeding van de schade uit drukpersmisdrijven door een kamer met drie rechters moet beoordeeld worden. Volgens art. 764, 4^e lid Ger. W. dient de zaak tevens verplicht medegedeeld te worden aan het openbaar ministerie.

HOOFDSTUK §3. DE FACTO STRAFRECHTELIJKE IMMUNITEIT

10. Door de erkenning van de bevoegdheid van de burgerlijke rechter en de restrictieve interpretatie van de notie drukpersmisdrijf ontstond er sinds de Tweede Wereldoorlog²⁶ een *de facto* strafrechtelijke immuniteit voor drukpersmisdrijven en werd de burgerrechtelijke

²¹ Brussel 16 januari 1839, *Pas.* 1839, afl. 2, 7; Brussel 20 mei 1840, *Pas.* 1840, afl. 2, 180; B. DELBECKE, *De lange schaduw van de grondwetgever. Perswetgeving en persmisdrijven in België (1831-1914)*, Gent, Academia Press, 2012, 431-437.

²² Cass. 24 januari 1863, *Pas.* 1864, Afl. 1, 110.

²³ A. MAST en J. DUJARDIN, *Overzicht van het grondwettelijk recht*, Brussel, Story-Scientia, 1987, 517; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 570.

²⁴ H. VANDENBERGHE, "Over civielrechtelijke persaansprakelijkheid. Een stand van zaken" in M. DEBAENE en P. SOENS, *Aansprakelijkheidsrecht: Actuele tendensen*, Brussel, Lacier, 2005, 112.

²⁵ Cass. 8 december 1951, *Arr. Cass.* 1953, 195; Cass. 4 december 1952, *Arr. Cass.* 1953, 195; Cass. 29 oktober 1973, *Pas.* 1974, 232; Cass. 29 oktober 1973, *Pas.* 1974, 232; Brussel 16 februari 2001, *AM* 2002, afl. 3, 282; Brussel 20 september 2001, *AM* 2002, af.6, 524.

²⁶ Sinds de Tweede wereldoorlog is er maar één perszaak aanhangig gemaakt. Namelijk voor het hof van assisen van Henegouwen in 1994 betreffende twee extreemrechtse militanten van de PFN. Assisen Henegouwen 23 juni 1994, onuitg., aangehaald door D. VOORHOOF, *Vrijheid van meningsuiting, racisme en revisionisme: de marges van het recht*, Gent, Academia Press, 1994, 170.

aansprakelijk voor perspublicaties de primaire rechtsvordering.²⁷ De strafrechtelijke veroordeling van publicatiemisdrijven voor de correctionele rechtbanken blijven evenwel bestaan.²⁸ Vanaf de jaren negentig, van de vorige eeuw, werd de media in toenemende mate voor de burgerlijke rechter gedaagd. Het toenemend aantal rechtsgedingen kan door verschillende factoren worden verklaard. Allereerst heeft de algemene juridisering van de samenleving in het algemeen geleid tot een stijging van het aantal rechtsvorderingen. Ten tweede heeft de ineffectiviteit van het strafrecht geleid tot een stijging van het civielrechtelijke spoor en ten slotte heeft een toename van de onzorgvuldigheden in de berichtgeving geleid tot een stijging van het aantal rechtsgedingen.²⁹

11. Met de verwerving van politieke vrijheid op het einde van de 18^e eeuw werd de discussie over de vrijheid van meningsuiting een zaak die zich afspeelt tussen burgers, eerder dan tussen burger en staat.³⁰ In België was de constitutionele bescherming van de persvrijheid gefundeerd op een zuiver politiek ideaal om de mogelijkheid tot het leveren van politieke kritiek te beschermen. Het is daarom evident dat onrechtmatige perspublicaties aanhangig worden gemaakt voor de burgerlijke rechter aangezien de meeste geschillen handelen over een louter horizontaal-privaatrechtelijk conflict. Rechter van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens LOUCAIDES omschrijft deze stelling in een *concurring opinion* bij het arrest Lindon: "*[M]ass media are nowadays commercial enterprises with uncontrolled and virtually unlimited strength, interested more in profitable, flashy news than in disseminating proper information to the public, in controlling government abuse or in fulfilling other idealistic objectives. And although they may be achieving such objectives incidentally, accidentally or occasionally, even deliberately, they should be subject to certain restraint out of respect for the truth and for the dignity of individuals. Such restraint should include the duty to investigate defamatory allegations before rushing into print and the obligation to give an opportunity to the persons affected by their defamatory stories to react and give their own version. Furthermore they should remain legally accountable to the persons concerned for any false defamatory allegations. Like any power, the mass media cannot be accountable only to themselves. A contrary position would lead to arbitrariness and impunity, which undermine democracy itself.*"³¹

²⁷ D. VOORHOOF, *Handboek mediarecht*, Brussel, Larcier, 2011, 184.

²⁸ Drukkerijmisdrijven zijn publicatiemisdrijven en onderscheiden zich van drukpersmisdrijven omdat er geen misbruik van vrijheid van meningsuiting is, aangezien de onderhavige tekst geen mening uitdrukt. In 1999 werd de Belgische grondwet gewijzigd om de drukpersmisdrijven ingegeven door racisme of xenofobie te onttrekken aan de bevoegdheid van het hof van assisen.

²⁹ F. JONGEN, "Droits de l'homme et médias" in J.-C. SCHOLSEM, *Le point sur les droits de l'homme*, Luik, ULg, 2000, 125-127 ; A.-L. VERDOODT, *Zelfregulering in de journalistiek: de formulering en handhaving van deontologische standaarden in en door het journalistieke beroep*, proefschrift, K.U.Leuven, 2006-07, 476.

³⁰ W. VAN CALCAR, "Vrijheid van meningsuiting in historisch en taalkundig perspectief", *tirade* 2012, afl. 443, www.tirade.nu/?page_id=7636.

³¹ Concurring opinion bij EHRM 22 oktober 2007, *Lindon, Otchakovsky-Laurens & July t. Frankrijk*.

AFDELING 2: ACTIEMIDDELEN VAN DE RECHTZOEKENDE

12. Een rechtzoekende die vandaag juridische stappen wenst te ondernemen tegen onrechtmatige publicaties heeft samengevat vier juridische verweermiddelen:

1. Recht van antwoord;
2. Klacht bij het openbaar ministerie;
3. Klacht bij de Raad voor de Journalistiek;
4. Burgerrechtelijke aansprakelijkheidsvordering;

HOOFDSTUK §1. RECHT VAN ANTWOORD

13. Het vermeende slachtoffer heeft allereerst het recht van antwoord. Het recht van antwoord is een adequate techniek om een schending van de morele integriteit van zijn persoonlijkheid door een publicatie in de media, met een (kosteloze) reactie te herstellen.³² Het recht van antwoord heeft als doel om de persvrijheid te verzoenen met het respect voor persoonlijkheidsrechten.³³ Deze materie wordt geregeld in de wet van 23 juni 1961 betreffende het recht van antwoord.³⁴ Voor erkende Vlaamse televisie- of radio omroepen wordt de materie geregeld door het Vlaams omroepdecreet.³⁵

14. Het recht van antwoord moeten binnen drie maanden na publicatie van het gewraakte periodieke geschrift worden uitgeoefend (art. 1 Antwoordrechtwet). Voor audiovisuele uitzendingen moet de aanvraag tot antwoord worden verzonden binnen één maand na de gewraakte uitzending.³⁶ Deze techniek heeft enerzijds het voordeel dat ieder individu de mogelijkheid heeft om snel en doeltreffend te reageren op bepaalde informatie die de media over hen verspreiden. Anderzijds is de effectieve genoegdoening voor de rechtzoekende meestal zeer klein. Het weigeren van een inlassing van een recht van antwoord in een tijdschrift of krant is een publicatiemisdrijf en kan tot een veroordeling voor de correctionele rechtbank leiden (art. 5 en 15 Antwoordrechtwet)

HOOFDSTUK §2. KLACHT BIJ HET OPENBAAR MINISTERIE

15. Indien de publicatie een inbreuk op één van de strafbepalingen inhoudt kan de rechtzoekende een klacht bij het openbaar ministerie indienen. Wanneer de strafvordering door het openbaar ministerie is ingesteld, kan de rechtzoekende zich op grond van art. 67 Sv in elke stand van het geding, tot aan het sluiten van debatten, burgerlijke partij stellen. Wanneer de

³² P. SENAEVE, *Compendium van het Personen- en Familierecht*, Leuven, Acco, 2009, 169.

³³ E. BREWAEYS, *Recht van Antwoord*, Brussel, Story-Scientia, 2005, 6.

³⁴ Wet van 23 juni 1961 betreffende het recht tot antwoord, *BS* 8 juli 1968.

³⁵ Decreten betreffende de radio-omroep en de televisie, gecoördineerd op 4 maart 2005; Besluit van de Vlaamse Regering van 4 maart 2005 tot coördinatie van de decreten betreffende de radio-omroep en de televisie, *BS* 8 april 2005.

³⁶ D. VOORHOOF, "Nieuwe regels betreffende het recht van antwoord in Vlaams omroepdecreet", *AM* 2003, afl. 5, 407.

strafvordering nog niet op gang is gebracht door het openbaar ministerie, kan de rechtzoekende via een burgerlijke partijstelling voor de onderzoeksrechter de strafprocedure trachten te initiëren. Maar zoals hoger bepaald is deze gerechtelijke praktijk hoofdzakelijk in onbruik geraakt.

HOOFDSTUK §3. KLACHT BIJ DE RAAD VOOR DE JOURNALISTIEK

16. Een rechtzoekende kan vervolgens een klacht neerleggen bij de Vlaamse Raad voor de Journalistiek. Deze onafhankelijke Raad werd in 2002 opgericht door de Vlaamse journalistenbond (VVJ), de Vlaamse gespecialiseerde journalisten (VJPP) en Vlaamse mediadirecties.³⁷ Deze Raad is de opvolger van de Raad voor de Deontologie die sinds 1995 is ontstaan in de schoot van de Algemene Vereniging voor Beroepsjournalisten in België (AVBB). Omdat deze enkel uit journalisten was samengesteld en de behandeling van klachten bovendien steeds lang aansloopte, groeide het wantrouwen over de objectiviteit van deze Raad. Deze tekortkomingen gaven aanleiding tot de oprichting van de Raad voor de Journalistiek. De oorsprong van de Nederlandse Raad voor de Journalistiek gaat terug tot 1948, maar de huidige Nederlandse Raad werd opgericht in 1982.³⁸

17. De Raad voor de Journalistiek behartigt en verdedigt de journalistieke beroepsethiek, formuleert richtlijnen voor de journalistieke praktijk en behandelt verzoeken die over een journalistieke handelwijze worden ingediend.³⁹ De Raad bestaat uit 18 leden: zes journalisten, zes afgevaardigden van de uitgevers en de mediahuizen en zes media-onafhankelijke derden. Dat nu ook externe leden tot het beoordelend orgaan worden toegelaten versterkt de objectiviteit van de Raad, aangezien deze leden in de eerste plaats de samenleving vertegenwoordigen. De bevoegdheid van de Raad is beperkt tot het Vlaamse taalgebied en behandelt enkel klachten met betrekking tot Nederlandstalige artikels of uitzendingen.⁴⁰ Een rechtzoekende kan voor klachten tegen Franstalige media terecht bij de Conseil de Déontologie Journalistique (CDJ), die in 2010 werd opgericht. In tegenstelling tot de Vlaamse Raad en de Nederlandse Raad waarbij het initiatief in een vrijwillige zelfregulering tot stand gekomen is, vindt het initiatief aan Franstalige zijde zijn basis in een decreet van de Franse Gemeenschap.⁴¹

18. De Raad voor de Journalistiek heeft als primair doel een forum te organiseren voor de discussie over deontologische problemen. De raad heeft als gevolg een louter informatieve functie en heeft geen sanctioneringsbevoegdheid en kan dus geen schadevergoeding of tuchtsanctie toekennen. De Raad kan bijvoorbeeld aan het betrokken medium vragen om zijn advies geheel of gedeeltelijk te publiceren of er melding van te maken in een uitzending.⁴² Bij de publicatie staat

³⁷ Magazine- en dagbladuitgevers en omroepdirecties

³⁸ J. MENTINK, *Veel Raad, weinig baat, Een onderzoek naar nut en noodzaak van de Nederlandse Raad voor de Journalistiek*, proefschrift, Universiteit Leiden, 2006, 17-24.

³⁹ Art. 1 Werkingsreglement RvJ

⁴⁰ A.-L. VERDOODT, *Zelfregulering in de journalistiek: de formulering en handhaving van deontologische standaarden in en door het journalistieke beroep*, proefschrift, K.U.Leuven, 2006-07, 600.

⁴¹ Dec. Fr. 30 april 2009 tot regeling van de voorwaarden voor de erkenning en de subsidiëring van een instantie voor de zelfregulering van journalistieke deontologie, BS 10 september 2009, 61.629.

⁴² Art. 28 Werkingsreglement RvJ

niet de genoegdoening van de rechtzoekende centraal. Maar wel de bekendmaking onder de eigen beroepsgroep en in de buitenwereld van wat als journalistiek ethisch kan worden beschouwd.⁴³

19. De Raad komt tussen op verzoek - naar aanleiding van een vraag om informatie of een klacht - of op eigen initiatief.⁴⁴ Het werkingsreglement van de Raad heeft duidelijke ontvankelijkheidsdrempels ingevoerd met betrekking tot het indienen van een verzoekschrift.⁴⁵ Een klacht moet binnen dertig kalenderdagen na het tijdstip van publicatie schriftelijk worden ingediend op voorwaarde dat de klager blijkt geeft van een persoonlijk belang bij de aangeklaagde journalistieke handelwijze. De Raad oordeelt in concreto of de klager voldoende blijkt geeft van een persoonlijk belang. Een politicus die bijvoorbeeld op generlei wijze ter sprake komt in een opiniecolumn kan geen klacht indienen voor de Raad: Het persoonlijk aanvoelen geïsoleerd te worden door algemene beschouwingen van een journalist in een column houdt geen persoonlijk belang in.⁴⁶ Het aantonen van een persoonlijk belang vereist evenwel niet dat de klager moet aantonen dat hij door de berichtgeving geschaad werd. Dit is één van de belangrijkste verschillen met de vierde en laatste mogelijkheid namelijk de burgerrechtelijke aansprakelijkheidsvordering op grond van art. 1382 BW.⁴⁷

20. Bij het ontstaan van de Raad werd er tevens een ombudsman aangesteld.⁴⁸ De ombudsman vervult twee functies: Allereerst benadrukt de ombudsman de bemiddelende rol van de Raad voor de Journalistiek. Na het indienen van een klacht, zal de ombudsman in principe eerst een bemiddelingspoging opstarten tussen de klager en de betrokken redactie en/of journalist. De bemiddeling leidt soms tot een snelle correctie bij het nieuwsmedium, verontschuldigen van de hoofdredactie of de publicatie van een nieuw artikel waarmee de rechtzoekende het eens is.⁴⁹ Ten tweede vervult de ombudsman een filterfunctie. De Raad neemt alleen zaken in behandeling waarvoor de voorafgaandelijke bemiddelingspoging niet tot gewenste oplossing heeft geleid.

HOOFDSTUK §4. BURGERRECHTELIJKE AANSPRAKELIJKHEIDSVORDERING

21. Bij gebrek aan een contractuele band tussen de journalist en de schadelijder zal de rechtzoekende die zich geschaad voelt door een journalistieke gedraging hun vordering steunen op

⁴³ A.-L. VERDOODT, *Zelfregulering in de journalistiek: de formulering en handhaving van deontologische standaarden in en door het journalistieke beroep*, proefschrift, K.U.Leuven, 2006-07, 611.

⁴⁴ Art. 1, 3^e lid Werkingsreglement RvJ

⁴⁵ Art. 17 Werkingsreglement RvJ

⁴⁶ Raad voor de Journalistiek 9 februari 2006, *Verreycken t. De Morgen*. (www.rvdj.be/sites/default/files/pdf/beslissing200603.pdf)

⁴⁷ A.-L. VERDOODT, *Zelfregulering in de journalistiek: de formulering en handhaving van deontologische standaarden in en door het journalistieke beroep*, proefschrift, K.U.Leuven, 2006-07, 609.

⁴⁸ Voormalig VRT-hoofdredacteur Pieter Knapen wordt in april 2014 de nieuwe secretaris-generaal en ombudsman bij de Raad van de Journalistiek. Hij zal er Filip Voets opvolgen, die op 1 juli zijn werkzaamheden als ombudsman stopzet. (www.rvdj.be/nieuws/pieter-knapen-wordt-de-volgende-ombudsman-van-de-raad-voor-de-journalistiek)

⁴⁹ D. VOORHOOF, "Tien jaar Raad voor de Journalistiek", *Juristenkrant* 2012, afl. 258, 4-5.

de regels van de buitencontractuele aansprakelijkheid. De persoonlijke aansprakelijkheid vindt zijn grondslag in de artikelen 1382 en 1383 BW. Artikel 1382 bepaalt: "elke daad van de mens, waardoor aan een ander schade wordt veroorzaakt, verplicht degene door wiens schuld de schade is ontstaan, deze te vergoeden". Dit artikel dient samen gelezen te worden met artikel 1383 en luidt: "ieder is aansprakelijk niet alleen voor de schade welke hij door zijn daad, maar ook voor die welke hij door zijn nalatigheid of door zijn onvoorzichtigheid heeft veroorzaakt". De aansprakelijkheid voor onrechtmatige daad vereist drie klassieke toepassingsvoorwaarden met name het bestaan van een al dan niet vrijwillige fout, aantoonbare schade en een causaal verband tussen beide. Het slachtoffer zal het bewijs van deze cumulatieve voorwaarden moeten leveren om herstel van zijn schade te kunnen verkrijgen.⁵⁰

22. Het is niettemin mogelijk dat er sprake is van een contractuele verbintenis tussen de schadelijder en de journalist, bijvoorbeeld bij een interview van een bekend persoon. Deze toerekenbare tekortkoming van de journalist kan aanleiding tot de contractuele aansprakelijkheid. Aangezien het afnemen van een interview wellicht een inspanningsverbintenis inhoudt, is er pas sprake van een wanprestatie wanneer de schadelijder het bestaan van de verbintenis bewijst en aantoonbaar dat de journalist niet de inspanningen leverde die van een normaal vooruitziend persoon mochten verwacht worden om het beoogd resultaat te bereiken.

⁵⁰ T. VANSWEEVELT en B WEYTS, *Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 125.

AFDELING 3: DE EXPRESSIEVRIJHEID VAN DE MEDIA

HOOFDSTUK §1. GRONDSLAG

23. Vermits de persvrijheid een verbijzondering is van de in art. 10 EVRM gewaarborgde vrijheid van meningsuiting, dienen we allereerst de grondslag, het belang en de werking van deze vrijheid te bespreken vooraleer de kwalificatie van de fout inzake perspublicaties wordt geanalyseerd.

De notie van vrije meningsuiting werd pas een erkend juridisch probleem wanneer men ging beseffen dat de overheid vaak de publieke opinie verhinderde tot uiting te komen.⁵¹ De expressievrijheid is met pijn en moeite bevochten tegen despotische regeringen van West-Europa tijdens de 17e, 18e en 19e eeuw, als een reactie op de praktijken van *a priori* censuur en het gebruik van toelatingsbevetten tijdens het Ancien Regime.⁵² Onder invloed van het verlichtingsdenken en het filosofisch liberalisme werd de vrijheid van meningsuiting erkend in de Franse *Déclaration des droits de l'Homme et du Citoyen* (1789), die de constitutie (*Bill of Rights*) van Virginia (1766) tot voorbeeld nam.⁵³ Het recht op vrijheid van meningsuiting werd in de tweede helft van de 19de eeuw door de meeste West-Europese wetgevers tot constitutioneel beginsel verheven. In de 20^e eeuw werd de expressievrijheid opgenomen in talrijke internationale verdragen en beginsel verklaringen, waaronder het EVRM.⁵⁴ De vrije meningsuiting wordt van grote betekenis geacht voor de ontwikkeling van het individu en een essentiële waarborg voor het democratisch proces. Het EHRM geeft in het *Handyside* arrest aan dat "*Freedom of expression constitutes one of the essential foundations of a [democratic] society, one of the basic conditions for its progress and for the development of every man.*"⁵⁵

HOOFDSTUK §2. HET BELANG VAN HET EVRM EN EHRM

24. Het EVRM waarborgt de vrijheid van meningsuiting in het eerste lid van art. 10: "*Een ieder heeft recht op vrijheid van meningsuiting. Dit recht omvat de vrijheid een mening te koesteren en de vrijheid om inlichtingen of denkbeelden te ontvangen of te verstrekken, zonder inmenging van enig openbaar gezag en ongeacht grenzen. Dit artikel belet Staten niet radio-omroep-, en bioscoop- of televisieondernemingen te onderwerpen aan een systeem van vergunningen.*" In

⁵¹ C. UYTENDAELE, *Openbare informatie: het juridisch statuut in een convergerende mediaomgeving*, Antwerpen-Appeldoorn, Maklu, 2002, 155.

⁵² W. VAN CALCAR, "Vrijheid van meningsuiting in historisch en taalkundig perspectief", *tirade* 2012, afl. 443, www.tirade.nu/?page_id=7636.

⁵³ Tot de grondleggers van het recht op vrijheid van meningsuiting behoren filosofen als JOHN MILTON (17^e eeuw), JOHN LOCKE (17^e eeuw), MONTESQUIEU (17^e-18^e eeuw), VOLTAIRE (18^e eeuw), JOHN STUART MILL (19e eeuw) RONALD DWORKIN (20e-21e eeuw); J. VELAERS, *De juridische vormgeving van de beperkingen van de vrijheid van meningsuiting*, Antwerpen, Universiteit Antwerpen, 1988, 70.

⁵⁴ België was in 1830 met de uitdrukkelijke afkondiging van de vrijheid van drukpers in de grondwet één van de voorlopers (art. 25 GW). C. UYTENDAELE, "Aspecten van vrije meningsuiting en mediarecht" in J. DUMORTIER, *Recente ontwikkelingen in media- en telecommunicatierecht, Brugge, die Keure, 1996*, 111.

⁵⁵ EHRM 7 december 1976, *Handyside t. Verenigd Koninkrijk*, §49.

tegenstelling tot de Belgische grondwet is de vrijheid van mening, gedachte en denken wel opgenomen in art. 10 EVRM, terwijl art. 19 GW enkel het uiten van mening omvat.⁵⁶ De vrije meningsuiting in het EVRM omvat drie elementen. Het koesteren van een mening wordt allereerst beschermd. Dit heeft tot gevolg dat niemand gedwongen mag worden om een mening te openbaren. Vervolgens beschermt het artikel het recht om een mening te verspreiden en te uiten. Ten slotte heeft een ieder het recht om informatie te ontvangen.⁵⁷

25. Een autonome toepassing van art. 1382 BW, zonder rekening te houden met het perspectief van art. 10 EVRM, is onmogelijk. Het EHRM heeft meermaals het belang van de pers in een democratische samenleving onderstreept. De pers heeft immers de belangrijke rol om te berichten over informatie en ideeën met betrekking tot aangelegenheden van publiek belang. Het recht op vrije meningsuiting en de persvrijheid geldt niet alleen voor informatie en ideeën die gunstig worden onthaald, maar is zelfs toepasselijk op informatie die kan beledigen of choqueren.⁵⁸

26. De pers mag weliswaar bepaalde grenzen niet overschrijden, in het bijzonder in verband met de bescherming van de goede naam of de rechten van anderen. Een rechter dient noodzakelijkerwijze een belangenafweging *in concreto* te maken tussen enerzijds het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer (Art. 8 EVRM en art. 22 GW) en anderzijds het recht op vrijheid van meningsuiting en de persvrijheid (Art. 10 EVRM en art. 19 GW).

HOOFDSTUK §3. DE ESCAPE-CLAUSULE VAN ART. 10 EVRM

27. Bij een burgerrechtelijke veroordeling kan de journalist vanzelfsprekend de rechtmatigheid van de beperking van een vrije meningsuiting aan de orde stellen. De beperking wordt aan de hand van een overheidsmaatregel opgelegd in de vorm van een schadevergoeding al dan niet samen met een publicatie van het veroordelende vonnis en verontschuldigen.⁵⁹ Deze maatregelen kan men beschouwen als een vorm van overheidsinmenging in de zin van art. 10 §1 EVRM en een beperking op de beschermde vrijheid van meningsuiting.⁶⁰ Het verdrag geeft echter zelf aan dat

⁵⁶ J. VANDE LANOTTE, en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 553.

⁵⁷ H. VANDENBERGHE, "Over civielrechtelijke persaansprakelijkheid. Een stand van zaken" in M. DEBAENE en P. SOENS, *Aansprakelijkheidsrecht: Actuele tendensen*, Brussel, Lacier, 2005, 122; S. HOEBEKE en B. MOUFFE, *Le droit de la presse: presse écrite, presse audiovisuelle, presse électronique*, Limal, Anthemis, 2012, 122.

⁵⁸ EHRM 27 maart 1996, *Goodwin t. Verenigd Koninkrijk*, Rep. 1996, §39; EHRM 15 december 2009, *Financial Times Ltd. En Anderen t. Verenigd Koninkrijk*, §59; EHRM 23 juni 2009, *Bodrozic t. Servië*, §39; EHRM 10 maart 2009, *Times Newspapers LTD t. Verenigd Koninkrijk*, §§40-45; EHRM 21 januari 2009, *Fressoz en Roire t. Frankrijk*, Rep. 1999, §45.

⁵⁹ De mogelijkheid van een preventief publicatieverbod via de kortgedingrechter te eisen, is een eveneens beperking op de vrijheid van meningsuiting. Het EHRM bevestigt dat preventieve maatregelen in art. 10 EVRM niet per se ontoelaatbaar zijn, maar dergelijke maatregelen dienen binnen een zeer strikt wettelijk kader te worden toegepast. Het wettelijk kader dient een strakke controle te waarborgen en misbruiken te voorkomen. Zie EHRM 29 maart 2011, *RTBF t. België*.

⁶⁰ EHRM 24 februari 1997, *De Haes en Gijssels t. België*.

het recht op vrijheid van meningsuiting niet absoluut is. De structuur van art. 10 weergeeft de verschillende waarden die vaak onderling in conflict zijn. Het eerste lid legt de nadruk op de individuele zelfexpressie en het vrije verkeer van mening, maar het tweede lid verwijst naar andere belangrijke rechten en vrijheden en wijst eveneens op de plichten en verantwoordelijkheden van diegenen die een mening verspreiden.⁶¹

28. Art. 10 §2 EVRM bevat een escape-clausule zodat beperkingen op het recht, onder bepaalde voorwaarden, toegelaten zijn. Het EHRM heeft in zijn jurisprudentie een stappenschema ontwikkeld die de rechter doorloopt in geval er sprake zou van een schending van art. 10 EVRM.

a. Legaliteitsbeginsel

29. De beperking op de vrijheid van meningsuiting dient een wettelijke basis te hebben in het interne recht. Volgens het mijlpaalarrest *Sunday Times* van het EHRM dient de beperking voorzien te zijn bij wet in materiële zin die op een adequate wijze toegankelijk is. De norm dient verder geformuleerd te worden met voldoende precisie om de burger toe te laten zijn gedrag ernaar te richten.⁶² De overheidsinmenging mag met andere woorden niet willekeurig gebeuren. Normen die algemeen en vaag geformuleerd zijn voldoen aan de voorwaarden indien de rechtspraak ze op voldoende wijze heeft uitgewerkt. Art. 1382 BW dat de burgerlijke aansprakelijkheid in algemene bewoordingen vooropstelt voldoet aan de voorwaarden aangezien de bepaling voldoende door de rechtspraak zijn gepreciseerd, zodat de burger zijn gedrag ernaar kan richten.⁶³

b. Finaliteitsbeginsel

30. De beperking dient vervolgens een legitiem doel te bevatten zoals opgesomd in art. 10 §2 EVRM. Deze hebben betrekking op bepaalde staatsbelangen ('s lands veiligheid, de openbare orde en goede zeden), het belang van de bevolking (de openbare orde en goede zeden, het voorkomen van strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid en het waarborgen van de onpartijdigheid van de rechterlijke macht) en zelfs de bescherming van private belangen (goede naam en rechten van anderen). Het voldoen aan deze doeleinden is vaak geen struikelblok, de rechter is altijd in staat om de beperking tot een van deze doelcriteria te herleiden.⁶⁴

⁶¹ H. VANDENBERGHE, "Over civielrechtelijke persaansprakelijkheid. Een stand van zaken" in M. DEBAENE en P. SOENS, *Aansprakelijkheidsrecht: Actuele tendensen*, Brussel, Lacier, 2005, 122; S. HOEBEKE en B. MOUFFE, *Le droit de la presse: presse écrite, presse audiovisuelle, presse électronique*, Limal, Anthemis, 2012, 676.

⁶² EHRM 26 april 1979, *Sunday Times t. Verenigd Koninkrijk*.

⁶³ EHRM 29 maart 2001, *Thoma t. Luxemburg*; EHRM 18 mei 2004, *Plon t. Frankrijk*.

⁶⁴ J. VANDE LANOTTE, en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 577-578.

c. Proportionaliteitsbeginsel

31. De overheidsinmenging dient tenslotte noodzakelijkheid te zijn in een democratische samenleving. Naast noodzakelijk, dient de beperking van de vrijheid van meningsuiting proportioneel te zijn. De concrete gevolgen van de restricties op de vrije meningsuiting mogen niet verder gaan dan noodzakelijk, rekening houdend met de aard en de ernst van de maatregel.⁶⁵

32. Uit de rechtspraak van het EHRM kan worden afgeleid dat het proportionaliteitsbeginsel de belangrijkste voorwaarde is. De lidstaten behouden een zekere beoordelingsvrijheid (*margin of appreciation*), maar in de rechtspraak van het Europees Mensenrechtenhof komen toch enkele criteria naar voren waarmee in het bijzonder rekening wordt gehouden. Deze worden doorheen het werk besproken en geanalyseerd. De beoordelingsruimte is eerder beperkt indien de vrijheid van meningsuiting wordt gebruikt voor aangelegenheden die een maatschappelijk belang hebben.⁶⁶ De journalistieke expressievrijheid geniet traditioneel van een verregaande bescherming in de rechtspraak van het EHRM omwille van zijn belangrijke rol als waakhond in een democratische samenleving. Journalisten mogen zichzelf een bepaalde dosis van overdrijving en provocatie veroorloven bij aangelegenheden van algemeen maatschappelijk belang.⁶⁷ Maar volgens het EHRM mogen de sancties opgelegd door de overheid niet voor een *chilling effect* zorgen.⁶⁸ Hoge schadevergoedingen worden door het Hof gezien als een bedreiging voor de vrijheid van meningsuiting en persvrijheid.⁶⁹

33. In de recente rechtspraak van het EHRM blijkt er een opgang van een meer restrictievere tendens. Er wordt vastgesteld dat het Hof een strikte naleving van de journalistieke beroepsethiek vereist.⁷⁰ In verscheidene arresten wordt het niet naleven van de journalistieke deontologie als een belangrijk argument opgevoerd om een beperking van de persvrijheid te rechtvaardigen.⁷¹ Deze arresten worden besproken in het hoofdstuk waar de inbreuk op deontologische regels onder de loep wordt genomen.

⁶⁵ Bijvoorbeeld: Gelet op het bronnengeheim van een journalist zijn inbeslagnames en huiszoekingen bij journalisten verregaande maatregelen, die de vrije meningsuiting verder dan noodzakelijk beperken. Zie EHRM 15 juli 2003, *Ernst e.a. t. België*.

⁶⁶ H. VANDENBERGHE, "Over civielrechtelijke persaansprakelijkheid. Een stand van zaken" in M. DEBAENE en P. SOENS, *Aansprakelijkheidsrecht: Actuele tendensen*, Brussel, Lacier, 2005, 132-135; D. VOORHOOF, "Krijgen journalisten een streepje voor in Straatsburg?", *Mediaforum* 2008, 203.

⁶⁷ EHRM 6 mei 2003, *Perna t. Italië*, §39.

⁶⁸ EHRM 23 september 1994, *Jersild t. Denemarken*.

⁶⁹ EHRM 15 februari 2005, *Steel and Morris t. United Kingdom*.

⁷⁰ Zie infra: Hoofdstuk §5 Inbreuk op de deontologische code van de Raad voor de Journalistiek

⁷¹ T. GOMBEER, "Recente rechtspraak van het Europees Mensenrechtenhof inzake artikel 10 EVRM en impact van de journalistieke beroepsethiek", *NC* 2009, 79-86.

34. Het Hof van Cassatie heeft in enkele arresten het belang van het recht op vrije meningsuiting bevestigd.⁷² De cassatiearresten benadrukken dat de rechter steeds dient te onderzoeken of de beperking op de vrijheid van meningsuiting gerechtvaardigd is. Uit de beslissing van de rechter moet niet alleen blijken dat hij het recht op vrije meningsuiting heeft afgewogen tegen de andere rechten bedoeld in artikel 10 §2 EVRM, zoals het recht op de goede naam, maar ook dat de opgelegde beperking in acht genomen de context waarin de mening werd geuit, de hoedanigheid van de partijen en de overige bijzondere omstandigheden van de zaak, beantwoordt aan een dwingende sociale noodwendigheid en pertinent is en dat door de opgelegde beperking de evenredigheid wordt geëerbiedigd tussen het aangewende middel en het beoogde doel.⁷³

d. Verbod op rechtsmisbruik

Ten slotte dient men bij het toetsen aan het EVRM eveneens rekening te houden met art. 17 EVRM waarin het verbod op rechtsmisbruik is neergelegd.⁷⁴ De zogenaamde hakbijlwerking van artikel 17 EVRM kan leiden tot de niet-inroepbaarheid van verdragsbepalingen wanneer het Hof tot de conclusie komt dat meningsuitingen gericht zijn tegen onderliggende waarden aan het Verdrag.⁷⁵ Men kan met andere woorden geen beroep op de uitingsvrijheid doen om de democratische vrijheden te ondermijnen of te niet te doen. In de rechtspraak van het EHRM wordt een beroep op vrijheid van meningsuiting bij racistische uitlatingen vaak op deze wijze onontvankelijk verklaard. Zo werd bijvoorbeeld de rechtvaardiging van pro-nazi politiek en de ontkenning van de Holocaust onontvankelijk verklaard en werd een bescherming op grond van art. 10 EVRM ontzegd.⁷⁶

⁷² Cass. 27 april 2007, *RW* 2009-10, 321; Cass. 12 januari 2012, *Pas.* 2012, 92; Cass. 9 november 2012, *Pas.* 2012, 92. Zie ook D. VOORHOOF, *Handboek mediarecht*, Brussel, Larcier, 2011, 193-194.

⁷³ Cass. 12 januari 2012, *Pas.* 2012, 92.

⁷⁴ Art. 17 EVRM: "geen der bepaling van dit Verdrag mag worden uitgelegd als zou zij voor een Staat, een groep of een persoon het recht inhouden enige activiteit aan de dag te leggen of enige daad te verrichten welke ten doel heeft de rechten of vrijheden welke in dit Verdrag zijn vermeld, te vernietigen of deze rechten en vrijheden meer te beperken dan bij dit Verdrag is voorzien"

⁷⁵ Zie ook S. VAN DROOGENBROECK, "L'article 17 de la Convention européenne des droits de l'homme: incertain et inutile?" in H. DUMONT, *Pas de liberté pour les ennemis de la liberté ? Groupements liberticides et droit*, Brussel, Bruylant, 2000, 139-197.

⁷⁶ EHRM 23 september 1998, *Lehideux en Isorni t. Frankrijk*; EHRM 24 juni 2003, *Garaudy t. Frankrijk*.

AFDELING 4: DE KWALIFICATIE VAN DE FOUT INZAKE PERSPUBLICATIES

HOOFDSTUK §1. HET FOUTBEGRIP EN DE ABSORBERENDE WERKING VAN ART. 1382 BW

a. Het foutbegrip

35. Het foutbegrip vergt twee constitutieve bestanddelen: een fout vereist allereerst een objectief bestanddeel bestaande uit een onrechtmatig handelen of nalaten. Voor de beoordeling van het objectieve bestanddeel analyseert men enkel de daad. Ten tweede vereist het foutbegrip een subjectief bestanddeel. Om dit bestanddeel te vervullen dient de aangesprokene schuldbequaam te zijn en dient de onrechtmatige gedraging aan hem toerekenbaar te zijn. Men analyseert met andere woorden de dader (schadeverwekker) in plaats van de daad.⁷⁷

36. Een objectieve onrechtmatigheid bestaat ofwel uit een schending van een specifieke norm ofwel uit een inbreuk op de algemene zorgvuldigheidsnorm.⁷⁸ De specifieke norm dient een bepaald gebod of bepaald verbod op te leggen. Het kan daarbij gaan zowel om een interne rechtsregel als om een internationale rechtsnorm met rechtstreekse werking in de nationale rechtsorde.⁷⁹ De vraag of men de zorgvuldigheidsnorm overtreden heeft, wordt beoordeeld via een ongeschreven regel volgens welke eenieder zich steeds moet gedragen als een goede huisvader, een bonus pater familias.⁸⁰ Het centrale element in het foutbegrip is kortom een negatief oordeel over de maatschappelijke aanvaardbaarheid van iemands gedraging.⁸¹ Het erkennen van de bevoegdheid van de burgerlijke rechter heeft dus tot gevolg dat naast de grenzen die de strafwetgever aan de persvrijheid heeft gesteld, men eveneens rekening dient te houden met de algemene zorgvuldigheidsnorm: de publicatie dient te worden beoordeeld vanuit het perspectief van een normaal, vooruitziend en zorgvuldige journalist in dezelfde omstandigheden geplaatst.⁸² De zorgvuldigheidsnorm is in Nederland opgenomen in de beoordeling van de onrechtmatige daad

⁷⁷ S. STIJNS, *Verbintenissenrecht - Boek 1bis*, Brugge, die Keure, 2013, 9; T. VANSWEEVELT en B WEYTS, *Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 147.

⁷⁸ J. DABIN en A. LAGASSE, "Examen de jurisprudence (1939-48), la responsabilité délictuelle et quasi-délictuelle", *RCJB* 1949, afl. 50, 57; T. VANSWEEVELT en B WEYTS, *Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 126; S. STIJNS, *Verbintenissenrecht - Boek 1bis*, Brugge, die Keure, 2013, 9.

⁷⁹ Cass. 14 januari 2000, *Arr. Cass.* 2000, 33; Cass. 26 juni 1998, *Arr. Cass.* 1998, 343; Cass. 8 december 1994, *Arr. Cass.* 1994, 1074.

⁸⁰ A. WYLLEMAN, "De redactie privaats: wie zonder 'fout' is, werpe de eerste steen", *TPR* 2002, 1620-1622; S. STIJNS, *Verbintenissenrecht - Boek 1bis*, Brugge, die Keure, 2013, 11.

⁸¹ H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht: Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 64.

⁸² B. DELBECKE, *De lange schaduw van de grondwetgever. Perswetgeving en persmisdriven in België (1831-1914)*, Gent, Academia Press, 2012, 434.

dankzij het *Lindenbauw v. Cohen* arrest van de Hoge Raad.⁸³ De maatschappelijke zorgvuldigheidsnorm werd in het Nieuwe Burgerlijk Wetboek (1992) expliciet opgenomen in art. 6:162 NBW.⁸⁴ Naast de schending van de zorgvuldigheidsnorm is in Nederland sprake van een fout bij ieder handelen, doen of nalaten in strijd met een wettelijke plicht en tenslotte een inbreuk op een recht. Een inbreuk op een recht bestaat uit een inbreuk op een subjectief recht, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen twee groepen, m.n. absolute vermogensrechten en persoonlijkheidsrechten.⁸⁵

b. De absorberende werking van art. 1382 BW

37. Artikel 1382 is, volgens VANDENBERGHE H., een absorberende rechtsbepaling die naar synthese streeft door alle relevante rechtsbepalingen in ruime zin bij de beoordeling van de onrechtmatigheid te betrekken, en aldus de diverse wettelijke bepalingen zelf in zekere mate overstijgt.⁸⁶ In tegenstelling tot het Nederlandse recht past het Belgische aansprakelijkheidsrecht de normbestemmingsleer (*Schutznormtheorie*) niet toe. Het relativiteitsbeginsel is in Nederland opgenomen in art. 6:163 NBW⁸⁷ Het slachtoffer dient niet tot de categorie van personen te behoren wiens belangen beschermd worden door de wetsbepaling.

38. Dankzij de absorberende werking dient de rechter bij het onderzoek naar de vraag van het al dan niet bestaan van een onrechtmatige daad rekening te houden met andere normen met betrekking tot de persactiviteit. Art. 1382 BW is een "*juridisch venster op de sociale werkelijkheid*" waarbij de in de maatschappij levende opvattingen over democratie, persvrijheid, vakethiek, individuele verantwoordelijkheid en persoonlijke levenssfeer via deze invalshoek tot leven komen.⁸⁸ De bodemrechter dient met andere woorden rekening te houden met onder andere:

1. De expressievrijheid van de media;
2. De persoonlijkheidsrechten van de betrokkenen;
3. Het vermoeden van onschuld bij de gerechtsverslaggeving
4. De journalistieke ethiek en de maatschappelijke opvattingen over deugdzame journalistiek;

39. In deze afdeling wordt geanalyseerd hoe deze onderwerpen worden ingevoegd in het duale beoordelingskader van het onrechtmatig handelen. Art. 1382 BW sanctioneert twee vormen van onrechtmatig handelen, met name elke schending van een specifieke regel en elke inbreuk op de

⁸³ HR 21 januari 1919, *NJ* 1919, 161.

⁸⁴ C. SIEBURGH, *Toerekening van een onrechtmatige daad*, Deventer, Kluwer, 2000, 32.

⁸⁵ J. SPIER, T. HARTLIEF, G.E. VAN MAANEN, en R.D. VRIESENDORP, *Verbintenissen uit de wet en schadevergoeding*, Deventer, Kluwer, 2009, 37-41; A.J. VERHEIJ, "Onrechtmatige daad", Den Haag, Kluwer, 2005, 34-43.

⁸⁶ H. VANDENBERGHE, "Over civielrechtelijke persaansprakelijkheid. Een stand van zaken" in M. DEBAENE en P. SOENS, *Aansprakelijkheidsrecht: Actuele tendensen*, Brussel, Lacier, 2005, 110.

⁸⁷ Art. 6:163 NBW: "geen verplichting tot schadevergoeding bestaat, wanneer de geschonden norm niet strekt tot bescherming tegen de schade zoals de benadeelde die heeft geleden".

⁸⁸ H. VANDENBERGHE, "Gemeenrechtelijke aansprakelijkheid voor geschreven persbijdragen" in L. NEELS, *Mediarecht*, Antwerpen, Kluwer, 1984, 35.

zorgvuldigheidsnorm. In het eerstvolgende hoofdstuk wordt besproken hoe een journalistieke gedraging mogelijk een overtreding inhoudt van één van de toepasselijke wettelijke (straf)bepalingen. Daarna wordt nagegaan hoe onzorgvuldige en/of incorrecte informatie of kritiek wordt beteugeld via de algemene zorgvuldigheidsplicht. Vervolgens wordt de invulling van de voorwaarden van buitencontractuele aansprakelijkheid bij schending van persoonlijkheidsrechten ingevuld. Zo komt de expressievrijheid van de media onvermijdelijk in aanvaring met het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer (het recht op privéleven) en het recht op goede naam en het recht op afbeelding. In het laatste hoofdstuk wordt de inbreuk op deontologische regels onder de loep genomen. Kan de schending van een deontologische norm tegelijkertijd de schending van een specifieke rechtsnorm inhouden, zodat art. 1382 BW van toepassing is en het veroorzaken van schade door schending van een deontologische norm tot verplichte schadevergoeding aanleiding geeft. Of dient de rechter, naast schade en oorzakelijk verband, een schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm vast te stellen?

HOOFDSTUK §2. INBREUK OP ÉÉN VAN DE TOEPASSELIJKE (STRAF)BEPALINGEN

40. Het foutief karakter van een perspublicatie kan het gevolg zijn van een inbreuk op één van de strafbepalingen die de vrijheid van meningsuiting en persvrijheid inperkt. Art. 19 GW bepaalt uitdrukkelijk dat wanneer het misbruik als misdrijf wordt omschreven, het misbruik van dit recht strafrechtelijk kan worden gesanctioneerd. Strafrechtelijke beperkingen op de persvrijheid vindt men allereerst terug in het Strafwetboek: de bepalingen betreffende laster en eerroof (art. 443 e.v. Sw) en onder andere de bepalingen inzake misdaad-of gerechtsverslaggeving (art. 387bis Sw, art. 443bis Sw en art. 450ter Sw.). Zo werd bijvoorbeeld een journalist in 2008 voor de correctionele rechtbank⁸⁹ vervolgd omwille van een publicatie in de krant *La Dernière Heure*. Het artikel betrof een gewelddadige verkrachting met de dood tot gevolg van een jong meisje waarbij zowel de voornaam, leeftijd, woonplaats, sterfdatum als de begraafplaats van het meisje vermeld werden. Het artikel werd tevens vergezeld van een geanonimiseerde foto van het jonge slachtoffer.⁹⁰ Deze journalistieke handelswijze vormde onmiskenbaar een inbreuk op art. 378bis Sw. Dit artikel bestraft de verspreiding van gegevens die tot gevolg hebben dat de identiteit van het slachtoffer van bepaalde misdrijven (m.n. verkrachting en aantasting van de eerbaarheid) kenbaar wordt gemaakt, tenzij door akkoord van het slachtoffer of het openbaar ministerie. Er bestaan vervolgens bijzondere wetten die de persvrijheid strafrechtelijk beperken, onder andere het drukpersdecreet,

⁸⁹ Indien de ten laste gelegde feiten als drukpersmisdrijf te kwalificeren zijn, dient de correctionele rechtbank zich onbevoegd te verklaren, aangezien de beoordeling van deze misdrijven krachtens artikel 150 GW tot de bevoegdheid van het hof van assisen behoren. Drukpersmisdrijven zijn niet vatbaar voor correctionalisatie. Wel wordt er een onderscheid gemaakt tussen drukpersmisdrijven en drukkerijmisdrijven. Drukkerijmisdrijven zijn publicatiemisdrijven en onderscheiden zich van drukpersmisdrijven omdat er geen misbruik van vrijheid van meningsuiting is, aangezien de onderhavige tekst geen mening uitdrukt. Het verspreiden van gegevens die tot gevolg hebben dat de identiteit van het slachtoffer van bepaalde misdrijven kenbaar wordt gemaakt is een publicatiemisdrijf. Voor een uitgebreide bespreking van het systeem van getrapte aansprakelijkheid en drukpersmisdrijven toegepast in een burgerrechtelijke context zie infra deel 2.

⁹⁰ Corr. Nijvel 21 mei 2008, *AM* 2009, afl. 2, 191, noot. H. CANNIE.

de wet tot bestraffing van beledigingen aan de Koning, de negationismewet.⁹¹ Maar eveneens de antiracismewet en de wet ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie hebben bepalingen die de vrijheid strafrechtelijk beperken.⁹² Naast de antiracismewet zal wellicht de nieuwe seksismewet de vrijheid van meningsuiting sterk inperken.⁹³ Het voorstel bevat een zeer vage definitie van het begrip 'seksisme' waardoor seksistische stereotypen vervat in publicaties mogelijk strafbaar worden.

41. Deze strafrechtelijke inbreuken op de vrijheid van meningsuiting kunnen niet alleen strafrechtelijk worden vervolgd, maar kunnen ook recht geven op een herstel in natura of een schadevergoeding op basis van art. 1382 BW.⁹⁴ Omdat het foutieve gedrag in beginsel een misdrijf inhoudt en gelijktijdig de burgerrechtelijke fout doet ontstaan, is er sprake van een quasi-delictuele aansprakelijkheid.

a. Laster, eerroof en beledigingen

42. Wanneer het foutief karakter van de publicatie het gevolg is van een inbreuk op één van de stafbepalingen met betrekking tot laster en eerroof of belediging (art. 448 SW) staat de aansprakelijkheid met andere woorden vast, op voorwaarde dat de schade en het oorzakelijk verband bewezen werd. In het Nederlandse recht wordt de individuele rechtzoekende bij conflicten met de pers in het strafrecht beschermd door algemene bepalingen waaronder ook smaad, laster en beledigingen (art. 261, ev. Sr).

Eerroof houdt in dat iemand bepaalde aantijgingen van bepaalde feiten doet waarvan de wet het bewijs niet toelaat. Laster is een valse aantijging van een bepaald feit waarvan de wet het bewijs wel toelaat. Beide misdrijven vereisen allereerst dat de dader gehandeld heeft om de bedoelde persoon te schaden of te beledigen (delictstypisch schuldbestanddeel). Vervolgens dienen de aantijgingen betrekking te hebben op een bepaald feit. Een bepaald feit is een feit dat rechtstreeks of door een tegenbewijs bewezen kan worden. Het aangetegen feit moet een twijfel werpen op de eerlijkheid van de persoon en strekken tot vermindering van de achting voor die persoon, door hem een immoreel feit toe te schrijven. Tenslotte dienen de aantijgingen openbaar worden gemaakt zoals bepaald in art. 444 SW.⁹⁵

⁹¹ J. VELAERS, *De beperkingen van de vrijheid van meningsuiting*, Antwerpen, Maklu, 1999, 187; Decreet van 20 juli 1831 op de drukpers, *BS* 22 juli 1831; Wet van 23 maart 1995 tot bestraffing van het ontkennen, minimaliseren, rechtvaardigen of goedkeuren van de genocide die tijdens de tweede wereldoorlog door het Duitse nationaal-socialistische regime is gepleegd, *BS* 30 maart 1995.

⁹² Wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden, *BS* 8 augustus 1988; Wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie, *BS* 30 mei 2007.

⁹³ Wetsontwerp ter bestrijding van seksisme in de openbare ruimte en tot aanpassing van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen teneinde de daad van discriminatie te bestraffen, *Parl. St.* Kamer 2013-14, nr. 53K3297; Het wetsontwerp is goedgekeurd in de Kamer en momenteel hangende voor de senaat (raadpleging 16/04/2014).

⁹⁴ D. DE PRINS, "De burgerlijke rechter en persvrijheid", *RW* 2000-2001, 1445-1465.

⁹⁵ A. DE NAUW, *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 268-281.

43. Beledigingen zijn aantijgingen waarbij over de beledigde een beoordeling wordt uitgesproken zonder dat hem een bepaald feit ten laste wordt gelegd. Het vaag karakter van de aantijgingen zijn kenmerkend voor beledigingen in vergelijking met laster en eerroof.

Zo werd H. BRUSSELMANS civielrechtelijk veroordeeld voor beledigende passages ten aanzien van A. DEMEULEMEESTER in het boek *Uitgeverij Guggenheimer*.⁹⁶ De rechter ten gronde besliste dat alle constitutieve elementen van het misdrijf belediging (art. 448 SW) vervuld waren. Dit leidde de rechtbank tot de conclusie dat de fout van de auteur vaststond.⁹⁷

Het Hof in Straatsburg heeft zich in een aantal principiële arresten gebogen over burgerlijke veroordelingen wegens lasterlijke of beledigende uitspraken. In *De Haes en Gijssels v. België* oordeelde het Hof dat de burgerlijke veroordeling van twee Belgische journalisten wegens eerroof, in strijd was met art. 10 EVRM. De zaak handelde over de veroordeling tot schadevergoeding van twee journalisten van het weekblad *Humo* wegens het artikel over de zaak notaris-X, een vermeende incestzaak die in de jaren '80 veel beroering veroorzaakte. In het artikel waren de journalisten uitgebreid ingegaan op het privéleven van enkele rechters, en hadden daaruit afgeleid dat er partijdige rechtspraak, omtrent het hoederecht van de kinderen, was geweest in het voordeel van notaris X. Het EHRM onderstreepte hier wederom de *public watchdog*-functie van de pers om informatie en ideeën te verspreiden over alle onderwerpen die het publiek kunnen aanbelangen. De rechters dienden deze scherpe kritiek te verdragen aangezien de als eerrovend beschouwde meningen, niet in tegenspraak waren met feiten die met passende zorgvuldigheid waren opgespoord en weergegeven.⁹⁸

b. Bescherming identiteit van het slachtoffer van zedendelicten

44. Art. 378bis SW bepaalt dat publicatie en verspreiding van teksten, tekening, foto's, enigerlei beelden of geluidsfragmenten door middel van boeken, pers, film, radio, televisie of op enige andere wijze waaruit de identiteit kan blijken van het slachtoffer van een misdrijf van aanranding van de eerbaarheid en verkrachting, verboden is. Dit artikel vormt een beperking op het grondwettelijke principe van openbaarheid van terechtzitting dankzij het recht op privacy van het slachtoffer ter voorkoming van een secundaire victimisatie van slachtoffers van zedendelicten.⁹⁹

⁹⁶ Passages waaronder "[...] *Ann Demeulemeester? Die omhooggescheten ontwerpster van coutureloze zwarte vodden waar chichiwijven zich zonder enige geldige reden blauw aan betalen? [...]*" Zie Rb. Antwerpen 21 december 2000, *AM* 2001, afl. 2, 271.

⁹⁷ Rb. Antwerpen 21 december 2000, *AM* 2001, afl. 2, 271; H. VANDENBERGHE, "Over civielrechtelijke persaansprakelijkheid. Een stand van zaken" in M. DEBAENE en P. SOENS, *Aansprakelijkheidsrecht: Actuele tendensen*, Brussel, Lacier, 2005, 139; D. VOORHOOF, *Handboek mediarecht*, Brussel, Lacier, 2011, 187.

⁹⁸ EHRM 24 februari 1997, *De Haes & Gijssels v. België*.

⁹⁹ Ingevoerd krachtens de wet van 4 juli 1989 houdende wijziging van sommige bepalingen betreffende de misdaad van verkrachting.

45. Een publicatie zal niet strafbaar zijn indien het slachtoffer volledig onherkenbaar is, noch de gewone burger, noch de personen uit de nabije omgeving van het slachtoffer in staat zijn de persoon te identificeren.¹⁰⁰ Art. 378bis SW bepaalt expliciet dat publicatie wel mogelijk is bij schriftelijke toestemming van het slachtoffer of wanneer men de toestemming verkregen heeft van de procureur des Konings of van de met het onderzoek belaste magistraat indien dit gebeurt ten behoeve van het opsporingsonderzoek of het gerechtelijk onderzoek.

46. Zo veroordeelde het Hof van beroep te Antwerpen een journaliste en de Vlaamse Media Maatschappij NV (VMMa) tot het betalen van een morele schadevergoeding ten belope van 2.500 EUR voor het uitzenden van een interview met een vrouw die getuigde over haar ervaring als slachtoffer van een verkrachting.¹⁰¹ Het slachtoffer werd telefonisch gecontacteerd door de journaliste met de vraag of zij bereid was over haar ervaring te getuigen in het magazine *Telefacts*. Het slachtoffer stemde mondeling toe tot een interview. Na het opnemen van het interview kreeg het slachtoffer berouw. Het slachtoffer contacteerde enkele dagen later de journaliste met de eis om het interview niet uit te zenden. Een gemonteerde samenvatting van het interview werd echter uitgezonden. Het slachtoffer diende allereerst klacht in voor de Raad voor de Journalistiek. Volgens de Raad diende een journalist bij het gebruik van getuigenissen over persoonlijke en intieme gebeurtenissen een bijzondere zorgvuldigheid aan de dag te leggen. Aangezien er zorg voor gedragen werd dat klagster niet met naam werd genoemd en dat haar woonomgeving niet herkenbaar werd gefilmd, oordeelde de Raad dat er geen inbreuk was op de journalistieke deontologie.¹⁰² Omdat het slachtoffer vrijwillig aan het interview had meegewerkt, had dit volgens de Raad tot gevolg dat er geen schriftelijke toestemming vereist was om een interview te kunnen uitzenden. Vermits de Raad geen schadevergoeding toekent, dagvaardde het slachtoffer de journaliste en de VMMa voor de rechtbank van eerste aanleg, op grond van art. 1382 BW, tot het vergoeden van de schade die ze door de uitzending had geleden. Volgens eiseres ontbrak haar toestemming tot het uitzenden van het interview aangezien krachtens artikel 378bis SW het interview niet uitgezonden mocht worden zonder haar schriftelijke toestemming. Het Hof wees het standpunt van de VMMa af dat argumenteerde dat artikel 378bis SW niet van toepassing was, omdat de doelstelling van het artikel enkel de bescherming van de identiteit en het waarborgen van anonimiteit van het slachtoffer *tijdens* de afwikkeling van een gerechtelijke procedure, in welke fase ook, voor ogen had. De VMMa argumenteerde tevergeefs dat het interview niet in het licht van gerechtsverslaggeving werd afgenomen aangezien het slachtoffer jaren na de feiten zelf vrijwillige medewerking verleende. Het hof oordeelde dat de wettekst op geen enkel punt onduidelijk is en niet geïnterpreteerd hoeft te worden. Aangezien het interview niet gestaafd werd door een schriftelijke toestemming van het slachtoffer, stelde het Hof vast dat alle constitutieve

¹⁰⁰ G. VERMEULEN, *Privacy en strafrecht. Nieuwe en grensoverschrijdende verkenningen*, Antwerpen, Maklu, 2007, 89.

¹⁰¹ Antwerpen 15 april 2009, *NJW* 2009, afl. 211, 817.

¹⁰² Raad voor de Journalistiek 13 januari 2005, *G. t. VTM en Lili Vandenberk*.
(www.rvdj.be/sites/default/files/pdf/beslissing200501.pdf)

bestanddelen van artikel 378bis SW vervuld waren in hoofde van journalist en VMMA. Beiden hadden de voormelde wettelijke norm miskend, als gevolg is de fout bewezen.¹⁰³

47. Er was echter sprake van een mondelinge overeenkomst. Was een buitencontractuele vordering überhaupt mogelijk? Dankzij het klassieke Stuwadoorsarrest van het Hof van Cassatie bestaat er een samenloopverbod tussen een contractuele en buitencontractuele vordering: een buitencontractuele vordering is uitgesloten wanneer de fout een tekortkoming aan een contractuele verbintenis uitmaakt. Een buitencontractuele vordering is slechts mogelijk indien de fout andere dan aan de slechte uitvoering van het contract te wijten schade heeft veroorzaakt.¹⁰⁴ Maar op het samenloopverbod erkent het Hof een belangrijke uitzondering: wanneer een contractuele fout tevens een strafrechtelijk misdrijf uitmaakt, zoals in het onderhavige arrest, behoudt de benadeelde de keuze tussen een contractuele en buitencontractuele vordering.¹⁰⁵

48. Het hof van beroep houdt in het arrest een zeer strikte visie aan waardoor journalisten bij een interview verplicht zijn om de toestemming van het slachtoffer van zedenmisdrijven schriftelijk te laten vastleggen, indien de identiteit openbaar wordt gemaakt. Het onderscheid tussen de uitspraak van de Raad van de Journalistiek en de rechtspraak van het hof van beroep is te verklaren uit het feit dat de Raad een louter opiniërende en informatieve functie heeft.¹⁰⁶ De raad fundeert immers zijn uitspraken louter op de bepalingen van journalistieke deontologie.

49. Het toepassen van art. 378bis SW in perspublicaties beperkt evenwel het recht op vrijheid van meningsuiting, zoals gewaarborgd in art. 10 EVRM. Volgens P. DE HERT vormt de opgelegde burgerlijke schadevergoeding voor het schenden van art. 378bis SW geen onaanvaardbare beperking van de persvrijheid.¹⁰⁷ Er dient een onderscheid gemaakt te worden tussen strafbaarstellingen die strijdig zijn met het recht op vrije meningsuiting en straffen die disproportioneel zijn en dus strijdig kunnen zijn met de vrije meningsuiting. In het arrest *Depuis e.a. t. Frankrijk* werd een strafrechtelijke veroordeling van twee journalisten wegens schending van het geheim van het strafrechtelijk onderzoek disproportioneel geacht met de vrijheid van meningsuiting, in de zin van art. 10 EVRM.¹⁰⁸ Twee journalisten werden in Frankrijk veroordeeld tot een geldboete en betalen van een schadevergoeding voor het publiceren van het boek "Les oreilles du Président" wegens schending van het geheim van het strafrechtelijk onderzoek. In het boek werd verslag uitgebracht over de manier waarop de Franse regering, in de jaren 1980, telefoons afluisterde van journalisten en advocaten, onder het mom van terrorismebestrijding. Beide journalisten werden door een Frans rechtcollege veroordeeld omdat ze de informatie op illegale wijze verkregen hadden uit een strafdossier. Het EHRM oordeelde dat het Franse

¹⁰³ Antwerpen 15 april 2009, *NJW* 2009, afl. 211, 818-820.

¹⁰⁴ Cass. 7 december 1973, *RW* 1973-1974, 1597.

¹⁰⁵ H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht: Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 47.

¹⁰⁶ Zie supra §17-18; zie infra §100.

¹⁰⁷ P. DE HERT, "Burgerlijke rechters passen strafrecht toe in de zaak T. over artikel 378bis Strafwetboek, afweging van vrijheden en een strafrecht à la carte", *T. Strafr.* 2010, afl. 2, 120-124.

¹⁰⁸ EHRM 7 juni 2007, *Depuis e.a. t. Frankrijk*; zie ook EHRM 24 mei 1988, *Weber t. Zwitserland*.

rechtscollege met de veroordeling een inbreuk pleegde op de persvrijheid. Uit het arrest mag men niet afleiden dat art. 10 EVRM journalisten ontslaat van de verplichting om de strafwetgeving na te leven, maar wanneer de berichtgeving een groot maatschappelijk belang vertoont, kan een schending van het geheim van het strafonderzoek, omwille van de persvrijheid, geen aanleiding geven tot een veroordeling van de journalisten.¹⁰⁹ Het recht op informatie aan het publiek primeerde *in casu* vermits de zaak ten eerste verband hield met een politieke discussie en het publiek recht heeft om over dit soort zaken geïnformeerd te worden. Bovendien was de zaak reeds met veel aandacht in de media besproken, als gevolg schaadde de informatie die de journalisten publiceerden niet het onderzoek of het vermoeden van onschuld. De journalisten hadden tenslotte in deze zaak de deontologische regels correct nageleefd. In *Rumyana Ivanova t. Bulgaria* werd de veroordeling van een journalist wegens smaad niet disproportioneel geacht aangezien de zaak niet strafrechtelijk, maar administratiefrechtelijk werd gesanctioneerd met de lichtst mogelijke administratieve sanctie.¹¹⁰ De Telefacts-journaliste had wel de deontologische regels nageleefd, maar omdat er enkel een burgerrechtelijke schadevergoeding werd opgelegd waarvan het Hof zelf aangeeft dat deze niet bestraffend is, is deze veroordeling, volgens P. DE HERT, een gerechtvaardigde beperking op de persvrijheid. Het interview vertoonde ook geen groot maatschappelijk belang, zoals bij *Depuis*, hierdoor dient de expressievrijheid van de media niet te prevaleren. Het Hof van Cassatie heeft niettemin in enkele recente arresten benadrukt dat de rechter steeds dient te onderzoeken of de beperking op de vrijheid van meningsuiting gerechtvaardigd is.¹¹¹ In het onderhavige arrest heeft de rechter niet grondig en concreet gemotiveerd waarom er een dwingende sociale noodwendigheid bestaat ter verantwoording van een overheidsinmenging in de vrijheid van meningsuiting.

¹⁰⁹ D. VOORHOOF, "Recente arresten van het E.H.R.M. in verband met artikel 10 E.V.R.M. (vrijheid van meningsuiting en informatie). April – 15 juni 2007", *AM* 2007, afl. 4, 364-377.

¹¹⁰ EHRM 14 februari 2008, *Rumyana Ivanova t. Bulgaria*.

¹¹¹ Cass. 27 april 2007, *RW* 2009-10, 321; Cass. 12 januari 2012, *Pas.* 2012, 92; Cass. 9 november 2012, *Pas.* 2012, 92; Zie supra §34.

HOOFDSTUK §3. INBREUK OP DE ALGEMENE ZORGVULDIGHEIDSNORM

a. De normaal, zorgvuldig en omzichtige journalist

50. De rechtspraak heeft doorheen de jaren enkele criteria ontwikkeld op basis waarvan foutief gedrag van een journalist kan worden onderscheiden van aanvaardbare journalistieke kritiek. Een belangrijk element bij de beoordeling van het onrechtmatig karakter van een publicatie is de afweging of de kritiek of informatie steun vindt in juist en geloofwaardig feitenmateriaal. Onjuiste aantijgingen of kritiek met een duidelijk gebrek aan bewijsmateriaal wordt beoordeeld vanuit het perspectief van de zorgvuldigheidsnorm.¹¹² Deze norm is een ongeschreven regel volgens welke eenieder zich steeds moet gedragen als een goede huisvader.¹¹³ De rechter dient te onderzoeken of de betrokken journalist zich heeft gedragen als een normaal, zorgvuldig en omzichtig journalist, geplaatst in dezelfde externe omstandigheden. Iedere afwijking van de gestelde norm kan tot aansprakelijkheid leiden.¹¹⁴

51. De algemene zorgvuldigheidsnorm werd omvattend beschreven in de klassieke omschrijving van het foutbegrip door DABIN en LAGASSE: "*Est constitutive de faute, tout manquement si minime soit-il, volontaire ou involontaire, par acte ou par omission, à une norme de conduite préexistante. Cette norme de conduite a sa source soit dans la loi ou les règlements (droit penal, droit civil, droit administrative ...) soit dans une série de règles de vie sociale, de morale, de convenance ou de technique, non formulées en textes législatifs: loyauté, bienséance, sang-froid, prudence, diligence, vigilance, habilité, déontologie professionnelle ..., le tout selon le critère de l'homme normal de l'époque, du milieu, de la region*".¹¹⁵ De zorgvuldigheidsnorm is een abstracte, objectieve norm. Het objectief referentiekader van een normaal, zorgvuldig en omzichtig journalist bestaat niet uit het gemiddeld gedrag dat na empirisch onderzoek bij vergelijkbare personen in vergelijkbare omstandigheden zou worden vastgesteld, maar behelst het gedrag van een journalist in vergelijkbare omstandigheden en in vergelijkbare artikelen dat beantwoordt aan de verwachtingen van de maatschappij in een democratische samenleving.¹¹⁶ Het criterium van de goede huisvader wordt ingevuld door rekening te houden met dezelfde concrete omstandigheden. De rechter mag evenwel geen rekening houden met interne omstandigheden. Het gedrag van de journalist wordt in beginsel getoetst aan het gedrag van de goede huisvader zonder rekening te houden met de persoonlijke kenmerken en hoedanigheden van de dader, zoals zijn geslacht, gezondheid, intelligentie, karakter.¹¹⁷ De rechtspraak heeft niettemin erkend dat bij het toetsen

¹¹² P. ROBERT, "La responsabilité civile du journaliste", *AM* 2000, afl. 1-2, 19.

¹¹³ S. STIJNS, *Verbindenissenrecht - Boek 1bis*, Brugge, die Keure, 2013, 11.

¹¹⁴ D. VOORHOOF, *Handboek mediarecht*, Brussel, Larcier, 2011, 197.

¹¹⁵ J. DABIN en A. LAGASSE, "Examen de jurisprudence (1939-1948). La responsabilité délictuelle et quasi-délictuelle", *RCJB* 1949, 57.

¹¹⁶ H. VANDENBERGHE, "Over civielrechtelijke persaansprakelijkheid. Een stand van zaken" in M. DEBAENE en P. SOENS, *Aansprakelijkheidsrecht: Actuele tendensen*, Brussel, Larcier, 2005, 140.

¹¹⁷ H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht: Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 100.

van het criterium van de goede huisvader, toch met bepaalde interne, subjectieve elementen rekening gehouden mag worden, op voorwaarde dat de subjectieve eigenschappen veralgemeenbaar zijn.¹¹⁸ Externe omstandigheden worden wel opgenomen in het criterium van de goede huisvader. Zo wordt het professioneel gedrag van een journalist vergeleken met de professionele standaardmaat uit zijn beroepscategorie en kan er aldus rekening worden gehouden met de gebruiken, gewoontes, regels van de kunst, technische normen of deontologische voorschriften van de groep waartoe de beroepsbeoefenaar toe behoort.¹¹⁹ Het type media, het type journalist, de identiteit van de geïnterviewde persoon worden in concreto geanalyseerd.¹²⁰

b. De onderzoeksplicht van de journalist: waarheidsgetrouwe informatie

Een publicatie dient waarheidsgetrouw te zijn. De journalist heeft met andere woorden een onderzoeksplicht.¹²¹ Deze plicht is geen resultaatsverbintenis: een journalist is niet aansprakelijk van zodra het artikel feitelijke onjuistheden bevat. Een voorzichtige en zorgvuldige journalist hoeft niet de absolute waarheid te verkondigen. Hij dient wel te streven naar waarheidsgetrouwheid, hij moet zijn gegevens in de mate van het mogelijke controleren en zich ervan onthouden geruchten te verspreiden zonder de informatie zoveel als mogelijk na te checken, voor zover dit redelijkerwijze binnen zijn mogelijkheden ligt.¹²² Hierbij wordt rekening gehouden met de professionele bijzonderheden van het beroep van journalist en met de specifieke taak en opdracht van de pers, namelijk dat zij als waakhond een essentiële bijdrage levert tot de democratische samenleving.¹²³

i. Feitelijke verklaringen

52. De onderzoeksplicht is groter bij feitelijke verklaringen dan bij waardeoordelen. Ernstige beschuldigingen hebben een grotere impact op het publiek en dit zal leiden tot een strengere onderzoeksplicht. De journalist moet blijk geven van de grootste omzichtigheid in enerzijds het zoeken van informatie en anderzijds in de verspreiding ervan, zonder de feiten te vervormen en met vermijding van het kritiekloos steunen op geruchten of onbetrouwbare informatie.¹²⁴ Dit dient bewezen te worden aan de hand van feitelijk bronnenmateriaal. Het feit dat beschuldigingen later werden overgenomen door andere mediabronnen impliceert niet dat ze berusten op voldoende betrouwbare informatie en sluit vervolgens de onderzoeksplicht van de oorspronkelijke journalist

¹¹⁸ Zo kan de rechter rekening houden met de leeftijd van de schadeverwekker. Zie Cass. 5 juni 2003, *JLMB* 2004, 543, noot. D. PHILLIPE; Gent 13 mei 2004, *NjW* 2004, 1279, noot I. BOONE.

¹¹⁹ L. CORNELIS, *Beginnelen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht. Deel I*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 1989, 260-261.

¹²⁰ S. HOEBEKE en B. MOUFFE, *Le droit de la presse: presse écrite, presse audiovisuelle, presse électronique*, Limal, Anthemis, 2012, 679.

¹²¹ Rb. Antwerpen 25 juni 2007, *AM* 2008, afl. 2, 139.

¹²² Rb. Antwerpen 29 juni 2007, *AM* 2008, afl. 3, 225.

¹²³ H. VANDENBERGHE, "Over civielrechtelijke persaansprakelijkheid. Een stand van zaken" in M. DEBAENE en P. SOENS, *Aansprakelijkheidsrecht: Actuele tendensen*, Brussel, Lacier, 2005, 140.

¹²⁴ Rb. Brussel 23 juni 1998, *JT* 1999, 196.

niet uit.¹²⁵ Omgekeerd mag een journalist niet, zonder eigen onderzoek, beschuldigingen die door andere mediakanalen zijn geuit zonder meer overnemen.¹²⁶

53. Naar aanleiding van de functie als waakhond van de democratische samenleving, heeft het EVRM bevestigd dat journalisten en de media een plicht tot zorgvuldig handelen hebben en als gevolg over betrouwbare informatie dienen te beschikken.¹²⁷ Het *Semik-Orzech* arrest handelde over de burgerrechtelijke veroordeling van een Poolse journaliste wegens het uiten van zware kritiek op een advocaat. Het Europese Hof bevestigde dat het onderhavige artikel vooral sensationeel was en dat de journaliste niet zorgvuldig gehandeld had, aangezien zij had nagelaten meer informatie bij justitie in te winnen over het juiste verloop van de rechtszaak en als gevolg werd het beroep op art. 10 EVRM afgewezen.¹²⁸

54. Het onderzoek van de journalist dient in verhouding te staan met de ernst van de feiten die hij in zijn bijdrage vermeldt.¹²⁹ Doorgaans wordt daarom de onderzoekspllicht zeer strikt ingevuld bij onderzoeksjournalistiek. Journalisten hebben bij dergelijke publicaties een grotere objectiviteitsplicht. Op basis van deze objectiviteitsplicht trachten journalisten niet alleen mensen te interviewen die de betrokkene ongunstig gezind zijn, doch ook naasten of personen uit het milieu die de betrokkene noch gunstig noch ongunstig gezind waren.¹³⁰

Zo vorderde P. VAN DEN DRIESSCHE een schadevergoeding op grond van een schending van de journalistieke zorgvuldigheidsnorm, naar aanleiding van het verschijnen van een artikel over seksuele intimidaties in het weekblad *Humo*.¹³¹ In het artikel werd aan de hand van verschillende getuigenissen, waarvan sommige anoniem, gesteld dat VAN DEN DRIESSCHE zich handtastelijk gedroeg ten aanzien van vrouwen waarmee hij in de werksfeer in contact kwam. De getuigen verklaarden dat zij op een seksueel getinte wijze onverwachts aangeraakt werden door P. VAN DEN DRIESSCHE. De rechtbank van eerste aanleg te Leuven liet optekenen dat een normaal voorzichtige en redelijke journalist in dezelfde omstandigheden geplaagd op dezelfde wijze zou gehandeld hebben. Door het groot aantal getuigen die seksuele intimidaties bevestigden, mocht de journalist aannemen dat de getuigen voldoende geloofwaardig waren en dat het globaal beeld dat uit de verschillende getuigenissen naar voren kwam, met de werkelijkheid overeenkwam. De geloofwaardigheid van de getuigenissen werd vergroot door het feit dat sommige getuigen met hun naam vernoemd werden, waardoor ze een risico namen dat een klacht wegens laster en eerroof tegen hen zou worden ingediend.

¹²⁵ Brussel 3 april 2003, *AM* 2003, afl.4, 303, noot F. JONGEN.

¹²⁶ Brussel 18 februari 2001, *Journ. Proc.* 2002, afl. 411, 22.

¹²⁷ EHRM 15 november 2011, *Semik-Orzech t. Polen*.

¹²⁸ EHRM 15 november 2011, *Semik-Orzech t. Polen*, §63.

¹²⁹ Brussel 21 november 1990, *JLMB* 1990, 24; Brussel 14 december 1993, *AJT* 1994-95, 70.

¹³⁰ Rb. Brussel 25 juni 2002, *AM* 2004, afl. 4, 367.

¹³¹ Rb. Leuven 22 mei 2013, onuitg.

Een klein jaar voordien werd een journalist en de hoofdredacteur van *Het Laatste Nieuws* veroordeeld tot het betalen van een morele schadevergoeding aan *Quick Step* ploegdirecteur LEFEVERE en dokter VANMOL vanwege artikelen over het dopingverleden van LEFEVERE, omdat de journalist niet over degelijke en betrouwbare bronnen beschikte.¹³² In twee edities van *Het Laatste Nieuws* verschenen, op de voorpagina en op een aantal bladzijden van de sportkatern, artikelen over het dopingverleden van LEFEVERE en het georganiseerde dopinggebruik binnen de *Quick Step* ploeg. Over LEFEVERE werd onder meer geschreven dat hij het dopinggebruik binnen de *Quick Step* ploeg zou gedogen, organiseren en structureren door onder andere dopingcontroles en dopingcontroleurs om te kopen. Naast het coördineren van het dopinggebruik werd er in de bijdragen gesteld dat hij zelfs wielrenners zou aanzetten tot dopinggebruik. Tevens werd LEFEVERE afgeschilderd als verslaafde en dat hij zelfs moest afkicken in meerdere afkickcentra. De ploegdokter werd verweten dat hij in de *Quick Step* ploeg gewerkt heeft met groeihormonen en hij zou ook het dopinggebruik hebben gestimuleerd en georganiseerd. In het drieënzeventigpagina lange vonnis benadrukte de Brusselse rechtbank dat, dankzij de controletaak en de openbaarheidstaak van een krant, er geen bezwaar is tegen kritische onderzoeksjournalistieke bijdragen over dopingperikelen in de sportwereld. Ploegleiders en andere professionelen actief in de wielersport dienen scherpe kritiek te verdragen, maar zware aantijgingen over het coördineren van dopinggebruik veronderstellen dat de journalist over concreet en betrouwbaar bronnenmateriaal beschikt. Bij de uiteenzetting van het bronnenmateriaal van de journalist werd vastgesteld dat hij niet alleen over onvoldoende betrouwbare bronnen beschikte om zijn artikelenreeks op te baseren doch ook dat vele bronnen de door hem geuite beschuldigingen niet onderbouwden. Bij de controle van hetgeen enkele getuigen verklaarden, bleek dat er geen volledige overeenstemming was met wat de journalist uiteindelijk had neergeschreven.¹³³ Citaten werden uit hun context getrokken en van verschillende anekdotes van getuigen werd een nieuw verhaal gemaakt. De teksten werden zodanig verdraaid dat de journalist de aantijgingen zelf verzon en valselijk in de mond van de bronnen legde. Aangezien de betrokken journalist zijn essentiële plicht tot het eerbiedigen van de waarheid miskende, had de journalist de journalistieke zorgvuldigheidsnorm geschonden en stond de onrechtmatigheid van de publicatie vast.

55. De journalist draagt de bewijslast dat zijn aantijgingen met de waarheid overeenstemmen of dat hij in de mate van het mogelijke opzoekingswerk heeft gedaan om zo waarheidsgetrouw mogelijke informatie te openbaren.¹³⁴ Kan de journalist, om te ontsnappen aan de bewijslast van waarheidsgetrouwheid bij onrechtmatige aantijgingen, zich beroepen op het bronnengeheim? De

¹³² Rb. Brussel 15 oktober 2009, *AM* 2010, afl. 2, 202; zie ook www.mediakritiek.be/uploads/documentenbank/ce6c5d729c9c0f90234fc2aca5220611.pdf.

¹³³ Tijdens interviews kan een geïnterviewde schadeverwekkende kritiek uiten op derden, maar deze mondelinge aantijgingen geformuleerd door de geïnterviewde hebben niet de schending van de onderzoeksplicht van de journalist tot gevolg wanneer hij deze aantijgingen verwerkt in de publicatie. De betrokkene kan wel een vordering instellen tegen de geïnterviewde zelf aangezien de beschuldigingen wel onrechtmatig worden beschouwd in hoofde van de geïnterviewde; S. HOEBEKE en B. MOUFFE, *Le droit de la presse: presse écrite, presse audiovisuelle, presse électronique*, Limal, Anthemis, 2012, 679; Rb. Brussel 7 februari 2006, *AM* 2006, afl. 4; 372; Brussel 6 maart 2007, *AM* 2007, afl. 1, 170.

¹³⁴ Brussel 16 februari 2001, *AM* 2002, afl. 3, 282.

wet met betrekking tot het journalistiek bronnengeheim (WJB)¹³⁵ geeft journalisten, het recht om hun informatiebronnen te verzwijgen en ze kunnen niet gedwongen worden om hen vrij te geven (art. 3 j. 5 WJB). Het journalistieke bronnengeheim is niet absoluut en kan onder bepaalde cumulatieve voorwaarden worden doorbroken. Wanneer de fysieke integriteit van personen in gevaar is of dreigt te zijn (bijvoorbeeld bij ontvoeringen en terroristische misdrijven), kan een rechter een journalist verplichten om zijn bronnen vrij te geven, op voorwaarde dat de gevraagde informatie cruciaal is om deze misdrijven te voorkomen en de informatie op geen enkele andere wijze verkrijgbaar is (art. 4 WJB). In de praktijk zal de rechter bij onrechtmatige publicaties het journalistieke bronnen geheim moeilijk kunnen doorbreken. Maar het loutere feit dat een journalist niet verplicht kan worden zijn bron te verhullen, is geen vrijgeleide voor journalisten om een stroom aan ongecontroleerde informatie de wereld in te sturen. De WJB laat de burgerlijke aansprakelijkheid van de journalist voor zijn berichtgeving ongemoeid.¹³⁶ Een journalist moet niet op zijn woord worden geloofd. Het Brussel hof van beroep stelde dat: "*Que s'il ne peut être imposé aux journalistes de dévoiler leurs sources, l'on peut pas non plus non plus se contenter de les croire sur parole.*"¹³⁷ De journalist heeft de keuze om ofwel zijn bronnen te onthullen en indien de aantijgingen waarheidsgetrouw zijn, aansprakelijkheid te ontlopen. Ofwel zijn bronnen te verzwijgen, en mogelijks burgerrechtelijk veroordeeld te worden. Een journalist kan met andere woorden zich niet verschuilen achter anonieme bronnen om zo burgerrechtelijke aansprakelijkheid te ontlopen.

ii. Waardeoordelen

56. Een waardeoordeel is in principe vrij. Een opiniërende uiteenzetting en humoristische of satirische artikelen zijn te kwalificeren als waardeoordelen. De onderzoeksplicht van een journalist wordt bij waardeoordelen genuanceerd: de juistheid of onjuistheid van een mening is een vraag die het recht openlaat.¹³⁸ Maar dit heeft niet tot gevolg dat een journalist onbeperkt negatieve waardeoordelen kan uiten. Een journalist moet zich onthouden van onnodig kwetsend, beledigend of eerrovend taalgebruik.¹³⁹ Bij opiniërende bijdragen wordt niet van een journalist verwacht dat zij "*als bloedloze boekhouders die met karnemelk in d'aderen ook bij stollende misstanden en hoogoplopende conflicten zakelijk en terughoudend, bezield met alle dankbare égards, met de hoed in de hand een schuchter geluid laten horen.*"¹⁴⁰ Dankzij haar functie als waakhond erkent het EHRM enerzijds dat journalisten vrij ver mogen gaan in hun kritiek. Journalisten mogen zich zelf een bepaalde dosis van overdrijving en provocatie veroorloven.¹⁴¹ Het zijn juist vaak de

¹³⁵ Wet 7 april 2005 tot bescherming van de journalistieke bronnen, BS 27 april 2005.

¹³⁶ G. BOURGEOIS, *Persvrijheidslezing*, Hilversum, 2007, [www.psw.ugent.be/Cms_global/uploads/publicaties/dv/20nieuwsarchief/Toespr_GB_20070503_Persvrijheidslezing_Hilversum\[1\].doc](http://www.psw.ugent.be/Cms_global/uploads/publicaties/dv/20nieuwsarchief/Toespr_GB_20070503_Persvrijheidslezing_Hilversum[1].doc), 2-3.

¹³⁷ Brussel 16 februari 2001, AM 2002, afl. 3, 282.

¹³⁸ H. VANDENBERGHE, "Over civielrechtelijke persaansprakelijkheid. Een stand van zaken" in M. DEBAENE en P. SOENS, *Aansprakelijkheidsrecht: Actuele tendensen*, Brussel, Lacier, 2005, 147.

¹³⁹ Brussel 15 januari 2002, RGAR, 2003, afl. 1, 1365; Gent 9 mei 2005, NjW 2006, 324.

¹⁴⁰ Brussel 15 september 1993, RW 1994-95, 850.

¹⁴¹ EHRM 24 februari 1997, *De Haes en Gijssels t. België*; EHRM 6 mei 2003, *Perna t. Italië*, §39.

meningsuitingen die zich op het scherp van de snee bevinden die het maatschappelijk debat het meest kunnen voeden.¹⁴² Maar het Europese Hof bevestigt anderzijds dat journalisten en de media een plicht tot zorgvuldig handelen hebben en dienen als gevolg enkel betrouwbare informatie te publiceren.¹⁴³ Wanneer de opinie van een journalist steunt op meer feitelijke elementen, blijft het criterium van waarheidsgetrouwheid van belang. Wanneer de kritiek wordt afgeleid uit onjuiste feiten of bij een gebrek aan voldoende feitenmateriaal kan dit mogelijks leiden tot onrechtmatigheid van de opinie.¹⁴⁴ Maar ten aanzien van satirische bijdragen houdt de rechtspraak een relatief milde houding aan, op voorwaarde dat de bijdrage het lachen als doel heeft en niet de bedoeling heeft te schaden of te beledigen.¹⁴⁵

57. In twee recente zaken was de rechtspraak evenwel zeer streng voor enerzijds een satirische cartoon in het magazine *MO** en anderzijds een column in de krant *De Morgen*. *MO* magazine (Mondiaal Magazine)* publiceerde in 2006 naar aanleiding van een dossier over de Democratische Republiek Congo een artikel over de koperwinning in Congo waarbij voornamelijk winsten werden gemaakt door de Belgische ondernemer G. FORREST. De editie van *MO** werd op de cover vergezeld van een satirische cartoon, deze cartoon toonde FORREST, op een postzegel, in kleding die verwees naar de voormalige president MOBUTU, met op de achtergrond een Congolese vlag en als ondertitel: "George Forrest: koper-koning van Congo". FORREST vorderde voor de rechtbank van eerste aanleg en later voor het Brusselse hof van beroep een schadevergoeding wegens schending van de eer en goede naam.¹⁴⁶ Het artikel zelf was volgens het Brusselse hof niet onrechtmatig, de betrokken journalist had gehandeld zoals een normaal, zorgvuldig en vooruitziende journalist dit zou hebben gedaan in dezelfde omstandigheden doordat hij informatie gebruikte uit diverse, onafhankelijke, betrouwbare en los van elkaar staande bronnen. Maar het arrest bepaalt evenwel dat de satirische cartoon niet beantwoordt aan de werkelijkheid, er geen sprake is van objectieve berichtgeving en de cartoon een niet-toegelaten overdrijving bevat. De beroepsrechters overwegen bovendien dat *MO** geen satirisch blad is, maar een opiniërend maandblad dat betrouwbare, relevante en diepgravende analyses brengt. De afbeelding werd dus niet gebruikt om een satirisch bedoelde bijdrage te illustreren. De rechter heeft een ruime appreciatiebevoegdheid om te bepalen of het recht op vrijheid van meningsuiting dient te wijken als er schade wordt berokkend aan een persoon, maar de rechter dient wel steeds grondig en concreet te motiveren waarom er een dwingende sociale noodwendigheid bestaat om de

¹⁴² A.-L. VERDOODT, *Zelfregulering in de journalistiek: de formulering en handhaving van deontologische standaarden in en door het journalistieke beroep*, proefschrift, K.U.Leuven, 2006-07, 469.

¹⁴³ EHRM 15 november 2011, *Semik-Orzech t. Polen*.

¹⁴⁴ K. LEMMENS, *La presse et la Protection Juridique de l'individu – Attention aux chiens de garde!*, Brussel, Larcier, 2004, 380-383; M. ISGOUR, "La presse, sa liberté et ses responsabilités" in I. DE LE SERNA, I. DURANT en P. JADOU (eds.), *Media et droit*, Louvain-la-Neuve, Anthemis, 2008, 98-99.

¹⁴⁵ Rb. Brussel 30 april 2005, *AM* 2005, afl. 4, 327.

¹⁴⁶ Rb. Brussel 25 april 2008, *AM* 2008, afl. 4, 226; D. VOORHOOF, "Ook hof van beroep vindt Forrest-cartoon in *MO** beledigend" *Juristenkrant* 2013, 1; Brussel 11 december 2012, [www.legalworld.be/legalworld/uploadedFiles/Rechtspraak/De_Juristenkrant/Brussel%2011%20december%202012%20\(forrest%20-%20mo%20-%20cartoon\).pdf](http://www.legalworld.be/legalworld/uploadedFiles/Rechtspraak/De_Juristenkrant/Brussel%2011%20december%202012%20(forrest%20-%20mo%20-%20cartoon).pdf).

expressievrijheid te beperken.¹⁴⁷ Een cartoon dient volgens dit arrest te beantwoorden aan strenge vereisten van objectiviteit. Zeer weinig cartoons voldoen aan deze voorwaarden en dit vormt een disproportionele beperking op het recht van vrijheid van meningsuiting. Een cartoon is een spotprent en zal per definitie altijd negatief geladen zijn. Openlijk de spot drijven met iets of iemand behoort tot de essentie van cartoons. Een cartoon zal bovendien steeds een overdrijving inhouden. Want een cartoonist beoogt, met behulp van in het oog springende en uitvergroete kenmerken, zijn spottende boodschap over te brengen op de lezer.¹⁴⁸ Het louter feit dat iemand zich gekwetst of benadeeld voelt, betekent niet noodzakelijkerwijze dat de auteur een fout heeft begaan. Enkel wanneer de satirische auteur kwaadwillige en kwetsende uitlatingen doet met de enkele bedoeling om te schaden, zal hij een fout begaan.¹⁴⁹

Het andere vonnis handelde over een opiniestuk van Y. DESMET gepubliceerd in de krant *De Morgen* en het interview van DESMET op de regionale televisiezender *ATV*, drie dagen na het publiceren van de bijdrage. In het artikel en het televisieoptreden liet DESMET uitschijnen dat de Antwerpse procureur-generaal Y. LIÉGOIS, naar aanleiding van de zogenaamde diamantoorlog in Antwerpen, partijdig zou hebben opgetreden. De grondslag van het Antwerpse debacle was een interne onenigheid tussen twee magistraten omtrent een diamantfraudezaak bij de Zwitserse HSBC bank, waarbij procureur-generaal LIÉGOIS, bevoegd voor het hiërarchisch toezicht over de procureur des Konings in zijn rechtsgebied en diens substituuten, een gerechtelijk onderzoek vorderde. DESMET hekelde de tussenkomenst van de procureur-generaal en beschuldigde de procureur-generaal van intimidatie door het uitvoeren van een huiszoeking bij één van de magistraten. DESMET verweet de procureur-generaal bovendien van een zachte aanpak van de diamantfraude, klassenjustitie, het samenzitten voor een 'dealtje' met de diamantsector¹⁵⁰, en van een vroegboekkorting aan de diamantsector middels een voordelige minnelijke schikking over de fiscale fraude naar dewelke gretig zou zijn nagestreefd door de procureur-generaal. De Mechelse rechtbank van eerste aanleg veroordeelde Y. DESMET tot het betalen van een morele schadevergoeding van één euro. Zoals besproken wordt de onderzoeksplicht normaliter minder streng ingevuld bij waardenoordelen: de juistheid van waardenoordelen kan niet aangetoond worden. Maar wanneer de kritiek wordt afgeleid uit onjuiste feiten kan dit mogelijks leiden tot onrechtmatigheid: door het gebruik van suggestieve en niet gefundeerde opinies betreffende de persoon van de procureur-generaal stond de fout en het schadeverwekkend feit vast. De rechtbank acht de publicaties en uitlatingen van DESMET dan ook foutief gelet op het vereiste van objectieve berichtgeving. De rechtbank tilde er zwaar aan dat DESMET zijn schriftelijke standpunten enkele dagen na de publicatie had herhaald tijdens een interview op de regionale televisiezender *ATV*, en dit in strijd met de verklaringen van Minister van Justitie daags voordien waarin een omstandige uitleg werd gegeven betreffende

¹⁴⁷ Cass. 27 april 2007, *RW* 2009-10, 321; Cass. 12 januari 2012, *Pas.* 2012, 92; Cass. 9 november 2012, *Pas.* 2012, 92.

¹⁴⁸ Rb. Antwerpen 15 mei 2008, *AM* 2008, afl. 4, 320.

¹⁴⁹ M. ISGOUR, "La satire: réflexions sur le 'droit à l'humour'", *AM* 2000, afl.1, 66; Rb. Tongeren 15 december 2006, *AM* 2007, afl. 4, 404.

¹⁵⁰ Y. DESMET had grote kritiek op de toepassing van art. 216bis Sv op de diamantfraude, waardoor er volgens hem klassenjustitie zou ontstaan: de rijkere verdachte zou een vervolging door het gerecht kunnen afkopen, de armere niet.

initiatieven van de procureur-generaal ter voorkoming van procedurefouten in het gevoelig dossier.¹⁵¹ De bijdrage van DESMET was een opiniestuk op de opiniEPagina van de krant *De Morgen*, een van de kenmerken van een opiniestuk is het gekleurde en eerder subjectieve karakter waarbij kritiek scherp geformuleerd wordt.¹⁵² Maar wanneer de feitelijke gegevens waarop een opiniestuk gefundeerd zijn, verkeerd worden geïnterpreteerd door de schrijver, kan dit m.i. steeds leiden tot een schending van de zorgvuldigheidsbeginsel. Na het vonnis werd er een verslag van de Hoge Raad voor de Justitie gepubliceerd over het intern debacle waaruit bleek dat de procureur-generaal Y. LIÉGOIS volgens zijn ambt correct had gehandeld.¹⁵³ Dit verslag kan evenwel niet mee in overweging worden genomen omdat het al dan niet bestaan van een fout in hoofde van de journalist dient te worden beoordeeld op het ogenblik van de openbaarmaking van het artikel, zonder rekening te houden met feiten die zich daarna hebben voorgedaan en die de beweringen van de journalist bevestigen of ontkennen.¹⁵⁴ Losstaand van de feitelijkheden in de onderhavige zaak mist het arrest van de Mechelse rechtbank van eerste aanleg een draagkrachtige motivering. De rechtbank benadrukt het vereiste van objectieve berichtgeving in het vonnis maar er wordt geen duidelijk onderscheid gemaakt tussen aantijgingen en waardeoordelen of opinies als in andere rechtspraak. De vordering werd verder ingesteld door de echtgenote van de procureur-generaal. Volgens de rechtbank werd door de publicatie van de column en de uitlatingen op ATV de goede naam en faam van de procureur-generaal en bij uitbreiding diens naaste omgeving aangetast. De rechtbank was de mening toegedaan dat een persoon die totaal niet in de column ter sprake kwam voldoet aan het vereiste van een persoonlijk en direct belang. In passus 3.14 van het arrest bepaalt de rechtbank verder dat *"In ondergeschikte orde stelt verweerder – ten onrechte – dat de vordering zou moeten worden afgewezen op grond van art. 10 van het EVRM [...] De rechtbank laat immers de vrijheid van meningsuiting onberoerd, doch steunt haar beslissing op de wijze waarop door verweerder van deze vrijheid gebruikt werd gemaakt."* Maar zoals hoger bepaald is een burgerrechtelijke veroordeling, ongeacht de hoogte van de schadevergoeding, een vorm van overheidsinmenging in de zin van art. 10 §1 EVRM en een beperking op de beschermde vrijheid van meningsuiting.¹⁵⁵ Hierbij dient de reeds besproken cassatierechtspraak worden herhaald waarbij wordt beklemtoond dat een loutere toetsing aan de zorgvuldigheidsnorm niet volstaat.¹⁵⁶ Tegen het onderhavige vonnis werd hoger beroep aangetekend, het is van groot belang dat de geadieerde rechter wel grondig en concreet motiveert waarom er een dwingende sociale

¹⁵¹ Rb. Mechelen 15 januari 2013, *NjW* 2013,80, noot E. BREWAEYS; J. FLO, "Fundamentele vrijheden schakelen zorgvuldigheidsnorm niet uit" *Juristenkrant* 2013, 12.

¹⁵² D. VOORHOOF, "Hoofdredacteur veroordeeld wegens foute opinie", *Juristenkrant* 2013, 12.

¹⁵³ Hoge Raad voor de Justitie, "Verslag van het bijzonder onderzoek naar de relaties binnen de financiële sectie van het parket bij de rechtbank van eerste aanleg te Antwerpen, naar de relatie tussen het parket bij de rechtbank van eerste aanleg te Antwerpen en het parket-generaal bij het hof van beroep te Antwerpen", *Algemene vergadering* 2012, www.csj.be/sites/5023.b.fedimbo.belgium.be/files/press_publications/r0031n_1.pdf.

¹⁵⁴ A.-L. VERDOODT, *Zelfregulering in de journalistiek: de formulering en handhaving van deontologische standaarden in en door het journalistieke beroep*, proefschrift, K.U.Leuven, 2006-07, 470.

¹⁵⁵ EHRM 24 februari 1997, *De Haes en Gijssels t. België*.

¹⁵⁶ Zie supra §34.

noodwendigheid bestaat ter verantwoording van het opleggen van een schadevergoeding.¹⁵⁷ De zaak in hoger beroep beschikt, mits motivering, over een grote slaagkans: het Europese Hof heeft in de zaak *PERNA* over gelijkaardige feiten moeten beoordelen. De journalist had in een column in de krant *Il Giornale* zware kritiek geuit aan het adres van de openbare aanklager CASELI van Palermo. De kritiek was tweezijdig: de journalist verweet de openbare aanklager van partijdigheid omdat hij banden had met de voormalige communistische partij. *PERNA* was vervolgens overtuigd dat de openbare aanklager zijn macht had misbruikt, ten voordele van de socialistische partij, bij de vervolging van de christendemocratische politicus ANDRIOTTI. Zo zou de openbare aanklager geld hebben beloofd aan een onbetrouwbare getuige. De journalist werd in Italië veroordeeld tot een schadevergoeding van 60 miljoen Lire wegens laster. Volgens het Europese Hof had *PERNA* op geen enkele wijze het bewijs geleverd voor deze zeer ernstige beschuldigingen aan het adres van de openbare aanklager.¹⁵⁸ De veroordeling van *PERNA* vormde voor het EHRM geen schending van art. 10 EVRM.

c. De hoedanigheid van de betrokkene en de context van de publicatie

58. De hoedanigheid van de persoon die in de schijnwerpers van het artikel staat, speelt een belangrijke rol bij de invulling van de zorgvuldigheidsnorm. De drempel voor het bereiken van een schending van de zorgvuldigheidsnorm zal enerzijds lager liggen wanneer het artikel privépersonen belicht. Bekende personen dienen anderzijds een grotere tolerantie te hebben tegenover lasterlijke kritiek. Dit principe kan gekoppeld worden aan de *glass-house* theorie: hoe bekender iemand is, hoe meer hij moet toestaan.¹⁵⁹ De grenzen van toelaatbaarheid kunnen evenwel bij bekende personen variëren, waarbij bijvoorbeeld aan de ene kant van het spectrum politici staan en aan de andere zijde magistraten, waar de grens van toelaatbare kritiek beduidend lager ligt omwille van hun plicht tot discretie.¹⁶⁰

59. Bij de beoordeling van het onrechtmatig karakter wordt tevens rekening gehouden met de context van het artikel. Een inbreuk zal anders worden beoordeeld indien het artikel gepubliceerd wordt in een kwaliteitskrant of - tijdschrift dan bij een publicatie in een tabloid- of entertainmentblad.¹⁶¹ De journalist blijft in beginsel vrij in de keuze van de vorm van zijn artikelen, maar hij mag in dergelijke gevallen niet de reputatie van de betrokken personen zonder meer schenden.¹⁶² De perceptie van de lezer wordt soms mee opgenomen in de beoordeling van het foutief karakter van de publicatie. De gemiddelde lezer is het uitgangspunt bij de beoordeling, waarbij rekening wordt gehouden met het publiek waartoe de publicatie is gericht. Zo was het

¹⁵⁷ Cass. 27 april 2007, *RW* 2009-10, 321; Cass. 12 januari 2012, *Pas.* 2012, 92; Cass. 9 november 2012, *Pas.* 2012, 92.

¹⁵⁸ EHRM 6 mei 2003, *Perna t. Italië*, §47.

¹⁵⁹ B. RAES, "Big Brother en het recht: zelfbeschikking versus de bescherming van de persoon. Juridische problemen in verband met het gebruik van de "waiver" bij reality-televisie", *Jura Falc.* 2003-04, afl. 4, 863.

¹⁶⁰ Zie infra: Hoofdstuk §4 Schending van persoonlijkheidsrechten

¹⁶¹ H. VANDENBERGHE, "Over civielrechtelijke persaansprakelijkheid. Een stand van zaken" in M. DEBAENE en P. SOENS, *Aansprakelijkheidsrecht: Actuele tendensen*, Brussel, Lacier, 2005, 142.

¹⁶² Brussel 16 februari 2001, *AM* 2002, afl. 3, 282.

loutere feit dat de eiser, in een krantenartikel, tijdens een voetbalwedstrijd staat afgebeeld in de onmiddellijke nabijheid van een andere supporter die de nazigroet bracht, dit niet bij de gemiddelde lezer suggereert dat de eiser nazisymptieën zou hebben. Daarom was er in hoofde van de uitgever geen sprake van een onrechtmatigheid omdat de foto op zich niet als kwetsend of eerrovend kan worden aanzien.¹⁶³

d. Het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer, recht op afbeelding en vermoeden van onschuld

60. Zoals hoger bepaald kan de expressievrijheid van de media in conflict komen met andere grondrechten. De journalist dient respect op te brengen voor andere rechtmatige belangen zoals de bescherming van het privéleven, het recht op afbeelding en het vermoeden van onschuld. Bij de beoordeling van de zorgvuldigheidsnorm dient de rechter na te gaan of het aanvaardbaar evenwicht tussen het recht op eerbiediging van het privéleven en het recht op vrije meningsuiting is gerespecteerd, zoals een normaal zorgvuldig en omzichtige journalist in dezelfde omstandigheden in eenzelfde soort artikel zou doen.¹⁶⁴ De belangenafweging tussen het recht op persvrijheid en het recht op privéleven, die via de zorgvuldigheidsnorm van art. 1382 BW in het beoordelingskader van de rechter sluipt, wordt in het volgende hoofdstuk inzake de schending van persoonlijkheidsrechten, aan de hand van jurisprudentie van het EHRM, in detail besproken.

61. De vrijheid van meningsuiting staat bovendien op gespannen voet met art. 6 EVRM dat het recht op een eerlijk proces inhoudt, maar ook het vermoeden van onschuld bevat en bovendien een algemeen rechtsbeginsel uitmaakt.¹⁶⁵ Het vermoeden van onschuld geniet een ruime rechtsbescherming en herhaaldelijk hebben de rechtscollèges geoordeeld dat bij gerechtsverslaggeving de media een bijzondere plicht van objectiviteit en onpartijdigheid moeten naleven bij het afwegen van de expressievrijheid tegenover het vermoeden van onschuld.¹⁶⁶ Zo is het onrechtmatig om aan iemand strafbare feiten ten laste te leggen die als bewezen worden voorgesteld, wetende dat de persoon niet werd vervolgd of was vrijgesproken.¹⁶⁷ Niettemin was het vermelden van de naam, het beroep en woonplaats van een verdachte in een artikel over een rechtszaak niet onrechtmatig, zolang de berichtgeving gebeurt met voldoende respect voor het vermoeden van onschuld.¹⁶⁸ Het op legale wijze verzamelen van informatie en het onthullen van informatie is niet onrechtmatig, maar de grens tussen feit en de door de journalist ontwikkelde hypothesen dienen duidelijk te zijn.¹⁶⁹

¹⁶³ Rb. Brussel 19 september 2008, *AM* 2010, afl. 4, 385.

¹⁶⁴ Rb. Antwerpen 15 mei 2008, *AM* 2008, afl. 4, 320.

¹⁶⁵ Cass. 17 september 2003, *JT* 2003, 730, noot O. KLEES.

¹⁶⁶ H. VANDENBERGHE, "Over civielrechtelijke pers aansprakelijkheid. Een stand van zaken" in M. DEBAENE en P. SOENS, *Aansprakelijkheidsrecht: Actuele tendensen*, Brussel, Larcier, 2005, 146; Rb. Brussel 25 april 2000, *AM* 2000, afl. 4, 466; Rb. Brussel 16 december 2003, *JLMB* 2004, 793.

¹⁶⁷ Rb. Brussel 12 december 2003, *AM* 2004, afl. 2, 193.

¹⁶⁸ Rb. Brussel 27 oktober 2009, *AM* 2010, afl. 1, 124; Rb. Brussel 28 september 2010, *AM* 2011, afl. 2, 233.

¹⁶⁹ D. VOORHOOF, *Handboek mediarecht*, Brussel, Larcier, 2011, 281.

e. Journalistieke deontologie

62. De burgerlijke rechtbanken verwijzen bij de beoordeling van het onrechtmatig karakter soms naar de al dan niet naleving van de regels van journalistieke deontologie. De vraag over het statuut van de deontologische code van de Raad voor de Journalistiek wordt in hoofdstuk §5 besproken.¹⁷⁰ In dit hoofdstuk wordt de vraag beantwoord hoe een inbreuk op de deontologische code wordt ingevuld in de strikte tweedeling van het onrechtmatig handelen of nalaten. Kan de code gezien worden als een norm die een specifieke gedraging voorschrijft of slechts een norm die een algemene zorgvuldigheidsplicht bevat?

¹⁷⁰ Zie infra "Hoofdstuk §5 Inbreuk op de deontologische code van de Raad voor de Journalistiek"

HOOFDSTUK §4. SCHENDING VAN PERSOONLIJKHEIDSRECHTEN

a. *Ontstaansgeschiedenis van de persoonlijkheidsrechten*

63. In de 17^e en 18^e eeuw kwam bij de burgers het besef dat men zich, als rechtssubject, moest beschermen tegen het gezag van de Staat.¹⁷¹ In deze periode werd de persoonlijkheid vooral beschermd tegen het repressieve staatsgezag en dit door bekrachtiging van publiekrechtelijke vrijheden in onder meer de Engelse *Habeas Corpus Act* (1679) en *Bill of rights* (1689), De Franse *Déclaration des droits de l'Homme et du Citoyen* (1789) en de Amerikaanse *Bill of Rights* (1791) en later in de verscheidene nationale grondwetten. Dankzij de internationalisering en europeanisering werd de bescherming van de persoonlijkheid opgenomen in verscheidene internationale instrumenten zoals de *Universele Verklaring van de rechten van de mens* (1948), het *Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens* (1950) en het *Handvest van de grondrechten van de Europese Unie* (2000).

64. Er bestaat geen alomvattende wetgeving omtrent de persoonlijkheidsrechten. Sommige persoonlijkheidsrechten worden omschreven als een mensenrecht in één van de verdragen. Maar tussen de mensenrechten en de persoonlijkheidsrechten bestaat een fundamenteel verschil. Mensenrechten leggen uitsluitend plichten op aan de overheidsorganen en kunnen als gevolg enkel worden afdwongen ten aanzien van het overheidsgezag en niet ten aanzien van particulieren. Persoonlijkheidsrechten zijn in de eerste plaats geadresseerd aan particulieren maar leggen ook plichten aan de staat op. Persoonlijkheidsrechten hebben met andere woorden zowel een horizontale als verticale doorwerking en kunnen ten aanzien van de overheid en een particulier afdwongen worden.¹⁷²

b. *Definitie van persoonlijkheidsrechten*

65. Voor we de centrale vraag met betrekking tot de invulling van de voorwaarden van aansprakelijkheid bij schending van persoonlijkheidsrechten nader bespreken, is het essentieel om het begrip persoonlijkheidsrechten in te vullen. Het begrip persoonlijkheidsrechten is niet wettelijk gedefinieerd, maar werd door de jaren heen via rechtsleer en rechtspraak ontwikkeld.¹⁷³ Het begrip persoonlijkheidsrechten verwijst naar een afzonderlijke categorie van subjectieve rechten, naast de vorderingsrechten, de zakelijke rechten, de intellectuele rechten en de familiale

¹⁷¹ E. GULDIX, "De rechtsbescherming van de persoonlijke levenssfeer door persoonlijkheidsrechten", *VI.T.Gez.* 1987, 204-206.

¹⁷² In de Belgische rechtsleer en rechtspraak ontwikkelde de leer van persoonlijkheidsrechten zich vanaf de jaren '50 via de Franse doctrine. Het Franse recht werd op zijn beurt beïnvloed door het Duitse recht, waar het *Bürgerliches Gesetzbuch* een aantal persoonlijkheidsrechten uitdrukkelijk en exhaustief werden beschermd; P. SENAËVE, *Compendium van het Personen- en Familierecht*, Leuven, Acco, 2009, 110-111; E. GULDIX en A. WYLLEMAN, "De positie en handhaving van persoonlijkheidsrechten in het Belgisch Privaatrecht", *TPR* 1999, 1611.

¹⁷³ P. SENAËVE, *Compendium van het Personen- en Familierecht*, Leuven, Acco, 2009, 112.

rechten.¹⁷⁴ Persoonlijkheidsrechten kunnen omschreven worden als het geheel van subjectieve rechten waarvan ieder individu door de enkele omstandigheid van zijn persoon-zijn, titularis is, en die er ertoe strekken met betrekking tot de fysieke, psychische en morele bestanddelen van zijn persoonlijkheid rechtsbescherming te bieden.¹⁷⁵ Anderen definiëren persoonlijkheidsrechten als subjectieve rechten, die de titularis juridische zeggenschap verzekeren ten overstaan van derden over de bescherming en het gebruik van de intrinsieke bestanddelen of uitingen van de eigen persoonlijkheid.¹⁷⁶ In Nederland is er evenmin een wettelijk begrip, E.M. MEIJERS stelde dat het erkennen van een rubriek persoonlijkheidsrechten voornamelijk zijn waarde heeft voor de groepering der subjectieve rechten.¹⁷⁷ Een subjectief recht is een bijzondere door het recht iemand toegekende bevoegdheid, die hem verleend wordt om zijn belang te dienen en rekt zowel vermogensrechten als persoonlijkheidsrechten tot de subjectieve rechten.¹⁷⁸

66. In België is er, in tegenstelling tot Duitsland en Nederland geen algemeen persoonlijkheidsrecht.¹⁷⁹ In Nederland heeft de Hoge Raad onder invloed van het arrest van het *Bundesgerichtshof* het bestaan van een algemeen persoonlijkheidsrecht erkend.¹⁸⁰ Dit is volgens de rechtsleer volkomen nutteloos omdat Belgische juristen met een lijst van persoonlijkheidsrechten werken.¹⁸¹ Er bestaat in België enerzijds geen algemeen aanvaarde lijst en indeling van persoonlijkheidsrechten. Iedere auteur heeft zijn eigen indeling, mede omdat het een zeer levende materie is die onderhevig is aan de stand van zaken in wetgeving, rechtspraak en rechtsleer. Anderzijds bevatten de verscheidene lijsten de belangrijkste persoonlijkheidsrechten, vaak onder

¹⁷⁴ E. GULDIX en A. WYLLEMAN, "De positie en handhaving van persoonlijkheidsrechten in het Belgisch Privaatrecht", *TPR* 1999, 1594.

¹⁷⁵ G. BAETEMAN en M.J. VAN VLASSELAER, *De bescherming van privéleven ten aanzien van de gegevensverwerking. Eerste praktische commentaar op de Wet van 8 december 1992 tot bescherming van de persoonlijke levenssfeer ten opzichte van de verwerking van persoonsgegevens*, Antwerpen, Kluwer, 1993, 15; W. VAN GERVEN, *Beginnelen van het Belgisch privaatrecht, Algemeen Deel*, Brussel, Story-Scientia, 1987, nr. 3; P. SENAËVE, *Compendium van het Personen- en Familierecht*, Leuven, Acco, 2009, 109.

¹⁷⁶ E. GULDIX en A. WYLLEMAN, "De positie en handhaving van persoonlijkheidsrechten in het Belgisch Privaatrecht", *TPR* 1999, 1594.

¹⁷⁷ E.M. MEIJERS, *Algemene begrippen van het burgerlijk recht*, Leiden, Universitaire pers, 1947, 267.

¹⁷⁸ E.M. MEIJERS, *Algemene begrippen van het burgerlijk recht*, Leiden, Universitaire pers, 1947, 86;

¹⁷⁹ E. GULDIX en A. WYLLEMAN, "De positie en handhaving van persoonlijkheidsrechten in het Belgisch Privaatrecht", *TPR* 1999, 1620.

¹⁸⁰ In Duitsland werd door het *Bundesgerichtshof* uit de federale grondwet het bestaan van een algemeen persoonlijkheidsrecht (*allgemeines Persönlichkeitsrecht*) afgeleid. Dit algemeen persoonlijkheidsrecht wordt omschreven als het *Muttergrundrecht* dat de afzonderlijke persoonlijkheidsrechten fundeert. S. LINDENBERGH, "De positie en de handhaving van persoonlijkheidsrechten in het Nederlands privaatrecht", *TPR* 1999, 1672-1673; J.H. NIEUWENHUIS, *Onrechtmatige daden: délits, unerlaubte Handlungen, torts*, Den Haag, Kluwer, 2008, 5-6; HR 15 april 1994, *NJ* 1994, 608.

¹⁸¹ H. DE PAGE en J.-P. MASSON, *Traité élémentaire de droit civil belge: Les Personnes (Deuxième partie)*, Brussel, Bruylant, 1990, 17; E. GULDIX en A. WYLLEMAN, "De positie en handhaving van persoonlijkheidsrechten in het Belgisch Privaatrecht", *TPR* 1999, 1621.

een andere benaming of andere indeling.¹⁸² Zo maakt P. SENAËVE een onderscheid tussen enerzijds persoonlijkheidsrechten met betrekking tot de fysieke bestanddelen van de persoonlijkheid en anderzijds persoonlijkheidsrechten met betrekking tot de psychische en morele bestanddelen van de persoonlijkheid.¹⁸³ De expressievrijheid van de media komt vaak in aanvaring met de persoonlijkheidsrechten met betrekking tot de psychische en morele bestanddelen van de persoonlijkheid, waaronder het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer (het recht op privéleven), het recht op goede naam en het recht op afbeelding.¹⁸⁴ Het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer kan onderverdeeld worden in zeven deelcomponenten. Vier van deze deelcomponenten komen frequent in conflict met de expressievrijheid van de media, met name (1) *The Right to be left alone*, (2) de relationele privacy, (3) het recht op integriteit en (4) de informationele privacy.¹⁸⁵

c. De rechtsbescherming van persoonlijkheidsrechten

67. Toen de vraag naar bescherming van de persoonlijkheidsrechten in de 20e eeuw actueel werd in de doctrine, was er in het recht geen zelfstandige, aangepaste techniek voor rechtsbescherming voorhanden.¹⁸⁶ Omdat persoonlijkheidsrechten nauw aanleunden bij het eigendomsrecht¹⁸⁷, veronderstellend dat ieder individu eigenaar is van zijn privéleven, trachtte men in de 19e eeuw persoonlijkheidsrechten te beschermen via art. 544 BW. Dit artikel geeft de eigenaar de exclusieve en autonome bevoegdheid om naar eigen keuze materiële handelingen of rechtshandelingen te stellen of niet te stellen met betrekking tot het goed waarvan hij eigenaar is.¹⁸⁸ Dit standpunt werd niettemin snel verlaten.

¹⁸² E. GULDIX en A. WYLLEMAN, "De positie en handhaving van persoonlijkheidsrechten in het Belgisch Privaatrecht", *TPR* 1999, 1624; P. SENAËVE, *Compendium van het Personen- en Familierecht*, Leuven, Acco, 2009, 113.

¹⁸³ P. SENAËVE, *Compendium van het Personen- en Familierecht*, Leuven, Acco, 2009, 113.

¹⁸⁴ E. VERJANS, "Buitencontractuele aansprakelijkheid voor schending van persoonlijkheidsrechten", *RW* 2013, afl. 14, 522-523.

¹⁸⁵ De overige deelcomponenten van het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer zijn: (1) onschendbaarheid van de woning (art. 15 GW) (2) familie- en gezinsleven en (3) briefgeheim (art. 29 GW). C. BAEKELAND, "Het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer als waakhond van de "mediacratie"" in S. LUST, en P. LUYPAERS, *Recht & media in een democratische rechtsstaat. Wie bewaakt de waakhond?*, Brugge, Die Keure, 2010, 87-103.

¹⁸⁶ E. GULDIX, "De rechtsbescherming van de persoonlijke levenssfeer door persoonlijkheidsrechten", *VI.T.Gez.* 1987, 206-207.

¹⁸⁷ Dankzij het absoluut karakter van persoonlijkheidsrechten, kan het tegenover ieder andere persoon worden ingeroepen (*erga omnes*). Door het absoluut karakter zijn persoonlijkheidsrechten nauw verwant met zakelijke rechten, in het bijzonder het eigendomsrecht dat in de 19^e eeuw ook voor "het meest volstreckte genots- en beschikkingsrecht" doorging.

E. GULDIX en A. WYLLEMAN, "De positie en handhaving van persoonlijkheidsrechten in het Belgisch Privaatrecht", *TPR* 1999, 1598-1599.

¹⁸⁸ H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht: Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 105.

Een andere theorie haakte de rechtsbescherming van persoonlijkheidsrechten aan bij het auteursrecht. De persoonlijke levenssfeer was volgens deze benadering een intellectuele creatie van het individu, waardoor er auteursrechten op het 'werk' ontstonden. Deze theorie werd eveneens snel verlaten. Het auteursrecht verleent bescherming aan 'werken', deze uitdrukking moet in een zeer ruime zin worden begrepen. De auteurswet¹⁸⁹ verleent echter enkel bescherming aan werken die worden uitgedrukt in een concrete vorm en voldoen aan het vereiste van originaliteit.¹⁹⁰ De bescherming wordt enkel verleend indien het werk in een concreet waarneembare vorm wordt uitgedrukt. De meeste persoonlijkheidsrechten voldoen niet aan deze voorwaarde. Het auteursrecht was met andere woorden geen gepaste rechtsgrond voor de bescherming van persoonlijkheidsrechten. Het recht op afbeelding wordt echter in de rechtspraak wel gehandhaafd op grond van het auteursrecht (art. 10 AW), zonder een beroep te doen op de buitencontractuele aansprakelijkheid. Door de loutere schending van het recht op afbeelding verkrijgt de schadelijder (afgebeelde persoon) een aanspraak op vergoeding, en dient niet het bewijs van fout, schade en oorzakelijke verband te bewijzen.¹⁹¹

68. De meerderheidsopinie koppelt de bescherming van persoonlijkheidsrechten, bij gebreke aan een specifieke wettelijke bepaling, aan de buitencontractuele aansprakelijkheid.¹⁹² Maar sommige rechtsgeleerden zijn overtuigd dat de bescherming van persoonlijkheidsrechten onttrokken is aan de buitencontractuele aansprakelijkheid van art. 1382 BW en onderhevig is aan een eigen specifieke rechtsvordering.¹⁹³ De buitencontractuele aansprakelijkheidsregeling is overwegend afgestemd op de persoon van de dader (aansprakelijke), terwijl bij een schending van een persoonlijkheidsrecht, het slachtoffer en zijn bescherming in het middelpunt moeten staan. Deze stelling werd voor het eerst in 1986 verdedigd in het proefschrift van E. GULDIX.¹⁹⁴ Zij analyseerde in het proefschrift Franse en Belgische rechtspraak en kwam tot de conclusie dat de hoven en rechtbanken de toepassingsvoorwaarden van art. 1382 BW bij schendingen van

¹⁸⁹ Wet van 30 juni 2004 betreffende het auteursrecht en de naburige rechten, *BS* 27 juli 1994.

¹⁹⁰ F. GOTZEN en M.-C. JANSSENS, *wegwijs in het intellectueel eigendomsrecht*, Brugge, Vanden Broele, 2012, 25-30.

¹⁹¹ Art. 10 AW bepaalt dat voor reproducties of openbaarmakingen van portretten (schilderij, beeldhouwwerk of een foto van een persoon) naast de toestemming van de auteur van het werk, ook de toestemming van de geportretteerde persoon worden gevraagd.

Gent 20 september 2006, *AM* 2007, afl. 4, 386. Wanneer een persoon zonder zijn toestemming of volgens niet overeengekomen doeleinden wordt afgebeeld, wordt het recht op afbeelding via art. 10 AW geschonden. De rechtzoekende dient enkel te aan tonen dat er niet voldaan is aan de vereiste toestemming. Fout, schade en oorzakelijk verband dient niet te worden bewezen.

¹⁹² E. VERJANS, "Buitencontractuele aansprakelijkheid voor schending van persoonlijkheidsrechten", *RW* 2013, afl. 14, 523-524; T. VANSWEEVELT en B WEYTS, *Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 144-145; W. VAN GERVEN en S. COVEMAEKER, *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2006, 337-345; L. CORNELIS, *Beginselen van het Belgisch buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Maklu, 1989, 150.

¹⁹³ E. GULDIX en A. WYLLEMAN, "De positie en handhaving van persoonlijkheidsrechten in het Belgisch Privaatrecht", *TPR* 1999, 1632.

¹⁹⁴ E. GULDIX, *De persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in hun onderling verband*, proefschrift, VUB, 1986.

persoonlijkheidsrechten onzorgvuldig toepasten.¹⁹⁵ Zo werd het foutbegrip niet strikt ingevuld door de rechtspraak en leken de criteria 'fout' en 'schade' te versmelten tot één enkel criteria namelijk 'een inmenging zonder toelating' of een 'inbreuk op het persoonlijkheidsrecht'. De loutere schending van een persoonlijkheidsrecht is op zich ongeoorloofd en opent de rechtsvordering die aan het recht verbonden is. Aan de hand van een herstellvordering kan de titularis van het persoonlijkheidsrecht preventieve maatregelen vorderen wanneer de inbreuk op het punt staat gerealiseerd te worden. De titularis kan een bevel tot stopzetting van de inbreuk vorderen. Nieuwe inbreuken op persoonlijkheidsrechten kunnen vermeden worden via een verbod tot herhaling van de gewraakte feiten. De herstellvordering blijft beperkt tot de rechtzetting van onjuiste berichtgeving, de publicatie van de uitspraak en een geringe geldelijke schadevergoeding.¹⁹⁶ Wanneer de schade niet volledig werd hersteld, kan de titularis van het persoonlijkheidsrecht een bijkomende vordering op grond van de buitencontractuele aansprakelijkheid instellen.¹⁹⁷

69. De inherente rechtsvordering van persoonlijkheidsrechten werd in de rechtspraak bevestigd.¹⁹⁸ Maar deze theorie werd niet door iedereen in blijdschap ontvangen: L. CORNELIS was één van de rechtsgeleerden die hevige kritiek leverde op het bestaan van de inherente rechtsvordering. Zijn kritiek was gefundeerd op het feit dat subjectieve rechten geen bron van verbintenissen op zich zijn. Het subjectief recht is geen autonoom gegeven, het wordt begrensd door de toepasselijke algemene en abstracte rechtsregels van het objectief recht. Voorstanders van de inherente rechtsvordering van persoonlijkheidsrechten verliezen dit uit het oog. De draagwijdte en inhoud van persoonlijkheidsrechten worden met andere woorden bepaald door het objectief recht en in het Belgische recht is er voor een inherente rechtsvordering geen aanknopingspunt.¹⁹⁹

d. De kwalificatie van de fout in de zin van art. 1382 BW bij schending van persoonlijkheidsrechten

70. In Nederland worden persoonlijkheidsrechten beschouwd als subjectieve rechten. Een inbreuk op een subjectief recht is, behoudens de aanwezigheid van een rechtvaardigingsgrond, een

¹⁹⁵ E. GULDIX, *De persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in hun onderling verband*, proefschrift, VUB, 1986, 685-690. E. GULDIX, "De rechtsbescherming van de persoonlijke levenssfeer door persoonlijkheidsrechten", *VI.T.Gez.* 1987, 208-210.

¹⁹⁶ De schade, die de schending van een persoonlijkheidsrecht veroorzaakt, is van extrapatrimoniale aard. Zij bestaat in de vermindering van de eigenwaarde van het individu. (schending van het machtsaspect van het subjectief recht van de individu)

¹⁹⁷ E. GULDIX, *De persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in hun onderling verband*, proefschrift, VUB, 1986, 685-690. E. GULDIX, "De rechtsbescherming van de persoonlijke levenssfeer door persoonlijkheidsrechten", *VI.T.Gez.* 1987, 209-210.

¹⁹⁸ Rb. Antwerpen 12 mei 1985, *RW* 1989-90,654; Rb. Brussel 16 december 1997, *Journ. Proc.* 1998, 24; Rb. Brussel 20 september 2001, *AM* 2002, afl. 5; Gent 20 september 2006, *AM* 2007, afl. 4, 386.

¹⁹⁹ L. CORNELIS, *Beginselen van het Belgisch buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Maklu, 1989, 141; H. BOCKEN, "Van fout naar risico. Een overzicht van de objectieve aansprakelijkheidsregelingen naar Belgisch recht", *TPR* 1984, 356.

onrechtmatige daad in de zin van artikel 6:162 NBW.²⁰⁰ Het Nederlands Burgerlijk Wetboek verwijst in artikel 6:212, lid 2 naar drie categorieën die als onrechtmatig kunnen worden aangemerkt. De schending van een recht wordt uitdrukkelijk als een categorie van onrechtmatige daad vermeldt, naast de schending van een wettelijke plicht en de schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm. In België is daarentegen sprake van onrechtmatig handelen, ofwel bij een schending van een specifieke wettelijke of reglementaire norm die een bepaald gebod of bepaald verbod oplegt, ofwel bij een inbreuk op de algemene zorgvuldigheidsnorm. In de rechtsleer trachtte men te beantwoorden of een persoonlijkheidsrecht gekwalificeerd kan worden als een specifieke norm die een bepaald gebod of bepaald verbod oplegt.

71. In de Belgische rechtsleer bestaan er twee grote strekkingen. Volgens de eerste strekking is de inbreuk op een subjectief recht (o.a. persoonlijkheidsrechten) niet automatisch een onrechtmatigheid op zich. De tweede strekking spreekt dit tegen en stelt dat wie een inbreuk maakt op een persoonlijkheidsrecht een verbodsnorm overtreedt en dus onrechtmatig handelt.

i. L. CORNELIS: noodzakelijke zorgvuldigheidstoets

72. L. CORNELIS is van oordeel dat een subjectief recht enkel de weerspiegeling is van algemene en abstracte rechtsregels op een individuele concrete rechtstoestand waarin een rechtssubject zich bevindt. De aantasting van een subjectief recht is dus slechts voor een sanctie vatbaar wanneer de betrokken abstracte rechtsregel waarin het subjectief recht zijn oorsprong vindt, dit mogelijk maakt. Indien de sanctie zou verwijzen naar de toepassingsvoorwaarden van art. 1382-1383 BW dient er voor het bestaan van een fout worden nagegaan of een normaal voorzichtig en redelijk persoon, in dezelfde feitelijke omstandigheden, zich anders zou gedragen hebben.²⁰¹

ii. P. LECLERCQ, H. BOCKEN en W. VAN GERVEN: het automatisme

73. In de jaren 20 van de vorige eeuw werd door Procureur-generaal P. LECLERCQ een theorie verdedigd inzake de betere bescherming van slachtoffers van verkeersongevallen die evenwel uiteindelijk afgewezen werd door het Hof van Cassatie, maar die later nog enig belang had voor de aanpak van schendingen van persoonlijkheidsrechten. LECLERCQ stelde dat elke handeling een fout op zich uitmaakt, wanneer een fundamenteel recht van een derde wordt gekrenkt. Iedereen heeft de plicht, met betrekking tot verkeersongevallen, om andermans fysieke integriteit te respecteren. Deze plicht wordt volgens de Procureur-generaal als een resultaatsverbintenis gezien, waarbij de

²⁰⁰ S. GURTWIRTH en C.P. AUBEL wijzen echter de classificatie van het recht op privacy als subjectief recht af, omdat een subjectief recht een duidelijk object moet hebben en privacy niet te definiëren valt.

Zie S. GURTWIRTH, *Privacyvrijheid! De vrijheid om zichzelf te zijn*, Den Haag, Rathenau Instituut, 1998, 51; C.P. AUBEL, *Persoon en pers*, Nijmegen, Kluwer, 1986, 53.

²⁰¹ L. CORNELIS, *Beginnelsen van het Belgisch buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Maklu, 1989, 147-151. Zie hierover ook: W. VAN GERVEN en S. COVEMAEKER, *Verbintennisrecht*, Leuven, Acco, 2006, 337; E. VERJANS, "Buitencontractuele aansprakelijkheid voor schending van persoonlijkheidsrechten", *RW* 2013, afl. 14, 526.

niet-nakoming op zich onrechtmatig is.²⁰² Het slachtoffer of diens rechtsopvolger diende de inbreuk te bewijzen aan de hand van de verwondingen of het overlijden van het slachtoffer. Wanneer de schadeverwekker geen verschonings- of rechtvaardigingsgrond aantoonde, was de burgerrechtelijke fout en de inbreuk op het recht op fysieke integriteit bewezen.²⁰³ Het Hof van Cassatie en de rechtsleer heeft deze stelling uiteindelijk verworpen aangezien de toepassingsvoorwaarden van fout en de schade in art. 1382 BW met elkaar verward werden. Uit het bestaan van schade werd een vermoeden van schuld afgeleid.²⁰⁴

74. Dankzij H. BOCKEN herleefde de theorie van LECLERCQ in het kader van schendingen van persoonlijkheidsrechten. Hij is van mening dat een inbreuk op een subjectief recht op zich automatisch een fout uitmaakt. Hij argumenteerde dat wanneer een individu over een exclusief subjectief recht beschikt, anderen de plicht hebben dit te respecteren. Een derde heeft namelijk een rechtsplicht tot eerbiediging van dat recht. Wanneer er een inbreuk op dat recht zou gepleegd worden, overtreedt de derde een verbodsnorm met welbepaalde inhoud en begaat de derde een fout.²⁰⁵ De rechtsplicht tot eerbiediging van een subjectief recht wordt bij persoonlijkheidsrechten in bijzonder benadrukt door de afweerfunctie van deze rechten.²⁰⁶ In navolging van de Nederlandse rechtsleer en de kritiek op de theorie van LECLERCQ maakt BOCKEN een onderscheid tussen enerzijds gedragingen die een onrechtmatige inbreuk op de bevoegdheden van de houder van het subjectief recht uitmaken en anderzijds gedragingen die slechts schade toebrengen aan het goed of belang waarop het recht betrekking heeft. In het laatste geval kan er slechts sprake zijn van onrechtmatigheid na een toets aan de zorgvuldigheidsnorm.²⁰⁷ Dankzij dit onderscheid ontstaat er geen verwarring tussen de toepassingsvoorwaarden van fout en schade. Bijvoorbeeld een automobilist die een voetganger aanrijdt waardoor deze een letsel oploopt, zal alleen maar onrechtmatig zijn wegens een schending van de zorgvuldigheidsplicht. De handeling van de automobilist (m.n. het besturen van de wagen) vormt geen inbreuk op het subjectief recht van de voetganger.²⁰⁸ Het blijft belangrijk te benadrukken dat voor het bekomen van een

²⁰² Naar analogie met art. 1145 BW: Bij een resultaatsverbintenis is er sprake van een wanprestatie in hoofde van de schuldenaar van zodra het beloofde resultaat niet bereikt wordt. De schuldeiser dient enkel het bestaan van de verbintenis te bewijzen en het uitblijven van het resultaat. Zie S. STIJNS, *Verbintenissenrecht - Boek 1*, Brugge, die Keure, 2005, 142.

²⁰³ P. LECLERCQ, "Le conducteur d'une automobile qui tue ou blesse un piéton commet-il un acte illicite? Discours prononcé à l'audience solennelle de rentrée de la Cour de Cassation, le 15 septembre 1927", *RGAR* 1927, 54-97. Zie hierover ook: W. VAN GERVEN en S. COVEMAERKER, *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2006, 330-331.

²⁰⁴ Cass. 22 Augustus 1940, *Pas.* 1940, 205; H. BOCKEN, "Nog iets over inbreuk op recht?" in *Liber Amicorum W. VAN GERVEN*, Deurne, Kluwer, 2000, 183-184; W. VAN GERVEN en S. COVEMAERKER, *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2006, 331.

²⁰⁵ H. BOCKEN, "Nog iets over inbreuk op recht?" in *Liber Amicorum W. VAN GERVEN*, Deurne, Kluwer, 2000, 188-193

²⁰⁶ W. VAN GERVEN en S. COVEMAERKER, *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2006, 341.

²⁰⁷ H. BOCKEN, "Nog iets over inbreuk op recht?" in *Liber Amicorum W. VAN GERVEN*, Deurne, Kluwer, 2000, 200; E. VERJANS, "Buitencontractuele aansprakelijkheid voor schending van persoonlijkheidsrechten", *RW* 2013, afl. 14, 525.

²⁰⁸ Zie ook het voorbeeld m.b.t. de ruitenwasser; H. BOCKEN, "Nog iets over inbreuk op recht?" in *Liber Amicorum W. VAN GERVEN*, Deurne, Kluwer, 2000, 200.

schadevergoeding het bewijs van schade en causaal verband ook nog steeds aangetoond dient te worden.

75. Eenzelfde onderscheid wordt in de Nederlandse rechtsleer gemaakt. De tekst van art. 6:162 lid 2 NBW suggereert dat een inbreuk op een recht, door het louter feit van de aantasting, onrechtmatig is. Maar in de rechtsleer werd de gedachte dat een inbreuk op een subjectief recht altijd onrechtmatigheid meebrengt, afgewezen. Er wordt, zoals bij de theorie van BOCKEN, een onderscheid gemaakt tussen twee groepen van handelingen: Enerzijds de handelingen waartoe de rechthebbende met uitsluiting van anderen bevoegd is of die hem belemmeren in de uitoefening van zijn recht of in het genot van het voorwerp van zijn recht. Deze groep heeft betrekking op de onrechtmatigheid van de handeling zelf en zal automatisch leiden tot onrechtmatigheid. En anderzijds de handelingen die betrekking hebben op de fysieke aantasting van of het toebrengen van letsels. Deze heeft betrekking op het gevolg van de handeling. Hier moet de handeling ook aan de zorgvuldigheidsnorm worden getoetst.²⁰⁹

76. Maar uit sommige persoonlijkheidsrechten kan niet duidelijk worden afgeleid over welke exclusieve bevoegdheden de houder beschikt. Enkel wanneer een persoonlijkheidsrecht voldoende nauwkeurig omschreven is, kan de rechter bij een inbreuk automatisch besluiten tot het bestaan van een fout. E. VERJANS besluit dat wanneer het persoonlijkheidsrecht duidelijk bij wet omschreven is, zoals het recht op afbeelding (art. 10 AW) of wanneer het recht duidelijk en precies omschreven is, zoals het recht op naam, de rechter de onrechtmatigheid op zich kan vaststellen, zonder toepassing van de zorgvuldigheidsnorm.²¹⁰

e. De fluctuerende draagwijdte van de persoonlijke levenssfeer in de media

77. Om te bepalen of er sprake is van een onrechtmatigheid dient men noodzakelijkwijze de grenzen van het recht van de persoonlijke levenssfeer te bepalen, bij de belangenafweging met het recht op persvrijheid. Het EHRM heeft als uitgangspunt dat de persvrijheid en het respect voor privéleven rechten van een gelijkwaardig niveau zijn. De afweging is afhankelijk van de concrete elementen in de zaak en de jurisprudentie van het EHRM heeft enkel criteria ontwikkeld waarmee men de persvrijheid en het respect voor het privéleven tegen elkaar kan afwegen.²¹¹ Het Hof van Cassatie bevestigde dat het recht op privacy een legitieme beperking oplegt aan de persvrijheid en oordeelde dat er een evenwicht dient worden gezocht tussen privé belangen van de betrokkenen en de belangen van de pers.²¹² In Nederland werd ook door Hoge Raad bevestigd dat de toetsing van art. 10 EVRM moet geschieden door middel van een belangenafweging in geval van botsing

²⁰⁹ J. SPIER, T. HARTLIEF, G.E. VAN MAANEN, en R.D. VRIESENDORP, *Verbintenissen uit de wet en schadevergoeding*, Deventer, Kluwer, 2009, 37-41; A.J. VERHEIJ, *Onrechtmatige daad*, Den Haag, Kluwer, 2005, 39-41; Zie ook W. VAN GERVEN en S. COVEMAEKER, *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2006, 341.

²¹⁰ E. VERJANS, "Buitencontractuele aansprakelijkheid voor schending van persoonlijkheidsrechten", *RW* 2013, afl. 14, 526-527.

²¹¹ A. NIEUWENHUIS, "Laveren tussen persvrijheid en respect voor het privé-leven", *Mediaforum* 2012, afl.1, 2.

²¹² Cass. 13 september 1991, *RW* 1991-92, 464.

van de persvrijheid het recht op het privéleven.²¹³ Bij de beoordeling of het evenwicht tussen het recht op vrije meningsuiting en het recht op eerbiediging van het privéleven is verstoord door een foutief handelen van een journalist gaat de bodemrechter na of de journalist gehandeld heeft als een normaal zorgvuldig en omzichtig journalist in dezelfde omstandigheden en in eenzelfde soort artikel.²¹⁴ In de rechtspraak wordt met andere woorden een schending van privéleven vastgesteld aan de hand van de zorgvuldigheidsnorm.

78. Iedereen heeft een recht op privacy, maar de intensiteit van de privacybescherming is niet voor ieder individu of voor iedere situatie dezelfde, deze varieert volgens de context waarin de publicatie plaatsvindt en volgens de hoedanigheid van de betrokken personen.²¹⁵ Zo kan het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer voor bepaalde categorieën van publieke personen niet even uitgebreid zijn als die van private personen, omwille van het in een democratische samenleving essentiële recht op informatie van de publieke opinie.

i. De context van de publicatie: het maatschappelijk debat

79. Bij inmengingen die het maatschappelijk debat raken wordt de proportionaliteitstoets van art. 10 EVRM door het Europese Mensenrechtenhof streng toegepast en hebben nationale rechters een kleine beoordelingsmarge.²¹⁶ Het maatschappelijk debat is meer dan kritiek dat louter verband houdt met politieke aangelegenheden. De omschrijving van het maatschappelijk belang houdt rekening met het belang van het publiek: bijvoorbeeld de gevaren van volksgezondheid, de hoogte van inkomens van bedrijfsleiders, dopinggebruik, de werking van het rechtstelsel, etc.²¹⁷

²¹³ HR 6 januari 1995, NJ 1995, 422: "Het antwoord op deze vraag kan slechts worden gevonden door de afweging die met inachtneming van alle bijzonderheden van het gegeven geval ertoe strekt na te gaan welke van beide hier tegenover elkaar staande fundamentele rechten – aan de zijde van Het Parool c.s. het recht op vrijheid van meningsuiting en aan de zijde van v.G. diens recht op eer en goede naam en vooral diens recht om alleen te worden gelaten in dit geval zwaarder weegt. Voorzover in het middel zou moeten worden gelezen dat van deze beide fundamentele rechten het recht op vrijheid van meningsuiting – met name nu het gaat om het recht van vrijheid van meningsuiting van de pers – in beginsel voorrang toekomt, gaat het uit van een onjuiste rechtsopvatting." De Hoge Raad gaf in 1983 reeds een niet-limitatieve opsomming van omstandigheden die bij zo een belangenafweging relevant kunnen zijn oa. de aard van de gepubliceerde verdenkingen en de ernst van de te verwachten gevolgen van de aantijgingen, de ernst van de misstand welke de publicatie aan de kaak beoogt te stellen, de feitelijke onderbouwing van de aantijgingen, de vraag of de aantijgingen op andere voor de betrokken minder schadelijke wijze had kunnen worden aangepakt, HR 24 juni 1983, NJ 1984, 801. Voor een kritische visie over de rechtsonzekerheid en ineffectiviteit van een belangenafweging tussen het recht op privé-leven en vrijheid van meningsuiting, zie D. GRIFFITHS, "Beslissen zonder belangenafweging. Een andere benadering van civiele geschillen over publicaties", *NJB* 2002, 833.

²¹⁴ Rb. Antwerpen 15 mei 2008, *AM* 2009, afl. 4, 320.

²¹⁵ P. SENAËVE, *Compendium van het Personen- en Familierecht*, Leuven, Acco, 2009, 160-161.

²¹⁶ H. VANDENBERGHE, "Over civielrechtelijke persaansprakelijkheid. Een stand van zaken" in M. DEBAENE en P. SOENS, *Aansprakelijkheidsrecht: Actuele tendensen*, Brussel, Lacier, 2005, 132-135; D. VOORHOOF, "Krijgen journalisten een streepje voor in Straatsburg?", *Mediaforum* 2008, 203.

²¹⁷ A. NIEUWENHUIS, "Laveren tussen persvrijheid en respect voor het privé-leven", *Mediaforum* 2012, afl.1, 3.

80. De vrijheid van meningsuiting zal dus in sommige gevallen moeten wijken voor het recht op privacy indien de publicatie zich louter bevindt in de private sfeer zonder enig mate van algemeen belang. Het louter bevredigen van de nieuwsgierigheid van het publiek kan niet beschouwd worden als een bijdrage aan het maatschappelijk debat, ondanks dat de persoon bekend is bij het publiek.²¹⁸ Niettemin was het inlichten van radioluisteraars omtrent de zwangerschap van de Waalse actrice Cécile DE FRANCE geen schending van haar privéleven vermits het bericht waarheidsgetrouw was en beantwoordde aan een gerechtvaardigde belangstelling van het publiek juist omdat de actrice net een rol van zwangere vrouw had gespeeld.²¹⁹

Eén van de meest beruchte zaken voor het EHRM over de verhouding tussen persvrijheid en privacy in de entertainment pers was het *Von Hannover I arrest* in 2004.²²⁰ Deze rechtspraak heeft ook gevolgen voor het beginsel van stilzwijgende toestemming bij het recht op afbeelding. Prinses Caroline van MONACO klaagde de Duitse staat aan wegens een schending van art. 8 EVRM, omdat Duitse rechtscollèges weinig bescherming hadden verleend op haar privacy door de tabloidpers. Er verschenen in de Duitse bladen vaak foto's waarop de prinses bij privé aangelegenheden, waaronder skireizen, werd afgebeeld, met titels als "*I don't think I could be a man's ideal wife*" ("*Ich glaube nicht, dass ich die ideale Frau für einen Mann sein kann*") en "*Caroline... a woman returns to life*" ("*Caroline... eine Frau kehrt ins Leben zurück*"). De prinses werd dagelijks achtervolgd door paparazfotografen. Zodra ze haar huis verliet werd ze voortdurend opgejaagd door paparazzi, die elke dag iedere beweging volgden: bij het oversteken van de weg, het ophalen van haar kinderen van school, het doen van boodschappen, of tijdens de vakantie. Het Europese Mensenrechtenhof gaf een groter gewicht aan het recht op privéleven dan aan de persvrijheid. De publicatie van de foto's leverden geen bijdrage aan een maatschappelijk debat en de prinses oefende geen officiële functies uit. Door het voortdurend lastigvallen van de prinses (*continual harassment*) was er hierdoor sprake van een sterke inbreuk op de privacy.²²¹ Het feit dat de prinses geen officiële functies uitoefende, tijdens het nemen van de foto's was volgens het Hof doorslaggevend om het recht op privéleven te prevaleren.²²²

In 2012 nuanceerde het Europese Mensenrechtenhof het eerste *Von Hannover* arrest en gaf het Hof meer ademruimte voor het recht op vrije meningsuiting.²²³ Deze zaak handelde eveneens over de publicatie van foto's van een skitrip van prinses Caroline en haar man prins August von Hannover in de Duitse tabloids. Deze foto's werden gebruikt ter illustratie van de slechte gezondheid van haar vader prins Rainier, waarbij de foto's van de skireis van prinses Caroline insinueerden dat zij vakantie vierde terwijl haar vader ziek was. Het EHRM bevestigde dat zowel

²¹⁸ EHRM 24 juni 2004, *Von Hannover t. Duitsland*, §65;

²¹⁹ Rb. Brussel 11 december 2007, *AM* 2008, afl. 4, 323.

²²⁰ EHRM 24 juni 2004, *Von Hannover t. Duitsland*, NJ 2005, noot E.J. DOMMERING, www.ivir.nl/publicaties/dommering/Annotatie_NJ_2005_22.pdf.

²²¹ EHRM 24 juni 2004, *Von Hannover t. Duitsland*, §59-60.

²²² EHRM 24 juni 2004, *Von Hannover t. Duitsland*, §72.

²²³ EHRM 7 februari 2012, *Von Hannover t. Duitsland (II)*.

het recht op privéleven als het recht op vrije meningsuiting evenveel bescherming verdienen. Welk recht primeert is afhankelijk van de omstandigheden, in tegenstelling tot het eerste arrest gebruikt het Hof in dit arrest meer criteria waaraan de publicatie getoetst wordt²²⁴: (1) Het onderwerp van het artikel moet een bijdrage leveren aan het maatschappelijk debat. (2) Daarnaast is de hoedanigheid van de betrokken persoon belangrijk. Het Hof maakt een onderscheid tussen privé personen en publieke personen. Het hof herhaalt dat publieke figuren meer moeten dulden dan privé personen. (3) Vervolgens dient men de vraag te stellen of de betrokken persoon niet actief de media heeft opgezocht. De loutere medewerking met de pers zal er evenwel niet toe leiden dat de persoon elke bescherming tegen de publicatie zal verliezen. (4) Ook de inhoud, de vorm en de gevolgen van de publicatie dienen in rekening worden gehouden. (5) Eveneens de omstandigheden waaronder de foto's zijn genomen. Heeft de gefotografeerde een toestemming verleend voor de publicatie of werd de foto zonder zijn medeweten genomen? Het Hof houdt ook rekening met de hoedanigheid van de betrokken persoon en de ernst van de privacy schending. Voor een particulier, onbekend bij het publiek, kan de publicatie van een foto neerkomen op een meer substantiële inbreuk op zijn privacy dan een geschreven artikel. Het EHRM komt aan de hand van de voorgaande criteria tot het besluit dat er geen schending is van het recht op privéleven, aangezien de ziekte van prins Rainier een gebeurtenis is die in de publieke belangstelling staat.²²⁵ Het Hof zag de roddelachtige berichtgeving over deze affaire als een bijdrage aan het maatschappelijk debat over de gezondheid van de prins: de foto's die gebruikt werden ter illustratie van de slechte gezondheid van haar vader, waarbij prinses Caroline in een slecht daglicht werd gesteld omdat, volgens de journalist, de skireis primeerde op de gezondheid van haar vader droegen bij aan het publieke debat. In tegenstelling tot het eerste arrest is het enkele feit dat publieke figuren niet op grond van hun officiële functies naar buiten treden, geen reden om het recht op privéleven te laten prevaleren en de publicatie te laten verbieden.²²⁶

ii. De hoedanigheid van personen

81. In het *Von Hannover II* arrest haalde het Hof duidelijk aan welke criteria van belang zijn bij de afweging tussen persvrijheid en het respect voor het privéleven. De hoedanigheid van de persoon of de vraag over wie de publicatie handelt, is een belangrijk element in de afweging.²²⁷ Het belang van de hoedanigheid van de persoon is best te vergelijken met een balans waarbij aan de ene kant van het spectrum politici en andere politieke gezagdragers staan. Aan de andere zijde staat de gewone burger die niet zelf de publiciteit opzoekt of die geen belangrijke functie uitoefent. Tussen politici en gewone burgers staan in het spectrum alle andere categorieën van personen die een belangrijke functie uitoefenen of zelf de publiciteit hebben gezocht, zoals magistraten, bedrijfsleiders, popsterren, advocaten, bekende Vlamingen, etc. Bekende personen moeten een hogere graad van tolerantie aan de dag leggen vermist zij zich onvermijdelijk en bewust bloot

²²⁴ EHRM 7 februari 2012, *Von Hannover t. Duitsland (II)*, §108-113.

²²⁵ EHRM 7 februari 2012, *Von Hannover t. Duitsland (II)*, §118.

²²⁶ EHRM 7 februari 2012, *Von Hannover t. Duitsland (II)*, §120.

²²⁷ A. NIEUWENHUIS, "Laveren tussen persvrijheid en respect voor het privé-leven", *Mediaforum* 2012, afl.1, 4.

stellen aan kritiek en aandacht van de pers en het publiek.²²⁸ Hierin bestaat evenwel een bepaalde gradatie naargelang hun positie en functie in de samenleving en hun eigen gedrag.

82. Aan de zijde van politici hevelt de balans over naar de persvrijheid. De pers treedt hier op als publieke waakhond en verschaft de publieke opinie een van de beste middelen om de ideeën van de politieke leiders te kennen en te beoordelen.²²⁹ De vrijheid van kritiek op politici wordt verregaand beschermd. Daarom heeft de pers het recht om, rekening houdend met haar plichten en verantwoordelijkheden, over alle kwesties van algemeen belang een publiek debat te kunnen voeren, wat de kern uitmaakt van de democratische samenleving.²³⁰ Journalisten hebben volgens het EHRM niet enkel het recht, maar zelfs de plicht om te berichten over zaken van maatschappelijk belang omwille van het recht op informatie van het publiek.²³¹ Zo publiceerde de Franse uitgeverij Plon in 1995 een boek "*Le Grand Secret*" waarin onthuld werd dat de president vanaf 1981 door een medisch team werd behandeld voor een ongeneeslijke prostaatkanker. Het EHRM oordeelde dat het publiek het recht heeft te worden geïnformeerd over aspecten van het privéleven van politici.²³² Het publiceren van strikt persoonlijke informatie over de president leverde een bijdrage aan het maatschappelijk debat.

Leden van de rechterlijke macht zijn niet te vergelijken met politieke gezagdragers vermits magistraten zich relatief moeilijk kunnen verdedigen tegen kritiek op hun functioneren, gelet op hun verplichting tot gereserveerdheid en de aan hun ambt eigen discretie.²³³ Niettemin dienen rechters scherpe kritiek te verdragen wanneer de kritiek niet in tegenspraak is met feiten die met passende zorgvuldigheid zijn opgespoord en weergegeven.²³⁴ Maar het publiceren van een foto van een magistraat in badpak in het weekblad *Le Soir illustré*, zonder toestemming van de betrokkene, schond het recht op privéleven van de betrokkene omdat de publicatie niet verantwoord kan worden door informatieve eisen van het maatschappelijk belang²³⁵

83. Aan de andere kant van de balans primeert bij de gewone burger het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer. Het EHRM illustreerde dat het recht op privéleven prevaleerde op de persvrijheid bij het publiceren van medisch gevoelige gegevens van gewone burgers.²³⁶ In België oordeelde de rechter dat het louter vermelden in een artikel van bepaalde gegevens, zoals naam en adres, van een persoon onbekend bij het publiek onrechtmatig is wanneer deze geen

²²⁸ EHRM 8 juli 1986, *Lingens t. Oostenrijk*, §42.

²²⁹ C. BAEKELAND, "Het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer als waakhond van de "mediacratie"" in S. LUST, en P. LUYPAERS, *Recht & media in een democratische rechtsstaat. Wie bewaakt de waakhond?*, Brugge, Die Keure, 2010, 84.

²³⁰ EHRM 24 februari 1997, *De Haes en Gijssels t. België*.

²³¹ EHRM 15 november 2011, *Semik-Orzech t. Polen*, §42.

²³² EHRM 18 mei 2004, *Plon t. Frankrijk*, NJ 2005, noot E.J. DOMMERING, www.ivir.nl/publicaties/dommering/Annotatie_NJ_2005_401.pdf.

²³³ Brussel 5 februari 1999, *AM* 1999, afl. 2, 274.

²³⁴ EHRM 24 februari 1997, *De Haes & Gijssels t. België*; Rb. Brussel 9 maart 2010, *AM* 2011, afl. 1, 81, noot. B. DELBECKE.

²³⁵ Brussel 5 februari 1999, *AM* 1999, afl. 2, 274.

²³⁶ EHRM 25 november 2008, *Armoniene t. Litouwen*.

enkele toegevoegde waarde hebben voor het publiek.²³⁷ De hoedanigheid van een persoon is een flexibel begrip. Gewone burgers kunnen tijdelijk in de schijnwerpers komen te staan, omdat ze betrokken geraken in een gebeurtenis met een bepaalde actualiteitswaarde. Dergelijke figuren hebben méér recht op privacy dan publieke figuren, maar minder dan gewone burgers. Deze verminderde bescherming moeten ze enkel tolereren gedurende de periode dat ze in het oog van de mediastorm terecht komen.²³⁸

iii. Ernst en impact op de privacy

84. Het privéleven van publieke personen kan geschonden worden, indien de grenzen van toelaatbaarheid worden overschreden. Zoals in het hoger besproken *Hannover I* arrest waarbij het EHRM besloot tot een inbreuk op het recht op privé leven vanwege de omstandigheden waaronder de foto's genomen werden (*continual harassment*). De expressievrijheid van de media kon hier onmogelijk prevaleren op het recht op privé leven van de prinses. Het Europese Hof besloot in het *Lillo-Stenberg* arrest evenwel dat het maken van foto's met een telelens, vanop een afstand van ongeveer 250m, tijdens het huwelijk van twee bekende Nooren geen inbreuk uitmaakte op het privé leven van bekende personen.²³⁹ Volgens het EHRM had het Noorse hoogste rechtscollege een correcte afweging gemaakt van de persvrijheid en het recht op privéleven. Een huwelijk bezit volgens het EHRM elementen die bijdragen aan het algemeen belang.²⁴⁰ Er was geen toestemming verkregen voor het nemen van de foto's, maar omdat het huwelijk voltrokken werd op een openbare plek, die tevens een populaire vakantiebestemming is, en de aandacht trok van omstaanders, was er volgens het Noorse gerechtshof geen sprake van een inbreuk op het privéleven van de bekende Nooren. Het feit dat de foto's gemaakt waren met een telelens had in deze concrete omstandigheden tot gevolg dat er net een geringe inbreuk op het privéleven ontstond dan wanneer de foto's van dichtbij zouden zijn genomen.²⁴¹ In tegenstelling tot een huwelijk kan berichtgeving over een traumatische ervaring bij uitstek het privé leven raken. Het Franse magazine *Paris Match* publiceerde in 1998 van een foto van de vermoorde prefect Claude Erignac. De kleurenfoto strekte zich over de volle breedte van twee pagina's en toonde het vermoorde lichaam, zoals het daar vlak na de moord, op het wegdek lag. De weduwe stapte naar de Franse rechter en deze veroordeelde de uitgever tot publicatie van een naschrift. Het EHRM komt tot de conclusie dat de veroordeling art. 10 EVRM niet schendt aangezien de veroordeling de bescherming van het privéleven van de nabestaanden tot doel had.²⁴²

85. Ook in de Belgische rechtspraak blijkt dat publieke figuren soms het recht hebben om bepaalde aspecten van hun leven buiten de schijnwerpers van de media te houden. Volgens het Gentse hof van beroep was het bekendmaken van de homoseksuele geaardheid van de leden van

²³⁷ Rb. Brussel 21 november 2006, *AM* 2007, afl.4, 390.

²³⁸ K. LEMMENS, "Politie uit de kleren? *Humo* uit de rekken!", *AM* 2010, afl. 1, 97.

²³⁹ EHRM 16 januari 2014, *Lillo-Stenberg & SÆTHER t. Noorwegen*.

²⁴⁰ EHRM 16 januari 2014, *Lillo-Stenberg & SÆTHER t. Noorwegen*, §37.

²⁴¹ EHRM 16 januari 2014, *Lillo-Stenberg & SÆTHER t. Noorwegen*, §42-45.

²⁴² EHRM 14 juni 2007, *Hachette Filipacchi Associés t. Frankrijk*, §59.

de boysband *Get Ready* in het holebi-tijdschrift *ZiZo* een inbreuk op het recht op privéleven van de betrokkenen.²⁴³ Naast het bekendmaken van de geaardheid van de leden, bevatte het tijdschrift daarenboven zes stickers met de slogan "Get Ready! Get Out! Zing niet te gauw ik hou van een vrouw". Volgens het hof van beroep behoort het liefdesleven en intiem seksueel gedrag van het individu tot de kern van het recht op privacy. De media mag niet zonder toestemming van de betrokkene hierover informatie in de openbaarheid brengen. Een individu heeft zelfs het recht om zijn werkelijke seksuele geaardheid verborgen te houden. Het feit dat een homo zich niet wil engageren in de emancipatiebeweging van homo's en lesbiennes, was volgens de rechtbank van eerste aanleg, geen reden om de geaardheid van die persoon toch bekend te maken. Het hof overwoog zelfs dat een mediafiguur een onderscheid mag handhaven tussen het podiumpersonage en het eigen reële personage en aldus een beredeneerd en bewust ontworpen imago mag cultiveren. Een mediafiguur mocht met andere woorden een bepaald publiek imago vooropstellen, die afwijkt van het eigen individu. Het hof besluit dat het aan een tijdschrift niet toekomt de seksuele geaardheid van de leden te onthullen. Daarom beslist het hof dat de schending van de privacy en aantasting van de reputatie een opzettelijke fout is in de zin van art. 1382 BW. D. VOORHOOF merkt terecht op dat de bandleden zelf een aspect van hun seksuele gevoelens in de openbaarheid brengen door in hun liedjesteksten en in interviews een heteroseksueel imago te cultiveren. Door het openbaar maken van deze gevoelens heeft het publiek het recht om te worden geïnformeerd over de ware aard van de leden en de hypocrisie in de showbusinesswereld.²⁴⁴

iv. Het voorafgaand handelen van de betrokkene

86. Het EHRM houdt er ook rekening mee hoe de persoon waarover wordt bericht zich voorafgaand aan de publicatie heeft gedragen. Het *Axel Springer* arrest betrof de publicatie, door de Duitse krant *Bild*, van twee artikelen over het drugsgebruik van een bekende Duitse tv-acteur.²⁴⁵ Het eerste artikel handelde over de arrestatie van de tv-acteur voor het bezit en gebruik van cocaïne tijdens de jaarlijkse Oktoberfeesten in München. Enkele maanden later publiceerde de krant een artikel over de veroordeling van de tv-acteur vanwege het cocaïnebezit, waarbij een boete van 18.000 EUR werd opgelegd. De tv-acteur stapte bij beide artikelen naar de Duitse rechter om zich te verzetten tegen de publicatie, waarbij de Duitse rechter het recht op privacy van de acteur liet prevaleren op de persvrijheid van de Duitse krant. Het EHRM besloot dat het publicatieverbod een onrechtmatige inbreuk was op de vrijheid van meningsuiting van *Bild*. De artikelen handelen over de arrestatie en veroordeling van de acteur, deze feiten staan volgens het Hof in de publieke belangstelling. Het publiek heeft er een belang bij geïnformeerd te worden over strafrechtelijke procedures.²⁴⁶ Er is sprake van een inbreuk op het recht op privéleven wanneer de inbreuk voldoende ernstig is. Artikel 8 EVRM kan evenwel niet worden ingeroepen wanneer de inbreuk op het recht op privéleven het voorzienbare gevolg is van het eigen handelen, zoals

²⁴³ Gent 12 juni 2001, *AM* 2002, afl. 2, 169, *TBBR* 2003, 309, noot. S. SOTTIAUX.

²⁴⁴ D. VOORHOOF, "Publicatieverbod 'outing' popgroep: privacybescherming of preventieve censuur?", *Mediaforum* 1997, afl. 9, 133.

²⁴⁵ EHRM 7 februari 2012, *Axel Springer t. Duitsland*.

²⁴⁶ EHRM 7 februari 2012, *Axel Springer t. Duitsland*, §96.

bijvoorbeeld het plegen van een strafbaar feit.²⁴⁷ Omdat de arrestatie en de veroordeling te wijten zijn aan acties van de tv-acteur zelf en hij bovendien regelmatig zelf in interviews details over zijn privéleven openbaarde, had de acteur een geringe bescherming op privéleven.²⁴⁸ Daarom was het Europees Mensenrechtenhof van oordeel dat de inmenging in de expressievrijheid van de krant ongeoorloofd was.

v. Feitelijk bericht of waardeoordeel

87. Zoals bij de invulling van de burgerrechtelijke zorgvuldigheidsnorm dient de rechter bij de afweging tussen de expressievrijheid van de media en het recht op het privéleven rekening te houden met het onderscheid tussen het verspreiden van feiten en waardeoordelen. De grens tussen enerzijds het overdrijven en provoceren en anderzijds het uiten van ongefundeerde beschuldigingen is zeer moeilijk te omvatten. Zo werd de grens van provoceren overschreden bij beschuldigingen in een krantenartikel waarbij de professionele competenties van een hoogleraar in twijfel werden getrokken. In het artikel werd er gesuggereerd dat de Moldavische hoogleraar zijn academische carrière te danken had aan een vroegere samenwerking met de voormalige KGB, de geheime dienst van de Sovjet-Unie. Voor het hoogste gerechtshof in Moldavië prevaleerde de expressievrijheid. Bij de afweging tussen art. 10 en art. 8 EVRM, gaf het EHRM een duidelijke voorkeur aan de bescherming van het recht op reputatie (onderdeel van het recht op privéleven), omdat er geen bewijs was voor een dergelijke samenwerking en als gevolg een verwrongen voorstelling van de werkelijkheid ontstond, waarvoor geen enkele feitelijke basis werd aangetoond door de journalist. Door het impliceren dat een werkelijke samenwerking had plaatsgevonden terwijl het louter speculatie van de kant van de auteur was, overschrijft de journalist de grenzen van expressievrijheid.²⁴⁹

²⁴⁷ EHRM 7 februari 2012, *Axel Springer t. Duitsland*, §83.

²⁴⁸ EHRM 7 februari 2012, *Axel Springer t. Duitsland*, §101.

²⁴⁹ EHRM 30 maart 2010, *Petrenco t. Moldavië*, §66.

HOOFDSTUK §5. INBREUK OP DE DEONTOLOGISCHE CODE VAN DE RAAD VOOR DE JOURNALISTIEK

a. De noodzaak van journalistieke zelfregulering

88. Deontologie is etymologisch de leer (-logie) van de plichten (*deonto-*) of plichtenleer. Men kan het begrip omschrijven als de concrete verzameling van praktische regels die de uitoefening van een bepaald beroep beheersen.²⁵⁰ Journalisten hebben altijd getracht om de deontologische beginselen van hun handelen zelf neer te schrijven in een code. Op het einde van de 19^e eeuw kwamen op initiatief van de Amerikaanse dagbladen de eerste journalistieke codes tot stand.²⁵¹ Het streven naar journalistieke zelfregulering wordt doorgaans op twee grondslagen onderbouwd.²⁵² Het eerste argument vertrekt vanuit de premisse dat de journalistiek een bijzonder beroep is dat bijzondere verantwoordelijkheden met zich meebrengt en daarom een bijzonder statuut dient te genieten.²⁵³ De pers vervult namelijk de belangrijke rol om te berichten over aangelegenheden van maatschappelijk belang, zodat de burger in staat is om inzicht te krijgen in de werking van onze democratische rechtsstaat en om hierop controle uit te oefenen.²⁵⁴ Opdat zij die rol zouden kunnen waarmaken, moet hen de nodige vrijheid worden gelaten en dient de overheid zich principieel terughoudend op te stellen.²⁵⁵ Maar zoals hoger bepaald is de vrijheid van de journalist niet absoluut. Art. 10 EVRM verwijst in het tweede lid naar de plichten en verantwoordelijkheden die de vrijheid van meningsuiting met zich meebrengen. De zelfregulering is een signaal vanuit de journalistieke sector dat zij haar verantwoordelijkheid ernstig neemt en is een noodzakelijk corollarium van de journalistieke vrijheid. Het tweede argument handelt over het spanningsveld tussen de onafhankelijkheid en de verantwoordelijkheid van de media. Er bestaat enerzijds de nood aan regelgeving en controle, maar anderzijds bestaat er een vrees om door regelgeving van de wetgevende macht de controle over vrijheid van meningsuiting te verliezen.

89. Zelfregulering wordt gezien als het beste middel gelet op de mogelijk ontradende neveneffecten van overheidsinterventies ten aanzien van de persvrijheid en vrijheid van meningsuiting.²⁵⁶ De concrete inhoudelijke invulling van de professionele rechten en plichten van de journalist is dus voor een belangrijk deel aan de beroepsgroep zelf overgelaten. Zo werden op

²⁵⁰ S. VERBIST, "De deontologische fout als grondslag voor buitencontractuele aansprakelijkheid", *D&T* 2012, afl. 1, 57.

²⁵¹ F. VOETS, "Een journalistieke code voor de 21^e eeuw", *AM* 2010, afl. 5-6, 599-601.

²⁵² Zie K. LEMMENS, *La presse et la protection juridique de l'individu. Attention aux chiens de garde!*, Brussel, Larcier, 2004, 52; H.J. EVERS, *Media-ethiek. Morele dilemma's in journalistiek, voorlichting en reclame*, Groningen, Wolters-Noordhoff, 1994, 29.

²⁵³ B. GREVISSE, "Autorégulation ou déontologie ? Les conditions d'un débat sur les pratiques journalistiques", *Recherches en communication* 1998, afl. 9, 8-11.

²⁵⁴ EHRM 21 januari 2009, *Fressoz en Roire t. Frankrijk*, Rep. 1999, §45.

²⁵⁵ A.-L. VERDOODT, *Zelfregulering in de journalistiek: de formulering en handhaving van deontologische standaarden in en door het journalistieke beroep*, proefschrift, K.U.Leuven, 2006-07, 179.

²⁵⁶ A.-L. VERDOODT, *Zelfregulering in de journalistiek: de formulering en handhaving van deontologische standaarden in en door het journalistieke beroep*, proefschrift, K.U.Leuven, 2006-07, 180.

internationaal vlak de regels en voorschriften inzake journalistieke deontologie onder meer opgenomen in een Code opgesteld door de internationale journalistenvereniging (IFJ) (1954)²⁵⁷. De Verklaring van München der rechten en plichten van de journalisten van 1971 werd afgevaardigd door de verschillende journalistenbonden van de voormalige zes lidstaten van de Europese Gemeenschap.²⁵⁸ In 1982 werd in België de Code van Journalistieke Beginselen aangenomen door de Algemene Vereniging van Beroepsjournalisten in België (AVBB), de Belgische Vereniging van Dagbladuitgevers (BVDU), de Unie van de Periodieke Pers (UPP) en de Nationale Federatie van Informatieweekbladen (FEBELMA). Naast de professionele codes die door nationale of internationale vertegenwoordigende organisaties zijn opgesteld, worden er eveneens redactionele codes door en voor redacties opgesteld. Zo heeft de nieuwsredactie van de openbare omroep VRT in 2007 een eigen deontologische code voor journalisten opgesteld samen met een eigen deontologisch orgaan.²⁵⁹

b. Code van de Raad voor de Journalistiek (2010)

90. De verscheidene deontologische codes dateerden uit de tijd dat journalistiek er helemaal anders uitzag. Bij het sluiten van deze laatste code in de jaren 80 was het internet nog in geen velden of wegen te bekennen, de personal computer moest ook zijn intrede nog doen en het idee van een mobiele smartphone oversteeg ieders voorstellingsvermogen. Het beeldverslag had bovendien in deze tijd niet dezelfde impact op de samenleving als de hedendaagse gedetailleerde nieuwsverslaggeving op televisie. Aangezien de Raad bij aanvang geconfronteerd werd met vragen en klachten die te maken hadden met allerlei nieuwe vormen van nieuwsverslaggeving was het genoodzaakt om zelf een reeks richtlijnen en aanbevelingen af te kondigen.²⁶⁰ De Raad heeft tot 2009 verscheidene richtlijnen en aanbevelingen afgekondigd met betrekking tot specifieke aspecten van journalistieke deontologie waaronder ondermeer een richtlijn over de omgang van de pers met slachtoffers²⁶¹, een richtlijn over embargoproblematiek²⁶², een richtlijn betreffende financiële berichtgeving²⁶³ en een richtlijn over undercoverjournalistiek²⁶⁴. Deze richtlijnen

²⁵⁷ De Verklaring der plichten en rechten van de journalist van de Internationale Journalistenvereniging van 25-28 april 1954, www.rvdj.be/node/62.

²⁵⁸ De verklaring van München der rechten en plichten van journalisten van 24 en 25 november 1971, www.rvdj.be/node/62.

²⁵⁹ Redactiestatuut met inbegrip van de deontologische code voor de journalisten bij de VRT, 1 mei 2012, www.vrt.be/sites/default/files/attachments/redactiestatuut-deontologischescode01052012.pdf.

²⁶⁰ F. VOETS, "Een journalistieke code voor de 21^e eeuw", *AM* 2010, afl. 5-6, 599-601.

²⁶¹ Raad voor de Journalistiek, Richtlijn over de omgang van de pers met slachtoffers, 13 november 2003, nr. 2003-11, www.rvdj.be/sites/default/files/pdf/2003_11_omgang_slachtoffers.pdf.

²⁶² Raad voor de Journalistiek, Embargorichtlijn, 10 juli 2003, nr. 2003-10, www.rvdj.be/sites/default/files/pdf/2003_10_embargo.pdf.

²⁶³ Raad voor de Journalistiek, Richtlijn inzake handel met voorkennis, marktmanipulatie, beleggingsaanbevelingen en belangenconflicten, 22 juni 2006, nr. 2006-18, www.rvdj.be/sites/default/files/pdf/richtlijn200618.pdf.

²⁶⁴ Raad voor de Journalistiek, Richtlijn over undercoverjournalistiek, 10 mei 2007, nr. 2007-19, www.rvdj.be/sites/default/files/pdf/richtlijn_undercoverjournalistiek.pdf.

verwijzen vaak naar Internationale Codes waarbij de Raad aan de hand van een teleologische interpretatie de deontologische beginselen toepast in een digitale context.²⁶⁵

91. Naar aanleiding van het vijfjarig bestaan van de Raad in 2007 is beslist tot het uitschrijven van een volwaardige Code.²⁶⁶ De deontologische Code werd in september 2010 goedgekeurd door de raad van bestuur van de VZW.²⁶⁷ De code is niet uitgevaardigd door de Raad zelf, maar door de overkoepelende VZW van de Raad voor de Journalistiek. Hierdoor tracht men de onafhankelijkheid van het rechtsprekend en adviserende orgaan van de Raad te waarborgen.²⁶⁸ De code ziet het recht op informatie en vrije meningsuiting als een fundamenteel mensenrecht en een essentiële voorwaarde voor een democratische samenleving. De pers heeft het recht en de plicht om het publiek te informeren over zaken van maatschappelijk belang. Het recht van het publiek om de feiten en de opinies te kennen bepaalt de journalistieke vrijheid en verantwoordelijkheid. De verantwoordelijkheid van de journalist tegenover het publiek veronderstelt een maximale vrijheid en heeft voorrang op zijn verantwoordelijkheid tegenover zijn werkgever en die tegenover de overheid. De journalist legt zich daarbij normen op, die volgen uit het respect voor andere fundamentele mensenrechten. Die normen vloeien voort uit zijn plicht om (I) waarheidsgetrouw te berichten, (II) onafhankelijk informatie te garen en te verstrekken, (III) fair op te treden en (IV) respect te betonen voor het privéleven en de menselijke waardigheid (Preambule Code van de RvJ). Deze vier beginselen worden verder toegelicht in 27 bepalingen van de Code. De bepalingen worden verder aangevuld met richtlijnen waaronder vroegere richtlijnen en aanbevelingen, waardoor de gehele jurisprudentie van de Raad in één overzichtelijk geheel is samengebracht. In Nederland bestaan er twee nationale codes. Enerzijds de Leidraad van de Raad voor de Journalistiek (2007) en anderzijds de Code voor de Journalistiek van het Genootschap van Hoofdredacteuren (2008) van het Nederlands Genootschap van Hoofdredacteuren.²⁶⁹

²⁶⁵ Bijvoorbeeld "De Raad voor de Journalistiek bevestigt deze principes, maar vindt het noodzakelijk om ze aan te vullen met een concrete richtlijn over de omgang van de pers met slachtoffers. In vergelijking met enkele tientallen jaren geleden is de invloed van het beeld bij de verslaggeving veel groter geworden. De grotere concurrentie zet journalisten ook aan om indringend op te treden bij het verzamelen van informatie." Zie RvJ, Richtlijn over de omgang van de pers met slachtoffers, 13 november 2003, nr. 2003-11, www.rvdj.be/sites/default/files/pdf/2003_11_omgang_slachtoffers.pdf.

²⁶⁶ D. VOORHOOF, *Handboek mediarecht*, Brussel, Larcier, 2011, 636; F. VOETS en D. VOORHOOF, *Vijf jaar Raad. Een balans*, Brussel, Raad voor de Journalistiek, 2007, 90.

²⁶⁷ RvJ, Code van de Raad voor de Journalistiek, 20 september 2010, www.rvdj.be/sites/default/files/pdf/journalistieke-code.pdf.

²⁶⁸ In tegenstelling tot de Raad wordt de VZW enkel op paritaire basis vertegenwoordigd door journalisten, uitgeverij en mediadirecties; F. VOETS, "Een journalistieke code voor de 21^e eeuw", *AM* 2010, afl. 5-6, 599-601.

²⁶⁹ Nederlandse Raad voor de Journalistiek, Leidraad, 24 april 2007, www.rvdj.nl/uploads/fckconnector/9334245b-6ac5-4010-874f-fbfe7462b4a3; Nederlands Genootschap van Hoofdredacteuren, Code voor de Journalistiek, 18 april 2008, www.genootschapvanhoofdredacteuren.nl/het-genootschap/code-voor-de-journalistiek/.

c. Afdwingbaarheid van de Code van de Raad van de Journalistiek

92. De journalistieke deontologische regels staan weliswaar niet alleen ten dienste van de eigen beroepsbelangen, maar ook van het publiek of het algemeen belang. Maar dit ontleent geen bindende kracht aan de deontologische regels, de wetgever heeft immers geen verordende macht toegekend aan journalistenverenigingen, noch is de deontologische code door een K.B. bekrachtigd.²⁷⁰ De Raad heeft als gevolg geen tuchtrechtelijk gezag.²⁷¹ De afdwingbaarheid van de Code is niettemin een heikel punt. Vlak na de afkondiging van de Code benadrukte M. VAN DE LOOVERBOSCH: "[D]e inkt van de Code was amper droog of de eerste uitschuiwers waren er al. Het familiedrama in Rotselaar met twee minderjarige zussen, de ene slachtoffer, de andere dader. Het Nieuwsblad en Het Laatste Nieuws waren er als de (domme) kippen bij om duidelijk herkenbare foto's te publiceren. Nochtans is de regel dat zeker minderjarige betrokkenen bij dergelijke feiten onherkenbaar worden gemaakt. Het Vlaams Agentschap Jongerenwelzijn heeft meteen geprotesteerd en de zaak aangekaart bij de Raad voor de Journalistiek. Volkomen terecht: hoe kan de pers geloofwaardig zijn als ze met veel bombarie een Code lanceert die de volgende dag al aan de laars wordt gelapt?"²⁷² Het wordt de raad vaak verweten dat het geen echte sancties zoals boetes of tuchtsancties kan opleggen. Maar het invoeren van sancties is niet aangewezen aangezien de Raad een zelfregulerend initiatief is, die afhankelijk is van de steun van de sector zelf. Een sanctionerende bevoegdheid zou kunnen leiden tot een leegloop.²⁷³ Mijns inziens dienen we dienen tevens rekening te houden met de rechtspraak van het EHRM. Volgens het EHRM mogen sancties niet voor een *chilling effect* zorgen.²⁷⁴ De mogelijkheid voor de Raad om sancties op te leggen kan worden gezien als een bedreiging voor de vrijheid van meningsuiting en persvrijheid.

93. Uit het kwalitatief onderzoek van de Universiteit Antwerpen en de Katholieke Universiteit Leuven blijkt dat de Code niet proactief door journalisten wordt geraadpleegd maar meestal na de feiten wordt geraadpleegd.²⁷⁵ Over de inhoud van de regels bestaat enige discussie. De code is volgens veel journalisten logisch en vele regels worden als vanzelfsprekend gezien. Maar het omzetten van die vanzelfsprekendheden wordt in praktijk als moeilijk ervaren, aangezien de

²⁷⁰ B. FRYDMAN en G. LEWKOWICZ, "Les codes de conduite: source du droit global?" in Y. CARTUYVELS *et al*, *Les Sources du droit revisitées, vol. 3, Normativités concurrentes*, Limal, Anthemis, 2012, 195; L. CORNELIS, *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht. Deel I*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 1989, 265-266.

²⁷¹ B. GREVISSE, *Déontologie du journalisme – Enjeux éthiques et identités professionnelles*, Brussel, De Boeck, 2010, 238; S. HOEBEKE en B. MOUFFE, *Le droit de la presse: presse écrite, presse audiovisuelle, presse électronique*, Limal, Anthemis, 2012, 848.

²⁷² M. VAN DE LOOVERBOSCH, "Deontologie en kwaliteit", *De Journalist* 2010, afl. 141, 3.

²⁷³ R. DE COCK, L. D'HAENENS, R. REUL, P. VALCKE, E. WAUTERS, J. DE SMEDT, A. SCHIPPER en E. ICHAU, *Pers & Slachtoffers. Rapport. Onderzoek in opdracht van de Vlaamse minister van Media en de Vlaamse minister van Welzijn*, Brussel, Steunpunt Media, 2013, 232.

²⁷⁴ EHRM 23 september 1994, *Jersild t. Denemarken*.

²⁷⁵ R. DE COCK *et al.*, *Pers & Slachtoffers. Rapport. Onderzoek in opdracht van de Vlaamse minister van Media en de Vlaamse minister van Welzijn*, Brussel, Steunpunt Media, 2013, 231.

gebruikte termen en begrippen uit de Code niet al te strikt geformuleerd zijn.²⁷⁶ Zo kan de journalist van sommige bepalingen afwijken *“als een voldoende gewichtig maatschappelijke belang dat vereist en de informatie niet op een andere manier kan gebracht worden.”*²⁷⁷ Als gevolg verkrijgen deze begrippen in hoofdte van de journalist een uiteenlopende invulling en kan de interpretatievrijheid er voor zorgen dat een journalist toch een deontologische overtreding begaat, hoewel hij voor zichzelf veronderstelt correct gehandeld te hebben.²⁷⁸ Hierin ligt een taak weggelegd voor de Raad voor de Journalistiek die deze open begrippen *in concreto* dient te verduidelijken. De code is enkel een leidraad voor de journalist en geeft louter de oplossing aan die de voorkeur verdient. Tevens dient de Code voldoende bewegingsvrijheid aan de journalisten te verlenen, gelet op art. 10 EVRM. Net zoals in België, zijn journalisten in Nederland sterk verdeeld over de vraag of journalistieke codes effectief zijn bij het bevorderen van het ethisch gedrag.²⁷⁹ Net zoals de Vlaamse Raad kan de Nederlandse Raad voor de Journalistiek geen bindende sancties opleggen, het enige gewin voor de rechtzoekende is een publicatie in het Nederlandse blad *De Journalist* en in het medium dat zich niet aan de deontologie heeft gehouden.²⁸⁰

d. Deontologische fout als grondslag voor de buitencontractuele fout

94. Artikel 1382 BW kwalificeert twee vormen van handelen als onrechtmatig: elke schending van een specifieke regel, m.n. van een wettelijke of reglementaire norm waarin een welbepaalde gedraging geboden of verboden wordt en elke inbreuk op de zorgvuldigheidsnorm. In dit onderdeel

²⁷⁶ R. DE COCK *et al.*, *Pers & Slachtoffers. Rapport. Onderzoek in opdracht van de Vlaamse minister van Media en de Vlaamse minister van Welzijn*, Brussel, Steunpunt Media, 2013, 93.

²⁷⁷ 8^e lid preambule Code van de Raad voor de Journalistiek: De bepalingen waarop deze afwijking van toepassing is, worden in de code aangeduid met een “*”.

²⁷⁸ Een journalist omschrijft in een diepte-interview de problematiek van de ruime draagwijdte:

“Maatschappelijke relevantie, wat is dat? Is een meisje dat op een zaterdagavond wordt doodgereden omdat ze zonder licht naar huis reed op de fiets en een automobilist haar niet gezien had... Is dat maatschappelijk relevant genoeg om dat kind haar foto in de krant te zetten? Dat weet ik niet, dat leert die regel mij niet, he.” M.b.t. het Sierre-busongeluk dat aanleiding gaf tot heel wat kritiek en de verhouding tot art. 26 van de Code: *“De journalist respecteert het leed van de slachtoffers en hun omgeving en bij de nieuwsgaring dringt hij zich niet ongepast op’. Ik bedoel: ik denk dat ik in Heverlee zo gehandeld heb en toch was heel Vlaanderen verontwaardigd dat de journalisten het zo hadden aangepakt. ‘s Avonds kijken ze wel allemaal naar (...) de tiende herhaling van ‘Jammers’. Mensen die hij met geestelijke problemen gaat interviewen en hij geeft die dan hun naam en dat is dan ‘goeie journalistiek’. En als ge dan op een heel voorzichtige manier op zoek gaat naar slachtoffers, dan is het plots ‘Oh, fout, fout!’”* (zie R. DE COCK *et al.*, *Pers & Slachtoffers. Rapport. Onderzoek in opdracht van de Vlaamse minister van Media en de Vlaamse minister van Welzijn*, Brussel, Steunpunt Media, 2013, 93-94.)

²⁷⁹ A. PLEIJTER en A. FRYE, *Journalistieke gedragscode: Leiband of leidraad?*, Nijmegen, Radboud Universiteit Nijmegen, 2007.

²⁸⁰ G.A.I. SCHUIJT, “De Raad voor de Journalistiek en de RCC en hun consequenties voor de Uitingsvrijheid”, *Mediaforum* 2002, afl. 9, 278-283; J. MENTINK, *Veel Raad, weinig baat, Een onderzoek naar nut en noodzaak van de Nederlandse Raad voor de Journalistiek*, proefschrift, Universiteit Leiden, 2006, 64; S.B.L LEFERINK en M. SESSINK, *Publiek bezit tegen wil en dank? Een onderzoek naar berichtgeving over slachtoffers in de media*, Utrecht, Slachtofferhulp Nederland, 34-35.

wordt de vraag beantwoord hoe een inbreuk op de deontologische code wordt ingevuld in de strikte tweedeling van het onrechtmatig handelen of nalaten. Kan de schending van een deontologische norm tegelijkertijd de schending van een specifieke rechtsnorm inhouden, zodat art. 1382 BW van toepassing is en het veroorzaken van schade door schending van een deontologische norm tot verplichte schadevergoeding aanleiding geeft. Of dient de feitenrechter, naast schade en oorzakelijk verband, een schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm vast te stellen.

95. L. CORNELIS voert een onderscheid in tussen enerzijds de deontologische gedragsregels die wetten in de materiële betekenis zijn en anderzijds de deontologische gedragsregels, die niet het kenmerk van materiële wet bezitten.²⁸¹

i. Deontologische gedragsregels die wetten in de materiële betekenis zijn

96. Iedere deontologische gedragsregel die zijn bindende kracht ontleent aan een eenzijdig bevel van de overheid kan gekwalificeerd worden als een materiële wet.²⁸² Niet alleen de wetgever zelf, maar ook bepaalde beroepsverenigingen hebben een autonome verordenende macht verkregen van de wetgever. Deze beroepsverenigingen kunnen de deontologische gedragsregels uitvaardigen die wetten in materiële zin tot stand brengen.²⁸³ Sommige uitgevaardigde deontologische gedragsregels van bepaalde beroepsverenigingen zijn slechts bindend na bekrachtiging door een koninklijk besluit. Zo werden voor het eerst in België, de professionele regels voor de Franstalige en Duitstalige advocatuur gecoördineerd in één deontologische code uitgevaardigd door de Orde van Franstalige en Duitstalige balies (OBFG).²⁸⁴ Door de publicatie van deze code in het Belgisch Staatsblad van 17 januari 2013 werd deze bindend.²⁸⁵

ii. Deontologische gedragsregels die geen wetten in de materiële betekenis zijn

97. Naast de deontologische gedragsregels die wetten in materiële zin zijn, bestaan er ook deontologische regels die dit kenmerk niet bezitten. Deze deontologische gedragsregels komen tot

²⁸¹ L. CORNELIS, *Beginnelsen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht. Deel I*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 1989, 270.

²⁸² L. CORNELIS, *Beginnelsen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht. Deel I*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 1989, 265.

²⁸³ S. VERBIST, "De deontologische fout als grondslag voor buitencontractuele aansprakelijkheid", *D&T* 2012, afl. 1, 65.

²⁸⁴ X., "Un Code de déontologie pour (et par) les avocats", *Legalworld* 2013, www.legalworld.be/legalworld/un-code-de-deontologie-pour-et-par-les-avocats.html; E. CRUYSMANS en L. JACQMIN, "Le manquement déontologie d'un journaliste est-il constitutif d'une faute au sens de l'article 1382 du code civil?", *RGAR* 2013, 15025(3).

²⁸⁵ Art. 1, Règlement de l'ordre des barreaux francophones et germanophone du 12 novembre 2012 rendant obligatoire le code de déontologie de l'avocat, *BS* 17 januari 2013.

stand door een beroepsvereniging die geen verordende macht van de wetgever ontving of omdat de regels niet bij koninklijk besluit zijn bekrachtigd.²⁸⁶

98. Spelregels kunnen bijvoorbeeld niet beschouwd worden als een rechtsnorm. Spelregels zijn gericht het spel goed en correct te laten verlopen. Zij zijn conventioneel van aard en sportgroeperingen beschikken niet over een verordende bevoegdheid en kunnen dus geen materiële wetten tot stand brengen. Een schending van een spelregel maakt geen schending van een wetsbepaling uit en kan als gevolg geen aanleiding geven tot de automatische aanvaarding van een fout. De rechter moet het gedrag van een deelnemer steeds toetsen aan dat van een normaal voorzichtige en redelijke deelnemer geplaast in dezelfde feitelijke omstandigheden.²⁸⁷

Ook de verscheidene journalistieke codes kunnen niet worden gekwalificeerd als een wet in materiële zin. De wetgever heeft geen verordende macht toegekend aan journalistenverenigingen, noch is de deontologische code van de Raad of één van de oudere codes door een K.B. bekrachtigd.²⁸⁸ De website van de Raad voor de Journalistiek bevestigt dat de journalistieke Code niet samenvalt met een wet in materiële zin: "*Journalistieke beroepsethiek valt overigens niet samen met wat de wetgeving en de rechtspraak zeggen over de persvrijheid en de beperkingen ervan. Soms lopen recht en ethiek gelijk, maar soms ook lopen hun stellingnamen uiteen. Daarom komt een ethische tekortkoming nog niet automatisch neer op een fout in de juridische zin van het woord. Wanneer de raad voor de journalistiek een beroepsethische tekortkoming vaststelt, houdt dit dus geen enkele erkenning in van de juridische aansprakelijkheid van de betrokkene, noch in de burgerrechtelijke zin, noch in de strafrechtelijke zin.*"²⁸⁹ De schending van een journalistieke deontologische gedragsregel zal als gevolg niet *ipso facto* aanleiding geven tot aansprakelijkheid op grond van art. 1382 BW.²⁹⁰

99. Maar sommige handelingen, die zijn opgenomen in een deontologische code, worden ook beschermd in andere wettelijke normen. Bijvoorbeeld het auteursrecht (plagiaat)²⁹¹ in de

²⁸⁶ L. CORNELIS, *Beginnelsen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht. Deel I*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 1989, 270; S. VERBIST, "De deontologische fout als grondslag voor buitencontractuele aansprakelijkheid", *D&T* 2012, afl. 1, 65.

²⁸⁷ S. BAEYENS, "De invloed van de spelregels op de beoordeling van de zorgvuldigheidsnorm", *TBBR* 2014, afl. 3, 131; S. VERBIST, "De deontologische fout als grondslag voor buitencontractuele aansprakelijkheid", *D&T* 2012, afl. 1, 66.

²⁸⁸ B. FRYDMAN en G. LEWKOWICZ, "Les codes de conduite: source du droit global?" in Y. CARTUYVELS *et al*, *Les Sources du droit revisitées, vol. 3, Normativités concurrentes*, Limal, Anthemis, 2012, 195; L. CORNELIS, *Beginnelsen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht. Deel I*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 1989, 265-266.

²⁸⁹ X., *Journalistieke Code*, www.rvdj.be/journalistieke-code.

²⁹⁰ E. CRUYSMANS en L. JACQMIN, "Le manquement déontologie d'un journaliste est-il constitutif d'une faute au sens de l'article 1382 du code civil?", *RGAR* 2013, 15025(3); A.-L. VERDOODT, *Zelfregulering in de journalistiek: de formulering en handhaving van deontologische standaarden in en door het journalistieke beroep*, proefschrift, K.U.Leuven, 2006-07, 467.

²⁹¹ Art. 18 Code van de Raad voor de Journalistiek: "*De journalist pleegt geen plagiaat.*"

Auteurswet en laster en eerroof²⁹² in art. 443 ev. SW. Wanneer het foutief karakter van de publicatie het gevolg is van een inbreuk op een wettelijke bepaling staat de aansprakelijkheid met andere woorden vast, op voorwaarde dat de schade en het oorzakelijk verband bewezen wordt.²⁹³

100. Afgezien van deze bijzondere gevallen, zal de burgerrechtelijke aansprakelijkheid van een journalist gebeuren op basis van de toetsing van het beroepsgedrag aan de algemene zorgvuldigheidsnorm. In het hoofdstuk betreffende de schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm bleek dat de rechter bij het concretiseren van de draagwijdte van de norm rekening kan houden met gewoontes, gebruiken, regels van de kunst en deontologische voorschriften van de journalist. Volgens A.-L. VERDOODT is het respect voor zijn eigen deontologie één van de basiskenmerken van de *bonus pater familias*. Een afwijking kan aanleiding geven tot aansprakelijkheid in de zin van art. 1382 BW.²⁹⁴

Maar er is echter geen sprake van een automatisme. Bijkomend onderzoek is vereist om na te gaan of naast de deontologische regels, ook juridische normen zijn geschonden: de rechter is niet verplicht om uit het bestaan van een deontologische fout ook een fout in burgerrechtelijke betekenis af te leiden. De burgerrechtelijke fout van een journalist kan op basis van een schending van een deontologische beroepsregel worden vastgesteld wanneer een normaal, voorzichtige en redelijke journalist in dezelfde feitelijke omstandigheden geplaatst, zich volgens de deontologische gedragsregel zou hebben gedragen.²⁹⁵ Deze feitelijke omstandigheden bieden de rechter de mogelijkheid om rekening te houden met deontologische normen.²⁹⁶ In een vonnis van de rechtbank van eerste aanleg te Brugge stelt de bodemrechter vast dat de zorgvuldigheidsnorm geschonden was omdat de artikelen 3 en 20 van de Code van de Raad voor de Journalistiek geschonden waren.²⁹⁷ In deze artikelen zaten de principes vervat dat een journalist geen essentiële informatie mag verdraaien en een kans moet geven op weerwoord. De Brusselse rechtbank van eerste aanleg stelt dat het onderzoek naar een mogelijke inbreuk op een deontologische verplichting zich niet onderscheidt van het onderzoek naar ene mogelijke schending van art. 1382 BW. *In casu* had de journalist art. 17 van de Code met betrekking tot incognitojournalistiek geschonden, hierdoor had de journalist de zorgvuldigheidsnorm geschonden.²⁹⁸ Beide rechters schakelen de deontologische regels quasi gelijk met het zorgvuldigheidsbegrip. Deze redenering kan niet worden bijgetreden. De over-treding van een deontologische norm is niet determinerend bij het bepalen van een fout, het gedrag van de journalist moet getoetst worden aan dat van een

²⁹² Art. 25 Code van de Raad voor de Journalistiek: "*De journalist uit geen ongegronde verdachtmakingen of beschuldigingen*"

²⁹³ B. GREVISSE, "Les normes de la déontologie journalistique", *AM* 2000, afl. 1, 57.

²⁹⁴ A.-L. VERDOODT, *Zelfregulering in de journalistiek: de formulering en handhaving van deontologische standaarden in en door het journalistieke beroep*, proefschrift, K.U.Leuven, 2006-07, 470.

²⁹⁵ S. VERBIST, "De deontologische fout als grondslag voor buitencontractuele aansprakelijkheid", *D&T* 2012, afl. 1, 65.

²⁹⁶ E. CRUYSMANS en L. JACQMIN, "Le manquement déontologie d'un journaliste est-il constitutif d'une faute au sens de l'article 1382 du code civil?", *RGAR* 2013, 15025(4).

²⁹⁷ Rb. Brugge 30 april 2012, *AM* 2012, afl. 6, 592.

²⁹⁸ Rb. Brussel 27 maart 2012, *AM* 2012, afl. 6,602.

normaal, voorzichtig en redelijk journalist geplaatst in dezelfde feitelijke omstandigheden, waarbij deze feitelijke omstandigheden de rechter de mogelijkheid bieden om rekening te houden met de deontologische regels van een journalist. In die zin kan men spreken van een osmose tussen recht en journalistieke ethiek of een kruisbestuiving tussen beide.²⁹⁹

iii. De verhouding tussen de Raad voor de Journalistiek en onrechtmatige daad

101. Hoewel journalistieke ethiek en recht een wederzijdse invloed op elkaar uitoefenen en zeker wel met mekaar in verbinding staan, komt uit de beslissing van de Raad een eigen benadering tot stand en bestaan er grote verschillen met de rechtspraak van de burgerlijke rechter.³⁰⁰ Wanneer de Raad voor de Journalistiek een schending van de deontologische gedragsregel vaststelt is dit niet *ipso facto* een schending van de zorgvuldigheidsnorm.

De Raad heeft een louter raadgevende bevoegdheid. De adviezen verkrijgen geen bindende kracht noch voor de partijen, noch voor de rechter waarvoor het geschil aanhangig wordt gemaakt. Een rechter blijft vrij om te af te wijken van deontologische adviezen.³⁰¹ De Raad geeft bovendien een eigen deontologische invulling aan noties zoals het recht op privacy, het recht van antwoord en de bescherming van slachtoffers.³⁰² Wanneer iets strijdig is met de beroepsethiek, impliceert dat niet dat er ook een onrechtmatige daad of een strafbaar feit gepleegd wordt. Andersom geldt hetzelfde, wanneer een handelswijze een onrechtmatige daad uitmaakt, dient dit niet noodzakelijk een inbreuk op de journalistieke deontologie in te houden.

Naast het bestaan van een fout is voornamelijk het bewijs van schade belangrijk voor het regime van buitencontractuele aansprakelijkheid. In tegenstelling tot de burgerlijke rechter komt bij de beoordeling door Raad de vraag naar de geleden schade bijna niet aan de orde. Schade is, voor de Raad, geen vereiste voor het vaststellen van een schending van de journalistieke beroepsethiek. Deze speelt hooguit een rol bij de ontvankelijkheid (belang) van een klacht.³⁰³

iv. Het EHRM en de impact van een schending van de journalistieke deontologie

102. De burgerlijke rechter dient bij een schending van een deontologische gedragsnorm, naast de zorgvuldigheidsnorm, rekening te houden met het recht op vrijheid van meningsuiting, vermits het optreden van de rechterlijke macht een inmenging in de expressievrijheid van de media kan inhouden, terwijl de code en de uitspraken door de Raad een louter gezaghebbende opinie

²⁹⁹ D. VOORHOOF, "Journalisten zonder grenzen?", *AM* 2000, afl. 1-2, 36-43; D. VOORHOOF, "Rechtspraak integreert Code van de Raad voor de Journalistiek bij de beoordeling van "fout" in toepassing van artikel 1382 BW", *AM* 2012, afl. 5, 596-597.

³⁰⁰ D. VOORHOOF, *Handboek mediarecht*, Brussel, Larcier, 2011, 648.

³⁰¹ S. HOEBEKE en B. MOUFFE, *Le droit de la presse: presse écrite, presse audiovisuelle, presse électronique*, Limal, Anthemis, 2012, 850.

³⁰² D. VOORHOOF, *Handboek mediarecht*, Brussel, Larcier, 2011, 648-649.

³⁰³ A.-L. VERDOODT, *Zelfregulering in de journalistiek: de formulering en handhaving van deontologische standaarden in en door het journalistieke beroep*, proefschrift, K.U.Leuven, 2006-07, 471.

uitdrukken. Artikel 10 EVRM verwijst in het tweede lid naar de plichten en verantwoordelijkheden die de vrijheid van meningsuiting met zich meebrengen. Het naleven van de journalistieke beroepsethiek wordt onderworpen aan de controle naar de noodzaak in een democratische samenleving van een overheidsinmenging in de journalistieke expressievrijheid. Volgens D. VOORHOOF kan een burgerrechtelijke veroordeling tot het betalen van een schadevergoeding louter op basis van een schending van de beroepsethiek soms een onvoldoende grondslag opleveren om een inmenging van overheidswege in vrijheid van meningsuiting te rechtvaardigen.³⁰⁴ Het EHRM besloot in *Krone Verlag* dat bepaalde journalistieke handelwijzen die deontologisch onaanvaardbaar zijn, daarom nog niet een veroordeling van een journalist kunnen rechtvaardigen.³⁰⁵ Een Oostenrijkse krant had in een reeks artikelen een Oostenrijkse professor beschuldigd van fraude met publieke fondsen, omdat hij een reeks financiële transacties had opgezet met een organisatie die wetenschappelijk onderzoek stimuleerde. De krant werd wegens laster veroordeeld tot het betalen van een schadevergoeding. Het Europese Hof bevestigde dat de pers zijn rol van publieke waakhond moet kunnen waarmaken: de media is een van de middelen waarmee politici en de publieke opinie kan controleren dat overheidsgeld correct wordt besteed en niet de verrijking van individuen tot doel heeft.³⁰⁶ De beschuldigingen waren volgens het Europese Hof gefundeerd op voldoende bewijsmateriaal. Het Hof bepaalde evenwel dat de krant de professor de kans tot weerwoord had moeten bieden, maar dat deze nalatigheid op zich niet volstond om de overheidsrestrictie ten aanzien van de vrijheid van meningsuiting te legitimeren, en daarmee schendt de veroordeling art. 10 EVRM.³⁰⁷

103. Maar in verscheidene recente arresten van het EHRM, voornamelijk van de grote kamer, wordt het niet naleven van journalistieke deontologische verplichtingen als een doorslaggevend argument opgevoerd om een overheidsinmenging ten aanzien van de expressievrijheid van de media te rechtvaardigen.³⁰⁸ Het Hof verwijst onder andere naar noties als “*the duties of responsible journalism*”, “*the customary rules of investigative journalism*” en “*the best journalistic practice*” als toetsingsnorm om overheidsrestricties te legitimeren.³⁰⁹ Het Hof besteedt in enkele arresten veel aandacht aan de deontologische verplichting van het feitenonderzoek dat een journalist geacht wordt te voeren.³¹⁰ Zo publiceerde de krant *Flux* een artikel waarin de directeur van een school werd beschuldigd van financieel wanbeheer en omkoping. Het artikel was niet gebaseerd op onderzoek verricht door een journalist van de krant, maar was gefundeerd op een anonieme open

³⁰⁴ D. VOORHOOF, “Tien jaar Raad voor de Journalistiek”, *Juristenkrant* 2012, 4.

³⁰⁵ EHRM 14 november 2008, *Krone Verlag GMBH & Co KG v. Oostenrijk*; zie ook D. VOORHOOF, “Recente arresten van het E.H.R.M. in verband met artikel 10 E.V.R.M. (vrijheid van meningsuiting en informatie)”, *AM* 2009, afl. 1.

³⁰⁶ EHRM 14 november 2008, *Krone Verlag GMBH & Co KG v. Oostenrijk*, §40-41.

³⁰⁷ EHRM 14 november 2008, *Krone Verlag GMBH & Co KG v. Oostenrijk*, §44-45.

³⁰⁸ EHRM 22 oktober 2007, *Lindon, Otchakovsky-Laurens & July t. Frankrijk*; EHRM 10 december 2007, *Stoll t. Zwitserland*; EHRM 14 februari 2008, *Rumyana Ivanova t. Bulgarije*; EHRM 29 juli 2008, *Flux t. Moldavië*.

³⁰⁹ T. GOMBEER, “Recente rechtspraak van het Europees Mensenrechtenhof inzake artikel 10 EVRM en impact van de journalistieke beroepsethiek”, *NC* 2009, 79-86.

³¹⁰ W. HINS, “Persvrijheid en journalistieke ethiek”, *Nederlands Juristen Comité voor de Mensenrechten (NJCM)* 2008, www.ivir.nl/publicaties/hins/Annotatie_NJCM_%202008_1.pdf, 71-73.

brief van enkele ouders. In deze brief werd de directeur en zijn bestuur verweten de financiële middelen van de school voor ongepaste doeleinden te gebruiken en had de directeur smeergeld ontvangen om leerlingen in de school in te schrijven. Het recht van antwoord van de directeur werd niet in *Flux* gepubliceerd, maar in een andere krant met name *Jurnal de Chisinău*. Naar aanleiding van deze publicatie werd in *Flux* een nieuw artikel uitgegeven waarin de aantijgingen wederom werden herhaald. *Flux* werd door de Moldavische burgerlijke rechter veroordeeld tot het betalen van een lichte schadevergoeding ten bedrage van 88 euro. Het Europese Hof besloot dat de veroordeling niet in strijd was met art. 10 EVRM.³¹¹ Het Hof benadrukt de waakhondfunctie van de pers maar het Hof herinnert eraan dat in hoofde van de journalist de plicht bestaat om onderzoek te verrichten naar feitelijke beweringen. Volgens het Hof had de journalist geen enkele inspanning geleverd om de schooldirecteur te contacteren en had evenmin de beweringen in de open brief onderzocht. Het Hof tilt zwaar aan het niet naleven van de journalistieke beroepsethische verplichtingen door het niet toepassen van het recht op wederwoord. Maar ook het niet voldoende controleren van de betrouwbaarheid van de anonieme bronnen werd door het Hof niet aanvaard.³¹² Door het niet naleven van deontologische verplichtingen werd de overheidsinmenging in art. 10 EVRM gerechtvaardigd. In de *dissenting opinion* van rechters BONELLO, BJÖRGVINSSON en ŠIKUTA wordt nadrukkelijk geformuleerd dat aan de journalistieke beroepsethiek te veel gewicht werd toegekend. De rechters bevestigen dat "*The truth is that in this case the Court attached more value to professional behaviour than to the unveiling of corruption.*"³¹³ of "*To put it differently, in the Court's view the social need to fight poor journalism is more pressing than that of fighting rich corruption. The 'chilling effect' of sanctions against press freedom dreaded by the Court's old case-law has materialised through the Court's new one.*"³¹⁴ De interne verdeeldheid binnen het Hof over het belang van journalistieke beroepsethiek en de afbakening van de expressievrijheid van media werd eveneens in andere *dissenting opinions* van andere arresten bevestigd.³¹⁵

³¹¹ EHRM 29 juli 2008, *Flux t. Moldavië*.

³¹² EHRM 29 juli 2008, *Flux t. Moldavië*, §30-34.

³¹³ Dissenting opinion bij EHRM 29 juli 2008, *Flux t. Moldavië*, §10.

³¹⁴ Dissenting opinion bij EHRM 29 juli 2008, *Flux t. Moldavië*, §17.

³¹⁵ Dissenting opinion bij EHRM 22 oktober 2007, *Lindon, Otchakovsky-Laurens & July t. Frankrijk*; dissenting opinion bij EHRM 10 december 2007, *Stoll t. Zwitserland*; W. HINS, "Persvrijheid en journalistieke ethiek", *Nederlands Juristen Comité voor de Mensenrechten (NJCM)* 2008, www.ivir.nl/publicaties/hins/Annotatie_NJCM_%202008_1.pdf, 71-73.

AFDELING 5: DE KWALIFICATIE VAN HET SCHADEVEREISTE

104. Het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht heeft meerdere doelstellingen die vaak samen worden verwezenlijkt, zoals de afschrikkende of ontmoedigende uitwerking van een schadeloosstelling om zo asociaal of ongewenst gedrag te vermijden of te voorkomen. Maar de meest voor de hand liggende doelstelling is de vergoeding van de veroorzaakte schade door het verplaatsten van de schade van een individu, het slachtoffer, naar een ander, de aansprakelijke.³¹⁶ De schade die wordt veroorzaakt door onrechtmatige publicaties leent zich niet tot een herstel in natura. De burgerrechtelijke veroordeling zal noodzakelijkerwijze de vorm van een schadeloosstelling bij equivalent, met name een vervangende schadevergoeding, aannemen.

105. Er zal sprake zijn van schade wanneer het slachtoffer zich na de fout van de dader in een minder gunstige situatie bevindt als deze waarin hij zich zou hebben bevonden indien de dader geen fout had gepleegd.³¹⁷ De aard en de omvang van de schade worden bewezen op basis van een negatieve uitkomst van een vergelijking tussen twee toestanden: men dient een verschil aan te tonen tussen de actuele toestand en de hypothetische toestand waarin hij zich zou hebben bevonden moest de schadeverwekkende gedraging zich niet hebben voorgedaan. De vaststelling van de schade berust zich met andere woorden op een hypothese en is vaak precair. Het slachtoffer dient het bestaan en de omvang van de schade te bewijzen overeenkomstig de artikelen 1315 BW en 870 Ger.W.³¹⁸ Om voor vergoeding in aanmerking te komen moet de schade bovendien zeker bestaan, hetgeen wil zeggen dat ze moet vaststaan. Er is een onderscheid tussen zekerheid over het bestaan en zekerheid over de omvang van de schade. Wanneer de zekerheid over het bestaan van de schade vaststaat, is er een vergoeding verschuldigd. Wanneer het bewijs van het bestaan van de schade geleverd wordt, kan het herstel niet geweigerd worden omwille van het feit dat de juiste omvang van de schade niet bewezen werd.³¹⁹ De hoogte van de schadevergoeding wordt daarom door de rechter *ex aequo et bono* begroot.³²⁰ Dankzij de schatting naar billijkheid wordt tegemoet gekomen aan de lacunes in de bewijsvoering van het slachtoffer, met betrekking tot de juiste omvang van de schade.³²¹ De precieze berekening van de omvang van de schade blijft evenwel voorrang hebben op de billijke beoordeling van de rechter. De begroting *ex aequo et bono* heeft met andere woorden een subsidiair karakter.³²² De hoogte van de schadevergoeding wordt op twee wijzen beperkt. Allereerst mag de schadeloosstelling geen

³¹⁶ W. VAN GERVEN en S. COVEMAEKER, *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2006, 325.

³¹⁷ H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht: Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 53.

³¹⁸ Cass. 21 juni 1990, *Arr.Cass.* 1989-90,1385.

³¹⁹ J. RONSE, *Schade en schadeloosstelling : Deel I*, Gent, Story-Scientia, 1984, 66; R.-O. DALCQ, *Traité de la responsabilité civile*, Brussel, Larcier, 1967, 255.

³²⁰ W. VAN GERVEN en S. COVEMAEKER, *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2006, 299.

³²¹ R. DILLEMANS, *Buitencontractuele aansprakelijkheid*, Antwerpen, Kluwer, 1999, 71.

³²² De feitenrechter moet aangeven waarom de voorgestelde berekeningswijze niet kan worden aangenomen en de rechter dient te evalueren dat het niet mogelijk is de schade anders te bepalen; Cass. 23 oktober 1991, *Arr. Cass.* 1991-92, 180; Cass. 30 maart 1994, *Arr. Cass.* 1994, 340.

private straf uitmaken: de schade moet vergoed worden, niet meer niet minder.³²³ Het systeem van integrale schadevergoeding is een vaste waarde in het Belgisch recht. Er wordt in beginsel geen rekening gehouden met de zwaarwichtigheid van de fout of de financiële toestand van de partijen. Dit principe wordt genuanceerd bij de begroting van de morele schadevergoeding. In tegenstelling tot België wordt in Nederland rekening gehouden met de draagkracht van de partijen, de rechter kan de schadevergoeding matigen wanneer een volledige schadevergoeding in het licht van de concrete omstandigheden tot onbillijke resultaten zou leiden.³²⁴ Ten tweede dient de rechter bij het toekennen van een schadevergoeding rekening te houden met het proportionaliteitsvereiste van art. 10 EVRM. Vaste rechtspraak van het EHRM bevestigt dat schadevergoedingen geen *chilling effect* mogen hebben op de vrijheid van meningsuiting.³²⁵

HOOFDSTUK §1. MATERIËLE SCHADE

106. De schade geleden door een slachtoffer van onrechtmatige journalistiek is van materiële en/of van morele aard, de rechter oordeelt in feite en soeverein over het bestaan en de omvang ervan.³²⁶ Materiële schade veroorzaakt een vermindering van iemands vermogen of van de mogelijkheid om een inkomen te verwerven.³²⁷ Zowel actuele als toekomstige schade komen in aanmerking voor vergoeding. Toekomstige schade kan vergoed worden op voorwaarde dat het enerzijds gaat om de normale ontwikkeling van een actueel zekere toestand, er mag met andere woorden geen twijfel bestaan over het zeker karakter ervan en anderzijds mag de toegewezen schadevergoeding voor de actuele schade niet volstaan om de toekomstige schade te vergoeden.³²⁸ De zekerheid van de schade wordt door het Hof van Cassatie horizontaal tegenover de hypothetische schade geplaatst.³²⁹

107. Publieke personen beroepen zich vaak op het verlies van de kans om een bepaald voordeel te verwerven of te behouden of om een bepaald nadeel te vermijden.³³⁰ In het eerder vermelde

³²³ H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht: Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 219; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 665-669; J. RONSE, *Schade en schadeloosstelling : Deel I*, Gent, Story-Scientia, 1984, 172.

³²⁴ Op grond van art. 6:109 NBW; C. ASSER, A.S. HARTKAMP, C.H. SIEBURGH, *Verbintenissenrecht 4: De verbintenis uit de wet*, Deventer, Kluwer, 2011, 492-502.

³²⁵ "The most careful scrutiny on the part of the Court is called for when [...] the measures taken or sanctions imposed by the national authority are capable of discouraging the participation of the press in debates over matters of legitimate public concern" in EHRM 20 mei 1999, *Bladet Tromsø t. Noorwegen*, §64; K. LEMMENS, "Se taire par peur: l'effet dissuasif de la responsabilité civile sur la liberté d'expression", *AM* 2005, afl. 1, 40.

³²⁶ Cass. 12 oktober 2001, *JLMB* 2002, alf. 10, 400.

³²⁷ L. DIERICKX, *Het recht op afbeelding*, Antwerpen, Intersentia, 2005, 283.

³²⁸ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 659.

³²⁹ Cass. 29 oktober 1981, *Arr.Cass.* 1981-82, 315.

³³⁰ H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht: Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 55.

Quick Step-arrest met betrekking tot dopingperikelen vorderden P. LEFEVERE en de andere eisende partijen, waaronder de ploegdokter en enkele wielrenners, in totaal 25 miljoen euro schadevergoeding wegens de morele krenking van hun eer en goede naam en wegens materieel-economische schade voor de wielerploeg. Ingevolge de artikelenreeks zou een potentieel nieuwe hoofdsponsor hebben afgehaakt, waardoor de wielerploeg een langdurig sponsoringcontract had misgelopen. Het grootste gedeelte van de schadevergoeding had hierop betrekking en bedroeg 17,5 miljoen euro.³³¹ De materiële schadevergoeding werd afgewezen omwille van het ontbreken van het vereiste oorzakelijk verband.³³²

De materiële schade kan bijvoorbeeld erin bestaan dat de betrokkene de mogelijkheid werd ontnomen om zelf een financieel voordeel te halen uit het niet toegestane gebruik van een foto waarbij het recht op afbeelding werd geschonden, op voorwaarde dat er daadwerkelijke kans op geldelijk gewin bestaat.³³³ Via het recht op afbeelding of naam valideren publieke personen hun commerciële waarde. Zo was het verdelen van posters van Kim CLIJSTERS aan het publiek tijdens de *U.S. open* door het blad *Ace* onrechtmatig omdat de stilzwijgende toestemming geen toepassing vindt wanneer de foto gebruikt wordt voor uitsluitend commerciële doeleinden.³³⁴ De schade bestond erin dat een deel van het publiek, dat een poster van CLIJSTERS wenste te bekomen, de door *Ace* uitgegeven poster kan hebben aangekocht, in plaats van een gelijkaardig product, op de markt gebracht met toestemming van CLIJSTERS en waarvoor zij een met de producenten van het product bedongen vergoeding ontvangt. De hoogte van de schadevergoeding werd door de rechter *ex aequo et bono* bepaald op basis van 10% van de totale omzet.³³⁵ De schadelijder heeft geen recht op een vergoeding voor materiële schade wanneer er geen daadwerkelijke kans op geldelijk gewin bestaat. Indien iemand wordt afgebeeld op religieuze propaganda, heeft de betrokkene geen materiële schade geleden wanneer hij toch nooit toestemming zou geven omdat de publicatie niet strookt met zijn overtuigingen.³³⁶

HOOFDSTUK §2. MORELE SCHADE

108. De rechtsvordering tot morele schadevergoeding heeft tot doel de pijn, het leed of enig ander moreel leed te lenigen en in die mate de schade te herstellen.³³⁷ Bij het lezen van de vele vonnissen en arresten werd vaak enkel een morele schadevergoeding verleend. Voor de voldoening van de morele schadevergoeding wordt vaak volstaan men een veroordeling tot een symbolische

³³¹ Rb. Brussel 15 oktober 2009, *AM* 2010, afl. 2, 202.

³³² Zie infra: Afdeling 6: oorzakelijk verband.

³³³ L. DIERICKX, *Het recht op afbeelding*, Antwerpen, Intersentia, 2005, 283; E. VERJANS, "Buitencontractuele aansprakelijkheid voor schending van persoonlijkheidsrechten", *RW* 2013, afl. 14, 531.

³³⁴ De stilzwijgende toestemming kan aanvaard worden op voorwaarde dat deze ondubbelzinnig is en is enkel van toepassing wanneer de publicatie de bedoeling had het publiek te informeren. Zie B. RAES, "Big Brother en het recht: zelfbeschikking versus de bescherming van de persoon. Juridische problemen in verband met het gebruik van de 'waiver' bij reality-televisie", *Jura Falc.* 2003-04, afl. 4, 863.

³³⁵ Gent 21 februari 2008, *AM* 2008, afl. 4, 318.

³³⁶ Rb. Antwerpen 24 juni 1985, *RW* 1985-86, 2645, noot G.L. BALLON.

³³⁷ Cass. 10 oktober 1972, *Arr. Cass.* 1973, 150; Rb. Brugge 17 december 2007, *AM* 2008, afl. 2, 151; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 89.

euro omdat de geleden morele schade vaak zeer moeilijk in een exacte geldsom te vertalen valt.³³⁸ Zo volstond de rechter in het eerder besproken arrest over de opinie van Y. DESMET met de toewijzing van een morele schadevergoeding van één euro.³³⁹ Maar vanaf eind jaren 90 stelde de rechtsleer vast dat bij de burgerrechtelijke veroordeling van een journalist de rechter steeds vaker hoge morele schadevergoedingen aan het slachtoffer toekende.³⁴⁰ Zo publiceerde F. JONGEN in 1997 een noot getiteld "*Responsabilité de la presse: la fin du symbolisme?*" bij een vonnis waarbij het Franstalige weekblad *Le Soir Illustré* veroordeeld werd tot een schadevergoeding ten belope van 500.000 BEF (12.395 EUR).³⁴¹ Bedragen die *ex aequi et bono* door de rechter tot 3.000 EURO begroot worden, zijn nu gebruikelijk bij het toekennen van een morele schadevergoeding, met grootste uitschieter het *Quick step*-vonnis waarbij een morele schadevergoeding ten bedrage van 600.000 EUR werd toegekend.³⁴²

109. Ons aansprakelijkheidsrecht staat principieel horizontaal tegenover het Anglo-Amerikaanse systeem van de *punitive damages*, waarbij de ernst van de fout een doorslaggevend element is. De schadeverwekker dient in dit systeem een bijkomende schadevergoeding te betalen, bovenop de integrale schadevergoeding, als een soort van private straf. Het systeem van *punitive damages* is nog niet expliciet door het Belgische aansprakelijkheidsrecht aanvaard.³⁴³ De ontradende functie wordt louter erkend als gunstig neveneffect. Gelet op het principe van de in cassatie onaantastbare beoordeling van het bestaan en de omvang van de schade door de feitenrechter, zijn verdoken toepassingen op dit concept mogelijk.³⁴⁴ Door de verhoging in de rechtspraak van morele schadevergoedingen bij perspublicaties bestaat in ieder geval de indruk dat de burgerlijke rechter, onder invloed van *de facto* strafrechtelijke immunitieit, een deel van de taak van de 'werkloze' strafrechter heeft overgenomen. Zo hield de feitenrechter in het *Quick Step*-vonnis, bij het toepassen van zijn beoordelingsbevoegdheid over de omvang van de schade, rekening met de zwaarwichtigheid van de fout, het bereikte publiek en de mediaweerklink. De Brusselse rechter hield bij de begroting rekening met de ernstige aard van en het aantal geuite beschuldigen, het feit dat de krant een van de meest gelezen kranten van Vlaanderen is, en de inhoud die ervoor zorgde

³³⁸ Rb. Antwerpen 23 juni 2005, *NJW* 2005, 987, noot E. BREWAEYS; W. VAN GERVEN en S. COVEMAEKER, *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2006, 299; F. JONGEN, "Droit des médias. Chronique annuelle de jurisprudence", *Journ. Proc.* 1994, afl. 270, 22.

³³⁹ Rb. Mechelen 15 januari 2013, *NjW* 2013,80, noot E. BREWAEYS; D. VOORHOOF, *Handboek mediarecht*, Brussel, Larcier, 2011, 236; B. WEYTS, "Lucratieve fouten in het aansprakelijkheidsrechts- en verzekeringsrecht. The winner takes it all", *RW* 2005-06, 1645.

³⁴⁰ D. VOORHOOF, *De relatie tussen Media en Justitie*, Brussel, Koning Boudewijnstichting, 1998, www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_0937_De_relatie_tussen_media_en_justitie.pdf, 32-33.

³⁴¹ Het vonnis handelde over het publiceren van een foto van een magistraat in badpak in het weekblad *Le Soir illustré*, zonder toestemming van de betrokkene, waardoor het recht op privé-leven van de betrokkene was geschonden; Rb. Brussel 16 december 1997, *Journ. Proc.* 1998, afl. 341, 31, noot. F. JONGEN

³⁴² Morele schadevergoeding van 500.000 EUR in hoofde van P. LEFEVERE, 100.000 EUR in hoofde van VANMOL en een symbolische schadevergoeding van 1 EUR voor de betrokken wielrenners; Rb. Brussel 15 oktober 2009, *AM* 2010, afl. 2, 202.

³⁴³ Cass. 14 mei 1992, *Arr. Cass.* 1991, 855.

³⁴⁴ M. ADAMS, *Verantwoordelijkheid en recht*, Mechelen, Kluwer, 2008, 115.

dat de artikelenreeks door alle binnenlandse media (geschreven, beeld en online) en zelfs door buitenlandse media werd overgenomen.³⁴⁵

110. De voorstanders van een systeem van *punitive damages* vinden, naast het falen van de strafrechtelijke handhaving, dat het buitencontractuele aansprakelijkheidssysteem effectiviteit in zijn handhaving mist.³⁴⁶ Door de invoering van bestraffende (morele) schadevergoedingen geven opzettelijke lucratieve fouten niet de verhoopte winst. Lucratieve fouten ontstaan uit de opzettelijke (wetens en willens) schending van de algemene zorgvuldigheidsnorm of een specifieke norm, omwille van het persoonlijk voordeel dat de schadeverwekker door de schending realiseert.³⁴⁷ Media actoren maken in een systeem van integrale schadevergoedingen een balans op: Hoeveel omzet kan ik bij het publiceren van deze primeur, roddel of foto behalen en wat is het risico op een vordering tot schadevergoeding en hoeveel bedraagt deze. De uitgever is bereid een lucratieve fout te begaan wanneer hij zeker is dat het financiële voordeel van een publicatie opweegt tegen het nadeel van een integrale schadevergoeding.³⁴⁸ Door het invoeren van een systeem van punitieve schadevergoedingen tracht men de inbreuk die wetens en willens wordt begaan te neutraliseren. Hogere schadevergoedingen zijn mijns inziens mogelijks toelaatbaar en vormen geen gevaar voor zelfcensuur, zolang de prikkel om correct te handelen tijdens het publiceren uitblijft en lucratieve fouten mogelijk blijven. Naast het feit dat het Belgische recht afkering staat tegenover het erkennen van private straffen, heeft men een groot bezwaar tegen het punitief karakter omdat de schadelijder een ongerechtvaardigd voordeel of verrijking uit de schadevergoeding zou verkrijgen, wat niet strookt met de visie van het integraal en objectief herstel. In de Angelsaksische landen is er een tendens waarbij de 'extra' extrapatrimoniale vergoeding aan de overheid wordt toegekend. Daarom zijn voorstanders van mening dat de bijkomende schadevergoeding, die bovenop de integrale vergoeding wordt verleend, toebehoort aan een fonds en niet aan de schadelijder.³⁴⁹ Hierdoor wordt het privaat karakter van de straf genuanceerd.

111. Tenslotte dient de rechter bij het begroten van een schadevergoeding te zorgen dat de expressievrijheid van de media niet ongerechtvaardigd beperkt wordt. Vaste rechtspraak van het

³⁴⁵ Rb. Brussel 15 oktober 2009, *AM* 2010, afl. 2, 202.

³⁴⁶ E. GULDIX en A. WYLLEMAN, "De positie en handhaving van persoonlijkheidsrechten in het Belgisch Privaatrecht", *TPR* 1999, 1611; E. MONTERO, "La responsabilité civile des médias", in A. STROWEL en F. TULKENS (eds.), *Prévention et réparation des préjudices causés par les medias*, Brussel, Larcier, 1998, 127-132.

³⁴⁷ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 269; K. LEMMENS, "Toch maar morele schadevergoeding, tegen beter weten in?", in W. DEBEUCKELAERE, S. GUTWIRTH, M. LAMBRECHT, M. SANTENS en D. VOORHOOF (eds.), *Ontmoetingen met Koen Raes*, Brugge, Die Keure, 2012, 235.

³⁴⁸ T. HARTLIEF, "Leven in een claimcultuur: wie is er bang voor Amerikaanse toestanden?", *NJB* 2005, afl. 16, 830; T. HARTLIEF, "Heeft het aansprakelijkheidsrecht (de) toekomst?" in X. *Aansprakelijkheid, aansprakelijkheidsverzekering en andere schadevergoedingssystemen – 33ste Postuniversitaire cyclus Willy Delva 2006-2007*, Mechelen, Kluwer, 2007, 835-837.

³⁴⁹ E. GULDIX en A. WYLLEMAN, "De positie en handhaving van persoonlijkheidsrechten in het Belgisch Privaatrecht", *TPR* 1999, 1654-1655.

EHRM bevestigt dat onvoorspelbaar hoge schadevergoedingen een *chilling effect* hebben op de vrijheid van meningsuiting en daarom uiterst kritisch bekeken moeten worden.³⁵⁰ Maar het Hof verleent een grote appreciatiemarge aan de nationale lidstaten. De Ierse krant *Sunday Independent* had scherpe kritiek geuit op de rol van de voorzitter van de *Worker's Party, DE ROSSA*, bij de (illegale) financiering van de partij en werd verweten banden te hebben met antisemitische Communistische groeperingen in de Sovjet Unie. De krant werd wegens laster veroordeeld tot het betalen van een schadevergoeding van 300.000 Ierse Pond, het hoogste bedrag in de geschiedenis van de Ierse rechtspraak met betrekking tot laster. Voor het Europese Hof voerde de krant aan dat de door de jury toegewezen schadevergoeding disproportioneel hoog was en dat Ierland onvoldoende waarborgen tegen toewijzing van disproportionele vergoedingen bestonden, omdat aan de jury in eerste aanleg onduidelijke richtlijnen werden gegeven voor het begroten van de schadevergoeding. Het hof kwam evenwel tot de conclusie dat het Ierse *Supreme Court* later voldoende argumenten had gegeven omtrent de evenredigheid van de schadevergoeding, waaronder de ernst van de smaad, het effect op de politicus en op zijn onderhandelingen om een regering te vormen op het moment van publicatie, de omvang van de publicatie, etc. De schadevergoeding was volgens het Hof dan niet disproportioneel en daarom was er ook geen schending van art. 10 EVRM.³⁵¹

³⁵⁰ EHRM 20 mei 1999, *Bladet Tromsø t. Noorwegen*; EHRM 15 februari 2005, *Steel and Morris t. United Kingdom*; EHRM 19 september 2012, *Krone Verlag GMBH t. Oostenrijk*.

³⁵¹ EHRM 16 juni 2005, *Independent News and Media en Independent Newspapers Ireland t. Ierland*.

AFDELING 6: OORZAKELIJK VERBAND

112. Het slachtoffer dient tenslotte het oorzakelijk verband tussen een fout en de schade te bewijzen. De schade wordt slechts aan een persoon toegerekend indien de fout in oorzakelijk verband staat met de schade.³⁵² Concreet betekent dit dat de bodemrechter niet alleen moet nagaan in welke mate er schade bewezen is doch ook zal moeten nagaan of het beweerde morele en materiële leed ook zou zijn ontstaan zonder de onrechtmatige publicatie.

113. In België wordt de equivalentieleer toegepast, deze leer werd door het Hof van Cassatie voor het eerst in het arrest van 22 december 1947 erkend.³⁵³ Het Burgerlijk Wetboek bepaalt in de artikelen 1382 en 1383 dat men aansprakelijk is voor de schade die men veroorzaakt heeft door zijn schuld. De causaliteit wordt gemeten aan de hand van de *conditio sine qua non* test. Hieruit wordt afgeleid dat bij de beoordeling van het oorzakelijk verband tussen fout en schade enkel wordt nagegaan of de fout een noodzakelijke voorwaarde was voor het ontstaan van de schade.³⁵⁴ Is het antwoord op deze stelling positief, dan is aan het vereiste van oorzakelijk verband voldaan. Concreet betekent dit dat de rechter niet alleen moet nagaan in welke mate er schade bewezen is doch ook zal moeten nagaan of het beweerde morele en materiële leed ook zou zijn ontstaan zonder de onrechtmatige publicatie. Ook fouten die slechts een beperkte maar noodzakelijke rol hebben gespeeld in de schade geven tot volledige aansprakelijkheid aanleiding.³⁵⁵ Alle noodzakelijke voorwaarden zijn equivalent. Dit heeft tot gevolg dat de dader van een zeer lichte fout of van een toevallige fout die geleid heeft tot de schade niet kan ontsnappen aan zijn aansprakelijkheid. De equivalentietheorie is voordelig voor het slachtoffer. De kans dat het slachtoffer niet vergoed zal worden is klein, aangezien hij elke dader kan aanspreken voor het herstel van hele schade.³⁵⁶

114. Er is evenwel geen sprake van een noodzakelijke voorwaarde indien de journalist of redactie kan bewijzen dat de schade zich ook zonder zijn fout zou hebben voorgedaan. In dat geval is er louter sprake van een begeleidende omstandigheid zonder enig causaal verband met de schade. Zo diende Ignace CROMBÉ, organisator van Miss Belgian Beauty, een klacht tegen twee journalisten in wegens een artikelenreeks in het weekblad Story waarin onder andere geïnsinueerd werd dat de laatste miss op onrechtmatige manier verkozen was. De Kortrijkse rechtbank van eerste aanleg besliste dat sommige onderdelen van de artikelenreeks voldeden aan de misdrijven van laster en eerroof en er aldus sprake was van een (burgerrechtelijke) fout in hoofde van de

³⁵² W. VAN GERVEN en S. COVEMAEKER, *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2006, 417.

³⁵³ Cass. 22 December 1947, *Pas.* 1947, 555.

³⁵⁴ H. BOCKEN, "Toerekening van aansprakelijkheid op grond van de equivalentieleer" in B. TILLEMEN en I. CLAEYS, *Buitencontractuele aansprakelijkheid*, Brugge, die Keure, 2004, 227; M. VAN QUICKENBORNE, *Oorzakelijk verband tussen onrechtmatige daad en schade*, Mechelen, Kluwer, 2007, 14-16.

³⁵⁵ H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht: Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 72.

³⁵⁶ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 765-767.

Story-journalisten. De rechtbank stelde echter ook vast dat het causaal verband tussen de publicaties en de schade niet voldoende was aangetoond. De artikelenreeks had geen aantoonbare invloed op de schade waarop CROMBÉ zich beriep, namelijk de waardevermindering van zijn aandeel in BVBA Animo als gevolg van het afhaken van opdrachtgevers en sponsors. De schade zou zich ook hebben voorgedaan zonder de lasterlijke en eerrovende aantijgingen. In het besproken *Quick Step*-vonnis met betrekking tot dopingperikelen vorderden P. LEFEVERE en de andere eisende partijen, waaronder de ploegdokter en enkele wielrenners, in totaal 25 miljoen euro schadevergoeding wegens de morele krenking van hun eer en goede naam en wegens materieel-economische schade voor de wielerploeg. Ingevolge de artikelenreeks zou een potentieel nieuwe hoofdsponsor hebben afgehaakt, waardoor de wielerploeg een langdurig sponsoringcontract had misgelopen. Het grootste gedeelte van de schadevergoeding had hierop betrekking en bedroeg 17,5 miljoen euro. De Brusselse rechter oordeelde dat de wielerploeg niet had bewezen dat de schade voor de wielerploeg het gevolg was van de persartikels in *Het Laatste Nieuws*. De eisende partijen hadden geen gegevens bijgebracht aangaande het tijdstip waarop beide partijen zinnens waren het sponsoringscontract zelf te sluiten, zodat niet kon worden nagegaan in welke mate de dopingaffaires die *nadien* aan het licht zijn gekomen een invloed konden hebben gehad. Het oorzakelijk verband tussen de materieel-economische schade voor de wielerploeg en de onrechtmatige publicatie was niet bewezen.³⁵⁷ Het Hof van Cassatie besliste niettemin dat wanneer een vroeger gepubliceerd artikel de goede naam van een persoon aantast, dit niet tot gevolg heeft dat er geen causaal verband tussen een nieuwe foutieve aantasting door de verweerder en de schade kan worden vastgesteld.³⁵⁸

³⁵⁷ Rb. Brussel 15 oktober 2009, *AM* 2010, afl. 2, 202.

³⁵⁸ Cass. 16 november 2007, *AM* 2008, afl. 1, 72.

DEEL II: HET STELSEL VAN GETRAPTE AANSPRAKELIJKHEID

AFDELING 1: DOORWERKING VAN DE GETRAPTE AANSPRAKELIJKHEID IN CIVIELRECHTELIJKE AANGELEGENHEDEN

HOOFDSTUK §1. ERKENNING DOOR HET HOF VAN CASSATIE

115. In dit tweede deel wordt tenslotte onderzocht wie aansprakelijk kan worden gesteld. Hier wordt de vraag beantwoord of rechters enkel de journalist aansprakelijk stellen, of dat ook de hoofdredacteurs, uitgevers of drukkers voor onrechtmatige publicaties ter verantwoording geroepen worden. In bijzonder dient men rekening te houden met art. 25 GW dat de vrijheid van drukpers waarborgt. Het tweede lid van dit artikel voert een bijzonder stelsel van (strafrechtelijke) getrapte aansprakelijkheid in, voor schrijvers, uitgevers, drukkers en verspreiders waarbij slechts één persoon aansprakelijk is voor het misdrijf. Wanneer de schrijver gekend is en in België woont, is hij alleen aansprakelijk. Door de getrapte aansprakelijkheid worden strafrechtelijke regels van mededaderschap en medeplichtigheid terzijde geschoven.³⁵⁹ De Nederlandse Grondwet waarborgt in art. 7 de drukpersvrijheid en de vrije meningsuiting.³⁶⁰ Het beschermingsniveau in het artikel is afhankelijk van de gehanteerde techniek: het eerste lid handelt over drukpers, tweede lid over radio en tv en derde lid over de overige middelen.³⁶¹ In tegenstelling tot België, bezitten onze noorderburen geen systeem van getrapte aansprakelijkheid. Een rechtsvordering zal in de eerste plaats tegen de journalist en medeauteurs worden ingesteld, maar in Nederland kan de hoofdredacteur als mededader hoofdelijk aansprakelijk worden gesteld op basis van art. 6:102 NBW, ongeacht of de hoofdredacteur vooraf kennis heeft genomen van de gewraakte publicatie.³⁶² Voor de uitgever is zelfs niet vereist dat hij een eigen verantwoordelijkheid of fout heeft gesteld.³⁶³ De onrechtmatige publicatie behoort gewoon tot de normale bedrijfsactiviteit van de uitgever.³⁶⁴

116. Dankzij het erkennen van de bevoegdheid van de burgerlijke rechter in perszaken in het negentiende-eeuwse België werd de vraag opgeworpen of een gedaagde uitgever, drukker en verspreider ook voor de burgerlijke rechter het voordeel van de getrapte aansprakelijkheid kon

³⁵⁹ H. VANDENBERGHE, "Over persaansprakelijkheid", *TPR* 1993, 848.

³⁶⁰ Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden van 24 augustus 1815, *Stb.* 1815, 45.

³⁶¹ B.P. VERMEULEN en J. KIEWIET, "Commentaar op artikel 7 van de grondwet.", in E.M.H. HIRSCH BALLIN en G. LEENKNEGT (eds.), *Artikelsgewijs commentaar op de grondwet*, webeditie 2014, www.nederlandrechtsstaat.nl/module/nlrs/script/printPdf.asp?id=BF7920EDD67C649A5B6D8A984ED85DBEFA3DA3209B028864, 19.

³⁶² Hof Leeuwarden 3 februari 1988, *NJ* 1989, 314.

³⁶³ HR 10 februari 1988, *NJ* 1990, 113.

³⁶⁴ J. MENTINK, *Veel Raad, weinig baat, Een onderzoek naar nut en noodzaak van de Nederlandse Raad voor de Journalistiek*, proefschrift, Universiteit Leiden, 2006, 68

inroepen. Het tweede lid van art. 25 GW gebruikt de term "vervolgen" wat lijkt te impliceren dat het stelsel enkel van toepassing is in strafrechtelijke procedures. Niettemin bevestigde de cassatierechter, naast het erkennen van de bevoegdheid van de burgerlijke rechter, reeds in 1863 dat de uitgever, drukker en verspreider vrijuit gaan in civielrechtelijke aangelegenheden indien de auteur van de bijdrage gekend is en gedomicilieerd is in België.³⁶⁵ De meerderheid in de rechtsleer bevestigde eveneens dat het cascadebeginsel in burgerlijke perszaken van toepassing was. Het tweede lid van art. 25 GW werd voornamelijk ingevoerd voor het vermijden van privé-censuur van drukkers en uitgevers. Dit diende te voorkomen dat censuur vanwege de overheid werd vervangen door private censuur. Want door de aansprakelijkheid in de eerste plaats bij de schrijver te leggen, werd vermeden dat de uitgever, de drukker of de verspreider druk zouden uitoefenen op de schrijver, uit vrees om zelf te worden vervolgd. Volgens deze strekking diende de *ratio legis* ook in burgerlijke zaken gerespecteerd te worden. Wil men private censuur vermijden en de journalistieke vrijheid en autonomie waarborgen, dan dienen de uitgever, drukker en verspreider niet burgerlijk aansprakelijk gesteld te worden indien de auteur gekend is en in België verblijft.³⁶⁶ Want wanneer het risico op een burgerrechtelijke schadevergoeding van de uitgever en/of de drukker toeneemt, neemt ook het risico toe dat ze de schrijver gaan censureren. Anderen waren eerder geneigd het standpunt van Cassatie niet bij te treden en vonden de getrapte aansprakelijkheid niet relevant bij de behandeling van een burgerlijke vordering op basis van art. 1382 BW. Deze strekking benadrukte het belang van het slachtoffer. De subjectieve rechten van het slachtoffer worden beter gewaarborgd bij een onbeperkte toepassing van art. 1382 BW: een journalist zal in vergelijking met uitgever of drukker minder solvabel zijn.³⁶⁷ In een arrest van 31 mei 1996 heeft het Hof van Cassatie het arrest van 1863 bevestigd. De getrapte verantwoordelijkheid geldt in civiele zaken: "*L'article 25, alinéa 2, de la Constitution (1994) confère aux éditeurs, imprimeurs et distributeurs, le privilège de pouvoir se soustraire à toute responsabilité, tant pénale que civile, lorsque l'auteur est connu et domicilié en Belgique*".³⁶⁸ Door het erkennen van de getrapte aansprakelijkheid in burgerlijke zaken wordt de verantwoordelijkheid voor geschreven publicaties in beginsel uitsluitend bij de auteurs gelegd.³⁶⁹ Naast de schrijver of

³⁶⁵ Cass. 24 januari 1863, *Pas.* 1864, Afl. 1, 110..

³⁶⁶ J. VELAERS, *De beperkingen van de vrijheid van meningsuiting*, Antwerpen, Maklu, 1991, 216-217; D. VOORHOOF, "De burgerlijke aansprakelijkheid voor de drukpersartikelen en de regel van de getrapte verantwoordelijkheid", *RW* 1983-1984, 1912-1913; E. MONTERO, "La responsabilité civile des médias", in A. STROWEL en F. TULKENS (eds.), *Prévention et réparation des préjudices causés par les médias*, Brussel, Larcier, 1998, 96-97. In deze bijdragen werd er verwezen naar Rb. Antwerpen 5 januari 1962, *RW* 1961-62, 1208; Rb. Antwerpen 10 november 1963, *RW* 1983-84, 1907; Rb. Antwerpen 28 oktober 1987, *RW* 1987-88, 820; Rb. Luik 28 juni 1989, *JLMB* 1989, 264; Rb. Antwerpen 4 juli 1994, *AJT* 1994-95, 84.

³⁶⁷ H. VANDENBERGHE, "Over persaansprakelijkheid", *TPR* 1993, 848-849; J. CEULEERS, "Voor een modernisering van het persrecht", *TBP* 1998, 167; In deze bijdragen werd er verwezen naar Rb. Luik 20 maart 1980, *JT* 1980, 437; Brussel 5 februari 1990, *RW* 1989-90, 1464; Rb. Brussel 13 september 1994, *AJT* 1994-95, 128; Gent 3 maart 1995, *AJT* 1994-95, 225.

³⁶⁸ Cass. 31 mei 1996, *AM* 1996, afl. 3,362; D. VOORHOOF, "De regel van de getrapte verantwoordelijkheid: van de 19de naar de 21ste eeuw?", *R.Cass.* 1996, 385-389.

³⁶⁹ K. LEMMENS, "Het Arbitragehof oordeelt dat enkel de journalist aansprakelijk is voor zijn geschriften", *AM* 2006, afl. 3,292.

schrijvers van een artikel of boek, wordt de hoofdredacteur ook beschouwd als een medeauteur, zodat deze medeverantwoordelijk wordt geacht voor de publicatie.³⁷⁰

HOOFDSTUK §2. IS DE GETRAPTE AANSPRAKELIJKHEID MEDIUMONAFHANKELIJK?

117. Het systeem van getrapte aansprakelijkheid zit ingebed in art. 25 GW. Heeft dit tot gevolg dat de getrapte aansprakelijkheid voor de burgerlijke rechter enkel van toepassing is wanneer de feitenconstellatie handelt over een 'drukkers', zodat het geen toepassing vindt bij bijvoorbeeld audiovisuele media? Of bestaat er een veralgemeende toepassing van de getrapte verantwoordelijkheid in perszaken?

a. De getrapte aansprakelijkheid vereist de notie drukpers

118. De traditionele opvatting over de toepassing van de getrapte aansprakelijkheid bestaat uit een samenhang tussen de artikelen 150 GW en art. 25 GW. De getrapte aansprakelijkheid was in beginsel ingevoerd als regel voor de strafrechtelijke aansprakelijkheid bij drukpersmisdrijven. Als gevolg kan dit principe enerzijds gelden bij drukpersmisdrijven en anderzijds, dankzij de erkenning door Cassatie, wanneer de feiten voor de burgerlijke rechter als een drukpersmisdrijf te kwalificeren zijn.³⁷¹

i. Klassieke rechtspraak van Cassatie over het drukpersmisdrijf

119. De Belgische rechtspraak interpreteert het begrip drukpersmisdrijf restrictief. Volgens de traditionele visie van het Hof van Cassatie werd de kwalificatie van het drukpersmisdrijf beperkt tot de fysieke publicatie van een strafbare mening of opinie.³⁷² Daarom onderscheiden publicatiemisdrijven zich van drukpersmisdrijven (misdrijf door middel van de drukpers of enig ander medium) omdat er geen misbruik van vrijheid van meningsuiting is, de onderhavige tekst drukt geen mening uit. Volgens de klassieke rechtspraak kan er dan ook geen sprake zijn van cascade.³⁷³ De klassieke rechtspraak is techniekafhankelijk, zoals gesteld dient de mening tot uiting komen in een geschrift, dat voortspuit uit een drukactiviteit, met name elk mechanisch, fysisch of chemisch procedé dat een geschrift in verschillende identieke exemplaren vermenigvuldigt kan een drukpersmisdrijf realiseren.³⁷⁴ De door de rechtspraak ontwikkelde definitie

³⁷⁰ D. VOORHOOF, *Handboek mediarecht*, Brussel, Larcier, 2011, 231-232.

³⁷¹ P. ROBERT, "La responsabilité civile du journaliste", *AM* 2000, afl. 1-2, 19. D. VOORHOOF, "De burgerlijke aansprakelijkheid voor drukpersartikelen en de regel van de getrapte verantwoordelijkheid", *RW* 1983-84, 1911.

³⁷² Cass. 25 oktober 1909, *Pas.* 1909, 416; Cass. 17 januari 1990, *JMLB* 1990, 413; Cass. 7 februari 1995, *AJT* 1995-96, 248 noot D. VOORHOOF; Antwerpen 9 februari 2006, *AM* 2006, afl. 2, 204.

³⁷³ Zie K. LEMMENS, *La presse et la protection juridique de l'individu. Attention aux chiens de garde!*, Brussel, Larcier, 2004, 348.

³⁷⁴ H. CANNIE, "Getrapte verantwoordelijkheid in perszaken: een stand van zaken", *AM* 2009, afl. 1-2, 194.

is ontstaan begin 19^e eeuw, in een periode waarin internet nog niet gekend was en radio en televisie geen algemeen goed was. Maar deze klassieke notie bleef in de 20^e en zelfs 21^e eeuw overeind. In een arrest van 9 december 1981 stelde het Hof van Cassatie voor het eerst expliciet dat de getrapte aansprakelijkheid enkel van toepassing was op de schrijvende pers.³⁷⁵ Dit werd bevestigd in een arrest van 2 juni 2006 waarin het Hof oordeelde dat televisie-uitzendingen geen expressievormen door gedrukte geschriften zijn.³⁷⁶ Misdriften gepleegd via radio of televisie kunnen geen drukpersmisdriften vormen en bijgevolg is de getrapte aansprakelijkheid niet van toepassing. Andere cassatierechtspraak neemt ook aan dat prenten of afbeeldingen geen mening uitdrukken, als gevolg is het feitencomplex niet te kwalificeren als een drukpersmisdrift en is er geen sprake van cascade.³⁷⁷ In Nederland vallen alle 'leesbare uitingen', met inbegrip van afbeeldingen onder het begrip drukpers.³⁷⁸ Het Brusselse hof bevestigde in 2012 in het FORREST-arrest dat de getrapte aansprakelijkheid niet van toepassing is op spotprenten omdat "afbeeldingen, zoals foto's tekeningen of karikaturen, die slechts een voorstelling zijn van een persoon of van een materieel voorwerp. Zelfs indien een tekening of een karikatuur een mening zou kunnen vertolken [...] ,gaat het in ieder geval niet over een meningsuiting door middel van een gedrukt geschrift."³⁷⁹

ii. Semi-hedendaagse invulling van de notie drukpersmisdrift

120. Het evolutief karakter van het begrip drukpersmisdrift werd op 6 maart 2012 bevestigd door Cassatie, in het arrest schaaftde het Hof de notie drukpersmisdrift bij, rekening houdend met het opkomend belang van internetmedia, weblogs en websites. In de rechtsleer werd er al langer geopperd om de notie drukpers uit te breiden naar teksten van het internet, aangezien deze in een uitgeprinte vorm vergelijkbaar zijn met geschriften die met een drukpers te vergelijken techniek zijn tot stand gebracht. Er is in dat opzicht geen verschil tussen het fysieke medium en de digitale versie. C. UYTENDAELE stelt treffend dat "[h]et willen voorbehouden van de grondwettelijke bescherming van de pers aan enkel de gedrukte pers onzin [is] gelet op de elementaire ratio legis van de oorspronkelijke grondwettelijke tekst. Hoe kan men nog verantwoord worden dat een persartikel de facto strafrechtelijke immuniteit geniet als gevolg van art. 150 G.W. terwijl hetzelfde artikel online openbaar gemaakt of voorgelezen via de radio, aanleiding kan geven tot vervolging voor de correctionele rechtbank en tot strafrechtelijke vervolging."³⁸⁰ Volgens het arrest van 6 maart 2012

³⁷⁵ Cass. 9 december 1981, Pas. 1982, 482.

³⁷⁶ "Le moyen qui, en cette branche, soutient que l'article 25 de la Constitution s'applique à de telles émissions (de television) manqué en droit" Cass. 2 juni 2006, AM 2006, afl. 4, 355.

³⁷⁷ Cass. 2 maart 1964, Pas. 1964, 697; Cass. 18 september 1973, Pas. 1974, 46.

³⁷⁸ HR 24 januari 1967, NJ 1967, 270; HR 30 mei 1967, NJ 1968, 4.

³⁷⁹ Zie supra §57; D. VOORHOOF, "Ook hof van beroep vindt Forrest-cartoon in MO* beledigend" *Juristenkrant* 2013, 1; Brussel 11 december 2012, [www.legalworld.be/legalworld/uploadedFiles/Rechtspraak/De_Juristenkrant/Brussel%2011%20december%2012%20\(forrest%20-%20mo%20-%20cartoon\).pdf](http://www.legalworld.be/legalworld/uploadedFiles/Rechtspraak/De_Juristenkrant/Brussel%2011%20december%2012%20(forrest%20-%20mo%20-%20cartoon).pdf).

³⁸⁰ C. UYTENDAELE, "Bescherming van de communicatievrijheid in digitale omgevingen: verminderde bruikbaarheid van nationaal (grondwettelijk) recht?", in W. VANDENHOLE, *Mensenrechten: jaarboek 2000-2001*

is er sprake van een drukpersmisdrif wanneer het gaat om "een strafbare meningsuiting in een tekst die vermenigvuldigd is door een drukpers of een gelijkaardig procedé. Digitale verspreiding vormt een dergelijk gelijkaardig procedé." ³⁸¹ Het misdrijf moet hierdoor weliswaar niet meer gepleegd zijn aan de hand van een drukpers, maar Cassatie vereist wel nog steeds een meningsuiting uitgedrukt in 'een tekst'. ³⁸² Dit principe werd onlangs in het Cassatie arrest van 29 oktober 2013 bevestigd. ³⁸³ Het laatstgenoemde arrest betrof dhr. BELKACEM, de voormalige woordvoerder van *Sharia4Belgium*. De beklaagde werd door het Antwerpse Hof van Beroep veroordeeld voor het aanzetten tot haat, geweld en discriminatie op grond van geloof, levensbeschouwing of politieke overtuiging (t.o.v. niet-moslims) door middel van *YouTube*-filmpjes. Indien de ten laste gelegde feiten als drukpersmisdrif te kwalificeren zijn, diende de correctionele rechtbank - in eerste aanleg - zich principieel onbevoegd te verklaren, aangezien de beoordeling van deze misdrijven krachtens artikel 150 GW tot de exclusieve bevoegdheid van het Hof van assisen behoren. Drukpersmisdrijven zijn daarenboven niet vatbaar voor correctionalisatie. De uitingen in het *Youtube*-filmpje bleken niet te zijn ingegeven door racisme of xenofobie, waardoor de uitzondering van art. 150 *in fine* GW niet van toepassing was. Het Antwerpse Hof van Beroep oordeelde dat er in casu geen sprake was van een tekst of geschrift. De feiten handelden over een filmpje op het internet en konden als zodoende niet als drukpersmisdrif gekwalificeerd worden. Het Hof van Cassatie bevestigde opnieuw in 2013 deze redenering van het Antwerpse Hof van Beroep: er is pas een drukpersmisdrif voorhanden indien de strafbare meningsuiting in een tekst - digitaal of geschreven - wordt vermenigvuldigd. Audiovisuele en mondelinge meningsuitingen via het internet of weblogs leveren nog steeds geen drukpersmisdrif op. De doctrine is kritisch voor dit gehanteerde onderscheid. Een filmpje met een gesproken tekst en identieke boodschap als een geschreven tekst levert geen drukpersmisdrif. Terwijl de ondertiteling van hetzelfde filmpje mogelijks wel als drukpersmisdrif gekwalificeerd kan worden. ³⁸⁴

121. Met deze recente arresten breidt het Hof van Cassatie de feitelijke straffeloosheid uit tot strafbare meningen die digitaal in een tekst op het internet worden gepubliceerd. ³⁸⁵ Maar deze nieuwe interpretatie van de notie drukpersmisdrijven heeft ook gevolgen voor de toepassing van de getrapte aansprakelijkheid voor de burgerlijke rechter. Naast de klassieke schrijvende pers, is de getrapte verantwoordelijkheid nu ook van toepassing op blogs en internetkranten en -

van het *Interuniversitair centrum mensenrechten*, Antwerpen, Maklu, 2002, 39-40; H. CANNIE, "Getrapte verantwoordelijkheid in perszaken: een stand van zaken", *AM* 2009, afl. 1-2, 196.

³⁸¹ Cass. 6 maart 2012 *AM* 2012, afl. 2, 253-254.

³⁸² D. VOORHOOF, "Strafbare uitingen op internet, de kwalificatie drukpersmisdrif en het misdrijf belaging", *AM* 2012, afl. 5, 485.

³⁸³ Cass. 29 oktober 2013, *T. Strafr.* 2014, afl. 2, 142, noot. J. VRIELINK; J. VRIELINK, "Beging Belkacem toch een persmisdrif?", *Juristenkrant* 2013, afl. 278, 10.

³⁸⁴ J. VRIELINK, "Beging Belkacem toch een persmisdrif", *Juristenkrant* 2013, afl. 278, 10; D. VOORHOOF, "Strafbare uitingen op internet, de kwalificatie drukpersmisdrif en het misdrijf belaging", *AM* 2012, afl. 5, 486; D. VOORHOOF, "De notie drukpersmisdrif van de 19de naar de 21ste eeuw: internetmedia, weblogs en website zijn ook drukpers", *AM* 2012, afl. 2, 258.

³⁸⁵ Zie L. GYSELAERS, "(Digitale) drukpersmisdrijven en de bevoegdheidsproblematiek - Tijd voor een wettelijke correctionalisatie?", *Limb. Rechtsl.* 2013, 97-100.

magazines, etc. Een vonnis van de Brusselse rechtbank van eerste aanleg leek reeds in 2007 het principe van getrapte aansprakelijkheid toe te passen in een internetcontext, volgens dit vonnis kon louter de auteur en niet de beheerder van de website worden aangesproken. De beheerder van een website werd gezien als de uitgever in de zin van art. 25 GW.³⁸⁶ *Internet Service Providers* (ISP), zoals Belgacom en Telenet, en andere *online* dienstverleners, zoals een beheerder van een discussieforum, worden dan weer beschermd door de Wet Elektronische Handel.³⁸⁷ ISP's spelen een belangrijke rol bij de doorgifte van informatie via internet aangezien alles via hun infrastructuur gebeurt. Een ISP heeft allereerst geen algemene toezichtsverplichting om actief toe te zien op de inhoud van de door derden ter beschikking gestelde informatie (art. 21 WEH). Deze wet voorziet vervolgens in drie regimes van beperking van aansprakelijkheid, met name de situatie van doorgifte, de situatie van *caching* en de situatie van *hosting*. De aansprakelijkheidsbeperking geldt enkel ten aanzien van diensten die een 'louter technisch, automatisch en passief' karakter hebben.³⁸⁸ ISP's kunnen hun aansprakelijkheid van *hostingprovider* niet ontwijken wanneer deze daadwerkelijk kennis heeft van de onrechtmatige informatie en niet prompt handelt om de informatie te verwijderen of de toegang ertoe te blokkeren, wanneer hij daadwerkelijk kennis heeft van de onrechtmatige informatie (art. 20 §1 WEH).

122. De wending van Cassatie behandelt de audiovisuele pers niet. Journalisten van TV, radio en audiovisuele boodschappen via internet vallen nog steeds niet onder het bijzondere grondwettelijke aansprakelijkheidsregime. Er bestaat wel Brusselse rechtspraak die, in tegenstelling tot wat Cassatie in 1981 stelde, radio en televisie onder het werkingsveld van art. 25 GW brengen op grond van de teleologische interpretatie. De Grondwetgever had in 1831 de bedoeling om elke drager van de vrije meningsuiting te beschermen. Omdat de Grondwetgever in de 18e eeuw enkel de drukpers als massacommunicatiemedium kende, betekent dit, volgens deze rechtspraak, niet dat men de bedoeling had de bescherming enkel tot dit medium te beperken.³⁸⁹ ENGLEBERT bevestigt dat het Hof van Cassatie een onderscheid maakt dat de Grondwet niet beoogde, door in 1981 te weigeren dat radio en televisie onder het toepassingsgebied van art. 25 GW vallen.³⁹⁰ Bovendien staat het onderscheid tussen enerzijds digitaal of geschreven teksten en anderzijds audiovisuele media op gespannen voet met rechtspraak van het EHRM. Het *RTBF-arrest* van 15 september 2011 handelde over het Belgisch censuurverbod van art. 25 GW, maar is

³⁸⁶ Rb. Brussel 23 januari 2007, *AM* 2008, afl. 1, 78.

³⁸⁷ Wet van 11 maart 2003 betreffende bepaalde juridische aspecten van de diensten van de informatiemaatschappij, *BS* 17 maart 2003.

³⁸⁸ F. GOTZEN en M.-C. JANSSENS, *wegwijs in het intellectueel eigendomsrecht*, Brugge, Vanden Broele, 2012, 81.

³⁸⁹ H. CANNIE, "Getrapte verantwoordelijkheid in perszaken: een stand van zaken", *AM* 2009, afl. 1-2, 197; C. UYTENDAELE, "Bescherming van de communicatievrijheid in digitale omgevingen: verminderde bruikbaarheid van nationaal (grondwettelijk) recht?", in W. VANDENHOLE, *Mensenrechten: jaarboek 2000-2001 van het Interuniversitair centrum mensenrechten*, Antwerpen, Maklu, 2002, 39-40; Corr. Brussel 24 maart 1992, *JLMB* 1992, 1242, noot F. JONGEN; Brussel 7 juni 1991, *Rev. dr. pén.* 1992, 131; Brussel 25 mei 1993, *JT* 1994, noot F. JONGEN.

³⁹⁰ J. ENGLEBERT, "Le statut de la presse: du "droit de la presse" au "droit de l'information", *Rev. dr. ULB* 2007, afl. 35, 273-274.

transposeerbaar naar de discussie omtrent de draagwijdte van de notie drukpersmisdrijf.³⁹¹ In de lijn met zijn vaste rechtspraak met betrekking tot persmisdrijven, had het Hof van Cassatie geoordeeld dat het censuurverbod van het eerste lid van art. 25 GW niet van toepassing was op audiovisuele media.³⁹² De vrijheid van drukpers, zoals door art. 25 GW bepaald, zou niet van toepassing zijn op uitzendingen van audiovisuele media aangezien zij geen vormen van meningsuiting door middel van gedrukte geschriften bevatten. Het EHRM oordeelde dat het onderscheid van het Hof tussen gedrukte media en audiovisuele media een onvoldoende wettelijke kader is om de persvrijheid te beperken.³⁹³ Het onderscheid tussen 'gedrukte' teksten en auditieve of audiovisuele teksten strookt met andere woorden niet met de geest van de rechtspraak van het EHRM.

b. De getrapte aansprakelijkheid los van enig drukpersmisdrijf

123. Bij het analyseren van recente rechtspraak komt H. CANNIE tot de vaststelling dat de burgerlijke rechter de getrapte aansprakelijkheid niet enkel voorbehoudt voor feiten die als drukpersmisdrijf te zijn kwalificeren. De meeste rechtbanken laten in het midden of de feiten al dan niet te kwalificeren zijn als drukpersmisdrijven. Uit de rechtspraak bestaat er een evolutie naar een veralgemeende toepassing van de getrapte aansprakelijkheid los van enig misdrijf. Zelfs bij een zuivere onrechtmatige daad, waarbij geen sprake is van quasi-delictuele aansprakelijkheid wordt het cascadebeginsel toegepast en de algemene gelding van art. 1382 BW ingeperkt. CANNIE spreekt van een werkelijke loskoppeling van de getrapte verantwoordelijkheid aan het begrip drukpersmisdrijf, zodat het cascadebeginsel wordt uitgebreid tot alle onrechtmatige journalistiek, los van het eventueel strafbare karakter.³⁹⁴

³⁹¹ EHRM 15 september 2011, *RTBF t. België*.

³⁹² Op basis van dit EHRM-arrest kan men eveneens concluderen dat het uitzendverbod dat de Brusselse kortgeding rechter op dinsdag 8 april 2014 heeft opgelegd aan het VTM-programma *Telefacts* ongrondwettig is. Vermits er onduidelijkheid bestaat in de Belgische rechtspraak over de draagwijdte van art. 25 GW met betrekking tot audiovisuele media schendt deze bepaling het legaliteitsbeginsel (duidelijke voorzienbare materiële wet). Het preventieve uitzendverbod schendt aldus artikel 10 EVRM. Zie ook M. MERRIGAN, "België's censuurdilemma", *Juristenkrant* 2014, afl. 288, 13.

³⁹³ J. VRIELINK, "Beging Belkacem toch een persmisdrijf", *Juristenkrant* 2013, afl. 278, 10; D. VOORHOOF en C. WIERSMA, "Recente arresten van het EHRM in verband met artikel 10 EVRM", *AM* 2011, afl. 3, 374; D. VOORHOOF, "Censuurverbod beschermt alle media", *De Journalist*, 2011, www.journalist.be/nieuws/censuurverbod-beschermt-alle-media.

³⁹⁴ H. CANNIE, "Getrapte verantwoordelijkheid in perszaken: een stand van zaken", *AM* 2009, afl. 1-2, 198-199.

AFDELING 2: DE JOURNALIST-WERKNEMER EN DE AANSPRAKELIJKHEIDSBEPERKING VAN ART. 18 AOW

HOOFDSTUK §1. JOURNALIST ALS WERKNEMER

124. In de 19^e eeuw was de onafhankelijkheid van een journalist cruciaal omwille van de belangrijke rol die hij had gespeeld, als intellectueel lid van de middenklasse, bij het ontstaan van België. Naar aanleiding van de bespreking van de Wet op de Arbeidsovereenkomsten van 7 augustus 1922 werd in het parlement de opvatting verdedigd dat het journalistenberoep een vrij beroep zou zijn dat de journalisten dus als zelfstandigen moeten worden beschouwd. Maar deze opvatting werd later in de 20^e eeuw bestreden in de rechtsleer.³⁹⁵ Een arbeidsrechtelijke band van ondergeschiktheid valt te rijmen met de professionele intellectuele onafhankelijkheid van een journalist.³⁹⁶ De journalistiek is een vrije activiteit gelet op de vrijheid van meningsuiting, maar de titel beroepsjournalist is voorbehouden aan personen die voldoen aan de voorwaarden in de wet van 30 december 1963.³⁹⁷ Het journalistieke beroep is zeer gedifferentieerd: redactionele medewerkers, verslaggevers, *freelancers*, columnisten, etc. Om uit te maken of een journalist al dan niet door een arbeidsovereenkomst verbonden is, zal het bestaan van een band van ondergeschiktheid vastgesteld moeten worden.³⁹⁸ Uit een recent onderzoek, waarbij 1640 Belgische journalisten deelnamen, blijkt dat de meerderheid van deze journalisten (78%) tewerkgesteld zijn onder een arbeidsovereenkomst. Terwijl een op de vijf journalisten werkt als freelancer (20%), en een kleine twee procent werkt tenslotte onder een ander statuut.³⁹⁹

125. De arbeidsovereenkomstenwet⁴⁰⁰ voorziet in een beperking van aansprakelijkheid ten voordele van de werknemer in artikel 18. Dit artikel stelt in zijn eerste en tweede lid dat een werknemer in de uitvoering van zijn arbeidsovereenkomst enerzijds t.o.v. de werkgever en anderzijds t.o.v. een derde enkel aansprakelijk is voor zijn zware fout, opzettelijke fout (bedrog) of

³⁹⁵ Zie over het destijds levendige debat over het statuut der journalisten: L.-Th. LEGER en P. CROKAERT, *Le Contract d'Emploi, travaux préparatoires et commentaire théorique et pratique de la loi du 7 août 1922*, Brussel, Dewit, 1923, 57 ev.

³⁹⁶ B. DELBECKE, "Grondwettelijke ironie. De aansprakelijkheid van werknemers van de schrijvende pers", *TSR* 2008, afl. 2, 211.

³⁹⁷ Wet van 30 december 1963 betreffende de erkenning en de bescherming van de titel van beroepsjournalist, *BS* 14 januari 1964; De titel van beroepsjournalist dient louter ter identificatie en geeft recht op een aantal die deze job vergemakkelijken (de mogelijkheid om op 'de eerste rij te staan'). De titel heeft geen arbeidsrechtelijke implicaties. Zie P. MARTENS, *Mediarecht voor journalisten*, Antwerpen-Apeldoorn, Garant, 2005, 117.

³⁹⁸ J. STEYAERT, L. DE SCHRIJVER en C. DE GANCK, *Arbeidsovereenkomst*, Brussel, Story-Scientia, 1990, 55-56; P. HUMBLET, M. RIGAUX, R. JANVIER, W. RAUWS en A. VAN REGENMORTEL, *Synopsis van het Belgische arbeidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 39-52.

³⁹⁹ K. RAEYMAECKERS, F. HEINDERYCKX, S. DE VUYST, M. LIBERT, J. DE MAEYER, R. DE DOBBELAER, F. LE CAM, A. DEPRez en J. DE KEYSER, *De Belgische journalist in 2013: een zelfportret*, Brussel, Steunpunt Media, 2013, 9-10.

⁴⁰⁰ Wet 3 juli 1978 betreffende de arbeidsovereenkomsten, *BS* 22 augustus 1978.

lichte fout, die eerder gewoonlijk dan toevallig voorkomt. Een werknemer is met andere woorden slechts persoonlijk aansprakelijk ten aanzien van derden op grond van art. 1382 en 1383 BW voor een zware fout, opzettelijke fout of de gewoonlijk voorkomende lichte fout. Art. 18 AOW doet evenwel geen afbreuk aan de aansprakelijkheid, op grond van art. 1384, derde lid BW, van aanstellers voor de fouten van hun aangestelden. Art. 18 AOW beperkt hierbij wel de (contractuele) regresvordering van de werkgever, die de schadevergoeding op de werknemer wil verhalen.⁴⁰¹ De uitgever geniet als werkgever over een betere solvabiliteit dan de journalist-werknemer en zou op grond van art. 1384 BW in principe als aansteller aansprakelijk worden gesteld voor de fout van zijn journalist-werknemer.

HOOFDSTUK §2. ART. 18 AOW TO THE RESCUE?

126. Tussen art. 18 AOW en de onderhavige grondwetsbepaling zit een zekere spanning. De grondwet legt de aansprakelijkheidslast bij de journalist-werknemer terwijl de arbeidsovereenkomstenwet, via art. 1384 BW, de werkgever aanduidt als aansprakelijke. Net als art. 25 GW kan art. 18 AOW beschouwd worden als een waarborg voor de persvrijheid.⁴⁰² Door de werkgever voornamelijk als aansprakelijke aan te duiden, verkrijgt de journalist enerzijds een lagere aansprakelijkheidslast wat het risico van zelfcensuur wellicht doet dalen. Wanneer de rechter anderzijds de uitgever meer viseert, zal deze waarschijnlijk de journalist meer controleren, wat mogelijks de privé-censuur niet ten goede komt. Bij de getrapte aansprakelijkheid ontstaan de omgekeerde gevolgen. De kans op private censuur is lager. Wanneer uitgevers geen aansprakelijkheidslast ondervinden, zullen zij niet de controle en druk op journalisten doen opvoeren. Maar door de journalist als enige aansprakelijk te stellen, wordt het risico op zelfcensuur verhoogd.

127. De lagere rechtspraak trachtte via een omweg op grond van art. 1384 BW en art. 18 AOW de doctrine van het Hof van Cassatie te omzeilen. De getrapte aansprakelijkheid van een journalist-werknemer werd aanvaard, maar vervolgens werd er geconcludeerd dat op grond van art. 18 AOW enkel de werkgever en niet de journalist aansprakelijk zou zijn.⁴⁰³ In andere rechtspraak werd er voorrang gegeven aan het cascadebeginsel door de drempel van het criterium van de zware fout te verlagen zodat de journalist toch op grond van art. 1382 BW persoonlijk aansprakelijk werd gesteld.⁴⁰⁴ Andere auteurs beklemtoonden het principe van grondwetsconforme

⁴⁰¹ H. BOCKEN en I. BOONE, Inleiding tot het schadevergoedingsrecht:

Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels, Brugge, die Keure, 2011, 117-118; P. HUMBLET, M. RIGAUX, R. JANVIER, W. RAUWS en A. VAN REGENMORTEL, *Synopsis van het Belgische arbeidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 115-116.

⁴⁰² B. DELBECKE, "Grondwettelijke ironie. De aansprakelijkheid van werknemers van de schrijvende pers", *TSR* 2008, afl. 2, 212-213; A.-L. VERDOODT, "De civielrechtelijke aansprakelijkheid van de journalist-werknemer", *CDPK* 2006, 960.

⁴⁰³ H. CANNIE, "Getrapte verantwoordelijkheid in perszaken: een stand van zaken", *AM* 2009, afl. 1-2, 193; K. LEMMENS, "Het Arbitragehof oordeelt dat enkel de journalist aansprakelijk is voor zijn geschriften", *AM* 2006, afl. 3, 292; Luik 30 juni 1997, *JLMB* 1998, 9; Gent 14 maart 1995, *AM* 1996, 159.

⁴⁰⁴ Rb. Brussel 13 september 1994, *RW* 1994-95, 955; Brussel 9 november 2001, *JLMB* 2002, 418.

interpretatie zodat de grondwettelijke getrapte aansprakelijkheid steeds de overhand zou hebben.⁴⁰⁵ Het Hof van Cassatie maakte in 2000 een onderscheid tussen enerzijds het uitgeven en verspreiden van teksten en anderzijds het schrijven van een artikel en het mee vormgeven aan de inhoud van een publicatie.⁴⁰⁶ Volgens het Hof is het mogelijk dat er naast de fout van de journalist, een afzonderlijke fout van de uitgever kan ontstaan wanneer deze betrokken is bij het inhoudelijk redactiewerk, zoals de opmaak en titelkeuze door de uitgever, waardoor de getrapte aansprakelijkheid niet van toepassing was. Zo werd een uitgever aansprakelijk gesteld omdat deze had beslist het nieuwsfeit op te nemen in het eerste artikel op de voorpagina van de krant, met een titel waarvan de grootte van de letters die van alle andere artikels overtreft. Van de uitgever mag er worden verwacht dat de titel die het artikel draagt, waarheidsgetrouw is.⁴⁰⁷ Wanneer de uitgever, drukker of verspreider echter enkel materiële ondersteuning verleent, zoals het drukken of het verspreiden, is er geen sprake van een afzonderlijke fout. Een gebrek aan inhoudelijke controle of toezicht in hoofde van de uitgever is niet voldoende om een afzonderlijke fout te doen ontstaan.⁴⁰⁸ Het Cassatiearrest onderging kritiek omdat het principe van afzonderlijke fout neerkomt op een uitholling van de regel van getrapte aansprakelijkheid.⁴⁰⁹

128. Het Arbitragehof sprak zich in 2006, naar aanleiding van twee prejudiciële vragen van het Brusselse hof van beroep, uiteindelijk uit over de verhouding tussen art. 25 GW en art. 18 AOW.⁴¹⁰ De zaak handelde over een burgerrechtelijke aansprakelijkheidsvordering tegen twee journalisten van de krant *Le Soir* naar aanleiding van verscheidene columns over de vermeende Russische maffiabaas, S. MIKHAILOV. De journalisten waren verbonden door een arbeidsovereenkomst en zij beriepen zich op art. 18 AOW zodat zij niet aansprakelijk zouden zijn voor hun lichte occasionele fout. Als gevolg stelde het Brusselse hof twee prejudiciële vragen aan het Arbitragehof. Met de eerste vraag wou het hof van beroep weten of art. 18 AOW het cascadebeginsel van art. 25 GW schendt. Het Arbitragehof herhaalde enerzijds de klassieke *ratio legis* van art. 25 GW dat de getrapte aansprakelijkheid een belangrijke waarborg is tegen private censuur en anderzijds bevestigde het Hof de rechtspraak van het Hof van Cassatie dat de getrapte aansprakelijkheid niet alleen van toepassing is in strafzaken, maar ook geldt in burgerrechtelijke zaken. Op basis van de hiërarchie der normen besloot het Hof, dat wanneer art. 18 AOW zou worden toegepast op een journalist, dat in tegenspraak zou zijn met de grondwettelijk gewaarborgde getrapte aansprakelijkheid. De door de wetgever gecreëerde immuniteit voor een lichte occasionele fout bij

⁴⁰⁵ J. VELAERS, "De actuele toepassing van de grondwettelijke waarborgen inzake de vrijheid van media" in K.RIMANQUE, *Mensenrechten: jaarboek 1995/96 van het Interuniversitair centrum mensenrechten*, Antwerpen, Maklu, 1996, 105; D. VOORHOOF, "De regel van de getrapte verantwoordelijkheid: van de 19de naar de 21ste eeuw?", *R.Cass.* 1996, 385-389.

⁴⁰⁶ Cass. 29 juni 2000, *AM* 2000, afl.4, 443, noot E. BREWAEYS.

⁴⁰⁷ Rb. Brussel 9 maart 2007, *AM* 2008, afl. 2, 147.

⁴⁰⁸ P. ROBERT, "La responsabilité civile du journaliste", *AM* 2000, afl. 1-2, 20.

⁴⁰⁹ D. VOORHOOF, "Brokkelt de grondwettelijke bescherming van de drukpersvrijheid en het verbod van censuur verder af?", *R. Cass.* 2001, 30.

⁴¹⁰ Bij de grondwetsherziening van 7 mei 2007 werd de benaming van het Arbitragehof gewijzigd in die van het Grondwettelijk Hof; Arbitragehof 22 maart 2006, *AM* 2006, afl. 3, 290, noot K. LEMMENS.

een journalist is strijdig met de grondwet en miskent de geest van de grondwet, omdat het een journalist het risico laat lopen om door de werkgever te worden gecensureerd. Art. 18 AOW is met andere woorden niet van toepassing op journalisten die hun beroep uitoefenen onder een arbeidsovereenkomst. In de tweede prejudiciële vraag wordt aan het Hof gevraagd of er een discriminatie zou ontstaan uit het feit dat artikel 18 AOW zou worden toegepast op werknemers, maar niet op journalisten die zijn verbonden door een arbeidsovereenkomst. Het Hof concludeert dat het verschil in behandeling niet voortvloeit uit artikel 18 AOW maar uit artikel 25 van de Grondwet. Het Hof is onbevoegd om zich uit te spreken over een verschil in behandeling dat het rechtstreeks gevolg is van een keuze van de Grondwetgever.

AFDELING 3: MOGELIJKE ALTERNATIEVEN

Tien jaar na de erkenning van het cascadebeginsel in burgerlijke zaken door Cassatie verkrijgt de regel van getrapte aansprakelijkheid door het arrest van het Arbitragehof een zeer ruime toepassing. Een journalist is zonder meer persoonlijk aansprakelijk zelfs voor een lichte occasionele fout in de uitoefening van zijn arbeidsovereenkomst en kan zich niet verschuilen achter zijn werkgever. De reacties in de rechtsleer bevestigen de grondwetsconforme interpretatie van het Arbitragehof, maar de verscheidene auteurs zien het arrest vooral als een signaal aan de grondwetgever om de aansprakelijkheidsregeling voor journalisten beter te doen aansluiten bij de feitelijke situatie.⁴¹¹ B. DELBECKE vreest dat het vermijden van privé censuur door het behouden van grondwettelijk cascadebeginsel, zal leiden tot zelfcensuur in hoofde van de journalist omdat de volledige aansprakelijkheidslast op zijn schouders valt.⁴¹² K. LEMMENS voegt hier het perverse gevolg aan toe dat diegenen die het redactionele beleid uittekenen en de winsten opstrijken dankzij het cascadebeginsel niet worden gevisieerd en vrijuit gaan.⁴¹³ Bovendien komt deze rechtspraak het slachtoffer van een publicatie niet ten goede aangezien een werknemer in vergelijking met de uitgever-werkgever minder solvabel zal zijn. Ook de evolutie naar hogere morele schadevergoedingen zal de solvabiliteit van de journalist-werknemer niet bevorderen. Loontrekkende journalisten kunnen in de praktijk mogelijks rekenen op de vrijwillige betaling van de schadevergoeding door hun werkgever. In tegenstelling tot *Freelancers* die zich geen beroep op art. 18 AOW konden veroorloven, ondervinden zij aan den lijve de gevolgen van de getrapte aansprakelijkheid.⁴¹⁴ Daarom biedt, een jaar na de uitspraak van het Arbitragehof, de Algemene Vereniging van Beroepsjournalisten (AVBB) een groepsverzekering aan voor de beroepsaansprakelijkheid en rechtsbijstand voor journalisten in het geval van een schadeclaim.⁴¹⁵ Indien de uitgever niet uit barmhartigheid, bij een veroordeling van zijn werknemer, de betaling van de schadevergoeding op zich neemt, is deze groepsverzekering de enige financiële waarborg voor de journalist en de schadelijder.

⁴¹¹ K. LEMMENS, "Het Arbitragehof oordeelt dat enkel de journalist aansprakelijk is voor zijn geschriften", *AM* 2006, afl. 3, 291-295; B. DELBECKE, "Grondwettelijke ironie. De aansprakelijkheid van werknemers van de schrijvende pers", *TSR* 2008, afl. 2, 200-228; H. CANNIE, "Getrapte verantwoordelijkheid in perszaken: een stand van zaken", *AM* 2009, afl. 1-2, 192-201; A.-L. VERDOODT, "De civielrechtelijke aansprakelijkheid van de journalist-werknemer", *CDPK* 2006, 960-964; E. MONTERO, "Quand la responsabilité en cascade cessera-t-elle de faire des vagues?", *JT* 2006, 459-461; P. DELTOUR, "Getrapte verantwoordelijkheid journalisten staat meer dan ooit ter discussie", *Juristenkrant* 2006, afl. 128, 17.

⁴¹² B. DELBECKE, "Grondwettelijke ironie. De aansprakelijkheid van werknemers van de schrijvende pers", *TSR* 2008, afl. 2, 222.

⁴¹³ K. LEMMENS, "Het Arbitragehof oordeelt dat enkel de journalist aansprakelijk is voor zijn geschriften", *AM* 2006, afl. 3, 293.

⁴¹⁴ P. DELTOUR, "Getrapte verantwoordelijkheid journalisten staat meer dan ooit ter discussie", *Juristenkrant* 2006, afl. 128, 17.

⁴¹⁵ P. DELTOUR en I. DECLERQ, "AVBB biedt leden opnieuw groepsverzekering beroepsaansprakelijkheid en rechtsbijstand aan", *De Journalist* 2007, afl. 106, 6; P. DELTOUR, "Nieuwe AVBB-groepsverzekering beroepsaansprakelijkheid kent succes", *De Journalist* 2007, afl. 108,13.

129. K. LEMMENS onderscheidt drie strekkingen betreffende de herziening van de grondwettelijke bescherming van de vrijheid van drukpers en zijn gevolgen op het aansprakelijkheidsregime.⁴¹⁶

HOOFDSTUK §1. STREKKING-VELAERTS: AFZONDERLIJKE FOUT VAN DE UITGEVER

130. Deze strekking wil de uitgever het voordeel van de cascade ontnemen wanneer hij, direct of indirect, betrokken is bij de inhoud van het artikel.⁴¹⁷ Het Cassatiearrest van 29 juni 2000 ligt in het verlengde van deze visie.⁴¹⁸ Volgens andere auteurs heeft deze strekking de *de facto* afschaffing van de getrapte aansprakelijkheid tot gevolg omdat bijna elke uitgever wel indirect betrokken is bij de inhoud van een artikel, zo kan de *lay-out* van een artikel (de gebruikte afbeeldingen, de positionering van de tekst in de krant of het tijdschrift, de gekozen koptekst) bijdragen tot de betekenis van een artikel.⁴¹⁹

HOOFDSTUK §2. STREKKING-ROBERT: WIJZIGEN VAN DE VOLGORDE

131. Een tweede strekking wil de volgorde van cascade wijzigen zodat het stelsel compatibel is met de aanstellersaansprakelijkheid van art. 1384, derde lid BW en art. 18 AOW. Volgens deze strekking is de uitgever aansprakelijk, wanneer hij gekend is en in België woont. Daarna kunnen pas de schrijver, de drukker of de verdeler worden aangesproken.⁴²⁰ De grootste kritiek tegen deze visie is dat wanneer de wetgever de uitgever meer viseert, deze de controle en de druk op de journalist mogelijks gaat opvoeren. Wat de privé censuur niet ten goede komt. K. LEMMENS meent dat een dergelijke visie extra beschermingsmechanismen vereisen voor de journalisten zodat hun onafhankelijkheid ten opzichte van hun werkgever wordt gewaarborgd. Hiertegen wordt opgeworpen dat journalisten van de audiovisuele pers, die niet kunnen genieten van het stelsel van getrapte aansprakelijkheid⁴²¹, ook geen disproportionele druk ondervinden van hun werkgever.⁴²²

⁴¹⁶ K. LEMMENS, "Het Arbitragehof oordeelt dat enkel de journalist aansprakelijk is voor zijn geschriften", *AM* 2006, afl. 3, 291-295.

⁴¹⁷ J. VELAERS, "De actuele toepassing van de grondwettelijke waarborgen inzake de vrijheid van media" in K. RIMANQUE, *Mensenrechten: jaarboek 1995/96 van het Interuniversitair centrum mensenrechten*, Antwerpen, Maklu, 1996, 106-108.

⁴¹⁸ A.-L. VERDOODT, "De civielrechtelijke aansprakelijkheid van de journalist-werknemer", *CDPK* 2006, 963-964; A.-L. VERDOODT, *Zelfregulering in de journalistiek: de formulering en handhaving van deontologische standaarden in en door het journalistieke beroep*, proefschrift, K.U.Leuven, 2006-07, 474-475.

⁴¹⁹ P. ROBERT, "La responsabilité civile du journaliste", *AM* 2000, afl. 1-2, 24-25; K. LEMMENS, "Het Arbitragehof oordeelt dat enkel de journalist aansprakelijk is voor zijn geschriften", *AM* 2006, afl. 3, 294; B. DELBECKE, "Grondwettelijke ironie. De aansprakelijkheid van werknemers van de schrijvende pers", *TSR* 2008, afl. 2, 224.

⁴²⁰ P. ROBERT, "La responsabilité civile du journaliste", *AM* 2000, afl. 1-2, 26; ; E. MONTERO, "La responsabilité civile des médias", in A. STROWEL en F. TULKENS (eds.), *Prévention et réparation des préjudices causés par les médias*, Brussel, Larcier, 1998, 99-100.

⁴²¹ Zie supra "Hoofdstuk §2 Is de getrapte aansprakelijkheid mediumonafhankelijk?"

⁴²² B. DELBECKE, "Grondwettelijke ironie. De aansprakelijkheid van werknemers van de schrijvende pers", *TSR* 2008, afl. 2, 225.

HOOFDSTUK §3. STREKKING-DELTOUR: AFSCHAFFING VAN HET STELSEL

132. De volledige afschaffing van het stelsel van getrapte aansprakelijkheid komt er op vraag van de sector zelf. P. DELTOUR, nationaal secretaris van de Vlaamse Vereniging van Journalisten, is samen met J. CEULEERS tenslotte voorstander van een volledige afschaffing.⁴²³ De *ratio legis* van art. 25 GW is volgens deze strekking volledig achterhaald. De getrapte aansprakelijkheid zou de onafhankelijkheid van de journalist ten opzichte van de uitgever, drukker en verspreider waarborgen, maar *de facto* heeft de journalist al veel van deze onafhankelijkheid afgestaan. Journalisten staan onder constante commerciële druk van hun uitgever die veel invloed uitoefenen op de inhoud van hun tijdschrift, krant of magazine.⁴²⁴ Uit een recent onderzoek blijkt evenwel dat de gemiddelde Vlaamse beroepsjournalist over het algemeen vindt dat hij, ten opzichte van zijn redactie, autonoom te werk kan gaan.⁴²⁵ Door het verplaatsen van de aansprakelijkheidslast naar de uitgever, daalt wellicht het risico op zelfcensuur. DELBECKE is eveneens pleitbezorger voor het afschaffen van het stelsel omdat dan het onderscheid tussen audiovisuele media en de (digitale en analoge) schrijvende pers verdwijnt. Radio en televisie vallen niet onder het grondwettelijk drukpersregime en uit ervaringen bij journalisten van radio en televisie blijkt dat de waarborg van de getrapte aansprakelijkheid een zeer beperkte meerwaarde heeft.⁴²⁶ Het kwalitatief onderzoek steunt deze overweging, het verschil over de mate van autonomie tussen geschreven – en audiovisuele media is marginaal. Uit het onderzoek blijkt dat journalisten van gedrukte media en regionale televisie het meest tevreden zijn over hun individuele autonomie.⁴²⁷

HOOFDSTUK §4. GRONDWETGEVER, QUID?

133. Naar aanleiding van de nakende verkiezingen van 25 mei 2014 heeft het federale parlement in april de verklaring tot herziening van de grondwet goedgekeurd. De herzieningsverklaring duidt de artikelen aan die in aanmerking komen voor herziening, waarna de nieuw verkozen kamers en de Koning zich over de in herziening gestelde bepalingen kan buigen. Artikel 25 GW is opgenomen in de herzieningsverklaring en beoogt “[...] een lid toe te voegen ten einde de waarborgen van de drukpers uit te breiden tot de andere informatiemiddelen”.⁴²⁸ De

⁴²³ P. DELTOUR, “Getrapte verantwoordelijkheid journalisten staat meer dan ooit ter discussie”, *Juristenkrant* 2006, afl. 128, 17; J. CEULEERS, “Hoogst wenselijk: een herkeuring van het Belgische persrecht”, *AM* 2006, afl. 5-6, 409-410.

⁴²⁴ P. DELTOUR, “Getrapte verantwoordelijkheid journalisten staat meer dan ooit ter discussie”, *Juristenkrant* 2006, afl. 128, 17.

⁴²⁵ Uit het onderzoek blijkt wel dat de werkdruk hoog ligt, deze kunnen volgens het onderzoek de journalistieke autonomie op lange termijn aantasten. Wanneer een journalist onvoldoende tijd of middelen heeft, vergroot dit het risico op eenzijdige en onzorgvuldige berichtgeving. J. DE KEYSER, *Journalistieke autonomie in Vlaanderen*, Brussel, Steunpunt Media, 2012, 60-62.

⁴²⁶ B. DELBECKE, “Grondwettelijke ironie. De aansprakelijkheid van werknemers van de schrijvende pers”, *TSR* 2008, afl. 2, 226.

⁴²⁷ J. DE KEYSER, *Journalistieke autonomie in Vlaanderen*, Brussel, Steunpunt Media, 2012, 60.

⁴²⁸ Verkl.Herz.Gw., *BS* 28 april 2014.

preconstituante streeft met andere woorden naar een loutere uitbreiding van het stelsel van getrapte aansprakelijkheid van geschreven pers naar de gehele media inclusief de audiovisuele media. Het door het Grondwettelijk Hof bestreden conflict tussen art. 25 GW en art. 18 AOW zal wellicht niet door de Grondwetgever zelf worden ontcijferd. De redenering van het voormalige Arbitragehof is op één vlak flinterdun. Het Hof steunt zijn redenering op de rechtspraak van het Hof van Cassatie, dat oordeelde dat getrapte aansprakelijkheid van toepassing is op de burgerlijke rechter. Niettemin bestond er een stroming in de rechtspraak en rechtsleer die het standpunt van Cassatie niet bij trad en die enkel de getrapte aansprakelijkheid in strafzaken aanvaardde.⁴²⁹ De primauté van het cascadebeginsel kan eenvoudigweg onderuit gehaald worden door het beginsel buiten het strafrecht in vraag te stellen.⁴³⁰ De grondwetgever zou hierin duidelijkheid kunnen brengen. Bovendien is het afwachten of de grondwetgever de beoogde wijziging zal doorvoeren. Voorafgaand aan de Federale verkiezingen van 2007 en 2010 was art. 25 GW met exact dezelfde bewoordingen opgenomen in de herzieningsverklaring.⁴³¹

⁴²⁹ Zie supra §116

⁴³⁰ K. LEMMENS, "Het Arbitragehof oordeelt dat enkel de journalist aansprakelijk is voor zijn geschriften", *AM* 2006, afl. 3, 293.

⁴³¹ Verkl.Herz.Gw., *BS* 7 mei 2010; Verkl.Herz.Gw., *BS* 2 mei 2007.

DEEL III: SLOTBESCHOUWINGEN

134. De aansprakelijkheid voor een onrechtmatige perspublicatie vereist drie klassieke toepassingsvoorwaarden met name, het bestaan van een al dan niet vrijwillige fout, aantoonbare schade en een causaal verband tussen beide. Het slachtoffer zal het bewijs van deze cumulatieve voorwaarden moeten leveren om herstel van zijn schade te kunnen verkrijgen. Art. 1382 BW is een absorberende rechtsbepaling waarbij de in de maatschappij levende opvattingen over democratie, persvrijheid, deontologie en persoonlijke levenssfeer tot leven komen. De feitenrechter dient bij de beoordeling rekening te houden met de expressievrijheid van de media. Een burgerrechtelijke veroordeling, ongeacht de hoogte van de schadevergoeding, is een vorm van overheidsinmenging in de zin van art. 10 §1 EVRM en een beperking op de beschermde vrijheid van meningsuiting. De cassatiearresten benadrukken dat de rechter steeds dient te onderzoeken of de beperking op de vrijheid van meningsuiting gerechtvaardigd is. Uit de beslissing van de rechter moet niet alleen blijken dat hij het recht op vrije meningsuiting heeft afgewogen tegen de andere rechten bedoeld in artikel 10 §2 EVRM, zoals het recht op de goede naam, maar ook dat de opgelegde beperking in acht genomen de context waarin de mening werd geuit, de hoedanigheid van de partijen en de overige bijzondere omstandigheden van de zaak, beantwoordt aan een dwingende sociale noodwendigheid en pertinent is en dat door de opgelegde beperking de evenredigheid wordt geëerbiedigd tussen het aangewende middel en het beoogde doel. Het EVRM en het recht op vrijheid van meningsuiting dienen bij het beoordelingskader van de rechter als waarborg tegen externe – en zelfcensuur, omdat de rechter steeds grondig en concreet dient te motiveren waarom er een dwingende sociale noodzaak bestaat om de expressievrijheid te beperken.

135. Artikel 1382 BW sanctioneert twee vormen van onrechtmatig handelen: ofwel een schending van een specifieke regel, ofwel een inbreuk op de algemene zorgvuldigheidsnorm. Het foutief karakter van een perspublicatie kan allereerst het gevolg zijn van een inbreuk op één van de strafbepalingen in het strafwetboek of andere wetten die de persvrijheid beperken, waaronder de negationismewet, antiracismewet, antidiscriminatiewet, etc. Wanneer alle constitutieve bestanddelen van het misdrijf vervuld zijn, is er sprake van een fout, op voorwaarde dat de schade en het oorzakelijk verband bewezen worden. Omdat het foutieve gedrag in beginsel een misdrijf inhoudt en gelijktijdig de burgerrechtelijke fout doet ontstaan, is er sprake van een quasi-delictuele aansprakelijkheid.

136. De absorberende werking van het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht van journalisten komt voornamelijk tot uiting bij de invulling van de zorgvuldigheidsnorm in het objectief referentiekader van een normaal, zorgvuldig en omzichtig journalist. In de rechtspraak wordt hier het onderscheid tussen feiten- en waardeoordelen benadrukt. Een journalist heeft een belangrijke inspanningsverbintenis tot waarheidsgetrouwheid. De waarheid wordt achterhaald aan de hand van feitelijk bronnenmateriaal, waarbij de journalist zich niet kan verschuilen achter anonieme bronnen. Hij dient zijn gegevens in de mate van het mogelijke te controleren en zich ervan te onthouden geruchten te verspreiden zonder de informatie zoveel als mogelijk na te

checken, voor zover dit redelijkerwijze binnen zijn mogelijkheden ligt. Wanneer de informatie een grotere impact heeft op het publiek of de samenleving wordt de onderzoeksplicht door de rechtspraak strenger ingevuld. Bij zuiver opiniërende bijdragen mogen journalisten evenwel ver gaan en mogen ze zichzelf een bepaalde dosis van overdrijving en provocatie veroorloven. De juistheid van een mening is een vraag die het recht openlaat. Maar het schrijven van een opinie is niet onbegrensd, een journalist mag niet onnodig kwetsend of beledigend zijn. Wanneer meningen evenwel onderbouwd worden door feitelijkheden, dient de waarheidsgetrouwheid van die feiten getoetst te worden door de rechter. Het hof van beroep te Brussel was in het bijzonder streng voor cartoons, deze dienden te beantwoorden aan strenge vereisten van objectiviteit. Indien deze rechtspraak enige precedentwerking toekomt, vormt dit een disproportionele beperking op het recht van vrijheid van meningsuiting en een gevaar voor zelfcensuur. In tegenstelling tot Nederland waar een schending van persoonlijkheidsrechten een derde categorie van onrechtmatig handelen is in de zin van art. 6:162 NBW, bestaat er in de Belgische rechtspraak veel rechtsonzekerheid over de invulling van het beoordelingskader van schendingen van persoonlijkheidsrechten. Zo worden schendingen op het recht op afbeelding in de rechtspraak gehandhaafd op basis van een autonome grondslag in de auteurswet. De meerderheid van de rechtspraak baseert zich voor schendingen van persoonlijkheidsrechten, waaronder het recht op privéleven, op art. 1382 BW. Bij deze strekking is er evenzeer geen consensus. Volgens sommigen maakt een schending van een persoonlijkheidsrecht op zich een fout uit, anderen toetsen een schending aan de zorgvuldigheidsnorm. Zo wordt bij de beoordeling van de zorgvuldigheidsnorm nagegaan of het aanvaardbaar evenwicht tussen het recht op eerbiediging van het privéleven en het recht op vrije meningsuiting is gerespecteerd, zoals een normaal zorgvuldig en omzichtig journalist in dezelfde omstandigheden in eenzelfde soort artikel zou doen. Uit de Straatsburgse jurisprudentie, mede gebaseerd op de interne rechtspraak, kunnen enkele criteria worden gedistilleerd die van belang zijn bij de afweging, zoals de context van de publicatie, de hoedanigheid van de betrokken personen, het voorafgaand handelen van de betrokkene, de omvang en de impact van de publicatie op privé leven. Deze elementen kleuren het beoordelingskader van de rechter bij de belangenafweging.

Naast de schending van persoonlijkheidsrechten kan de feitenrechter bij de invulling van de zorgvuldigheidsnorm rekening houden met de verscheidene deontologische regels. Het respecteren van journalistieke deontologie is één van de basiskenmerken van een normaal, zorgvuldig en omzichtig journalist. Het overtreden van een deontologische norm is evenwel niet determinerend bij het bepalen van een fout. De verscheidene deontologische regels van een journalist worden in onze rechtsorde niet gekwalificeerd als rechtsregels in materiële zin. De rechter kan niet uit het louter bestaan van een deontologische fout ook een fout in burgerrechtelijke betekenis afleiden. Het gedrag van de journalist moet getoetst worden aan dat van een normaal, zorgvuldig en omzichtig journalist geplaatst in dezelfde omstandigheden, waarbij deze feitelijke omstandigheden de rechter de mogelijkheid bieden om rekening te houden met de deontologische regels van een journalist.

137. In de Belgische rechtspraak is vervolgens ook rechtsonzekerheid over het begroten van de morele schade. In de rechtspraak zijn er meer en meer verdoken toepassingen op het systeem

van *punitive damages*. De begroting van de schade is sterk uiteenlopend, van een veroordeling tot een symbolische schadevergoeding tot 600.000 EUR.

138. Tenslotte legt het Grondwettelijk Hof de nadruk op het grondwettelijk gewaarborgd principe van getrapte aansprakelijkheid. Indien de journalist gekend is en zijn woonplaats in België heeft, is hij persoonlijk aansprakelijk voor zijn publicaties. Een beroep op art. 18 AOW is uitgesloten zodat een journalist zelfs voor een lichte occasionele fout in de uitoefening van zijn arbeidsovereenkomst aansprakelijk is. De schadelijder kan met andere woorden geen beroep doen op het onweerlegbaar vermoeden van fout dat rust op aanstellers (art. 1384, lid 3 BW). De uitgever kan op grond van het cassatiearrest van 2000 niettemin persoonlijk aansprakelijk worden gesteld wanneer deze een inhoudelijke, onderscheiden fout maakt en zal art. 25 GW zijn veroordeling niet in de weg staan. In tegenstelling tot radio en televisie wordt het cascadebeginsel, dankzij twee recente cassatiearresten, uitgebreid naar blogs en internetkranten en – magazines. Naar aanleiding van de nakende verkiezingen heeft de grondwetgever art. 25 GW opgenomen in de verklaring tot herziening van de grondwet waarin hij beoogt het stelsel van getrapte aansprakelijkheid te behouden en uit te breiden naar de gehele media, met in begrip van alle digitale en audiovisuele actoren. Een afschaffing van het cascadebeginsel is nog niet zicht.

Het onverhoopt willen vermijden van privé censuur door het behouden van het grondwettelijk cascadebeginsel, opent de deur voor meer zelfcensuur in hoofde van de journalist aangezien de volledige aansprakelijkheidslast op zijn schouders valt. Terwijl diegenen die het redactionele beleid uittekenen, vaak met het oog op winstbejag, buiten schot blijven.

LITERATUURLIJST

I. WETGEVING

A. Europeesrechtelijke normen

Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden 4 november 1950, *BS* 19 augustus 1955.

B. Internrechtelijke normen

BELGIË

1. Wetten, decreten en ordonnanties

B.W.

Decreet van 20 juli 1831 op de drukpers, *BS* 22 juli 1831.

Strafwetboek 8 juni 1867, *BS* 9 juni 1867.

Gerechtigd Wetboek 10 oktober 1967, *BS* 31 oktober 1967.

Wet van 23 juni 1961 betreffende het recht tot antwoord, *BS* 8 juli 1968.

Wet van 30 december 1963 betreffende de erkenning en de bescherming van de titel van beroepsjournalist, *BS* 14 januari 1964.

Wet 3 juli 1978 betreffende de arbeidsovereenkomsten, *BS* 22 augustus 1978.

Wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden, *BS* 8 augustus 1988.

Wet van 23 maart 1995 tot bestraffing van het ontkennen, minimaliseren, rechtvaardigen of goedkeuren van de genocide die tijdens de tweede wereldoorlog door het Duitse nationaal-socialistische regime is gepleegd, *BS* 30 maart 1995.

Wet van 11 maart 2003 betreffende bepaalde juridische aspecten van de diensten van de informatiemaatschappij, *BS* 17 maart 2003

Wet van 30 juni 2004 betreffende het auteursrecht en de naburige rechten, *BS* 27 juli 1994.

Wet 7 april 2005 tot bescherming van de journalistieke bronnen, *BS* 27 april 2005.

Wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie, *BS* 30 mei 2007.

Verkl.Herz.Gw., BS 2 mei 2007.

Verkl.Herz.Gw., BS 7 mei 2010.

Verkl.Herz.Gw., BS 28 april 2014.

Besluit van de Vlaamse Regering van 4 maart 2005 tot coördinatie van de decreten betreffende de radio-omroep en de televisie, BS 8 april 2005.

Dec. Fr. 30 april 2009 tot regeling van de voorwaarden voor de erkenning en de subsidiëring van een instantie voor de zelfregulering van journalistieke deontologie, BS 10 september 2009, 61.629.

2. Parlementaire stukken

Wetsontwerp ter bestrijding van seksisme in de openbare ruimte en tot aanpassing van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen teneinde de daad van discriminatie te bestraffen, *Parl. St.* Kamer 2013-14, nr. 53K3297.

3. Internationale en nationale deontologische normen

De Verklaring der plichten en rechten van de journalist van de Internationale Journalistenvereniging van 25-28 april 1954, www.rvdj.be/node/62.

De verklaring van München der rechten en plichten van journalisten van 24 en 25 november 1971, www.rvdj.be/node/62.

Raad voor de Journalistiek, Embargorichtlijn, 10 juli 2003, nr. 2003-10, www.rvdj.be/sites/default/files/pdf/2003_10_embargo.pdf.

Raad voor de Journalistiek, Richtlijn over de omgang van de pers met slachtoffers, 13 november 2003, nr. 2003-11, www.rvdj.be/sites/default/files/pdf/2003_11_omgang_slachtoffers.pdf.

Raad voor de Journalistiek, Richtlijn inzake handel met voorkennis, marktmanipulatie, beleggingsaanbevelingen en belangenconflicten, 22 juni 2006, nr. 2006-18, www.rvdj.be/sites/default/files/pdf/richtlijn200618.pdf.

Raad voor de Journalistiek, Richtlijn over undercoverjournalistiek, 10 mei 2007, nr. 2007-19, www.rvdj.be/sites/default/files/pdf/richtlijn_undercoverjournalistiek.pdf.

Redactiestatuut met inbegrip van de deontologische code voor de journalisten bij de VRT, 1 mei 2012, www.vrt.be/sites/default/files/attachments/redactiestatuut-deontologischescode01052012.pdf.

Raad voor de Journalistiek, Richtlijn over de omgang van de pers met slachtoffers, 13 november 2003, nr. 2003-11, www.rvdj.be/sites/default/files/pdf/2003_11_omgang_slachtoffers.pdf.

Raad voor de Journalistiek, Code van de Raad voor de Journalistiek, 20 september 2010, www.rvdj.be/sites/default/files/pdf/journalistieke-code.pdf.

NEDERLAND

1. Wetten, decreten en ordonnanties

Burgerlijk Wetboek van 1 januari 1992, Boek 6, Verbintenissenrecht, *Stb.* 22 november 1991, 600.

Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden van 24 augustus 1815, *Stb.* 1815, 45.

2. Deontologische normen

Nederlandse Raad voor de Journalistiek, Leidraad, 24 april 2007, www.rvdj.nl/uploads/fckconnector/9334245b-6ac5-4010-874f-fbfe7462b4a3.

Nederlands Genootschap van Hoofdredacteuren, Code voor de Journalistiek, 18 april 2008, www.genootschapvanhoofdredacteuren.nl/het-genootschap/code-voor-de-journalistiek/.

II. RECHTSPRAAK

EHRM

EHRM 26 april 1979, *Sunday Times t. Verenigd Koninkrijk*.

EHRM 8 juli 1986, *Lingens t. Oostenrijk*.

EHRM 24 mei 1988, *Weber t. Zwitserland*.

EHRM 20 mei 1999, *Bladet Tromsø t. Noorwegen*.

EHRM 23 september 1994, *Jersild t. Denemarken*.

EHRM 26 april 1995, *Prager & Oberschlick t. Oostenrijk*.

EHRM 27 maart 1996, *Goodwin t. Verenigd Koninkrijk*.

EHRM 24 februari 1997, *De Haes en Gijssels t. België*.

EHRM 23 september 1998, *Lehideux en Isorni t. Frankrijk*.

EHRM 29 maart 2001, *Thoma t. Luxemburg*.

EHRM 6 mei 2003, *Perna t. Italië*.

EHRM 24 juni 2003, *Garaudy t. Frankrijk*.

EHRM 15 juli 2003, *Ernst e.a. t. België*.

EHRM 18 mei 2004, *Plon t. Frankrijk*, NJ 2005, noot E.J. DOMMERING,
www.ivir.nl/publicaties/dommering/Annotatie_NJ_2005_401.pdf.

EHRM 24 juni 2004, *Von Hannover t. Duitsland*, NJ 2005, noot E.J. DOMMERING,
www.ivir.nl/publicaties/dommering/Annotatie_NJ_2005_22.pdf.

EHRM 15 februari 2005, *Steel and Morris t. United Kingdom*.

EHRM 16 juni 2005, *Independent News and Media en Independent Newspapers Ireland t. Ierland*.

EHRM 7 juni 2007, *Depuis e.a. t. Frankrijk*.

EHRM 22 oktober 2007, *Lindon, Otchakovsky-Laurens & July t. Frankrijk*.

EHRM 14 juni 2007, *Hachette Filipacchi Associés t. Frankrijk*.

EHRM 10 december 2007, *Stoll t. Zwitserland*.

EHRM 14 februari 2008, *Rumyana Ivanova t. Bulgarië*.

EHRM 29 juli 2008, *Flux t. Moldavië*.

EHRM 14 november 2008, *Krone Verlag GMBH & Co KG v. Oostenrijk*.

EHRM 25 november 2008, *Armoniene t. Litouwen*.

EHRM 21 januari 2009, *Fressoz en Roire t. Frankrijk*.

EHRM 10 maart 2009, *Times Newspapers LTD t. Verenigd Koninkrijk*.

EHRM 23 juni 2009, *Bodrozic t. Servië*.

EHRM 15 december 2009, *Financial Times Ltd. En Anderen t. Verenigd Koninkrijk*.

EHRM 30 maart 2010, *Petrenco t. Moldavië*.

EHRM 29 maart 2011, *RTBF t. België*.

EHRM 15 november 2011, *Semik-Orzech t. Polen*.

EHRM 15 september 2011, *RTBF t. België*.

EHRM 7 februari 2012, *Von Hannover t. Duitsland (II)*.

EHRM 7 februari 2012, *Axel Springer t. Duitsland*.

EHRM 19 september 2012, *Krone Verlag GMBH t. Oostenrijk*.

EHRM 16 januari 2014, *Lillo-Stenberg & SÆTHER t. Noorwegen*.

BELGIË

1. Grondwettelijk Hof/Arbitragehof

Arbitragehof 22 maart 2006, *AM* 2006, afl. 3, 290, noot K. LEMMENS.

2. Hof van Cassatie

Cass. 24 januari 1863, *Pas.* 1864, Afl. 1, 110.

Cass. 25 oktober 1909, *Pas.* 1909, 416.

Cass. 22 Augustus 1940, *Pas.* 1940, 205.

Cass. 22 December 1947, *Pas.* 1947, 555.

Cass. 8 december 1951, *Arr. Cass.* 1953,195.

Cass. 4 december 1952, *Arr. Cass.* 1953,195.

Cass. 2 maart 1964, *Pas.* 1964, 697.

Cass. 10 oktober 1972, *Arr. Cass.* 1973, 150.

Cass. 18 september 1973, *Pas.* 1974, 46.

Cass. 29 oktober 1973, *Pas.* 1974, 232.

Cass. 7 december 1973, *RW* 1973-1974, 1597.

Cass. 29 oktober 1981, *Arr.Cass.* 1981-82, 315.

Cass. 9 december 1981, *Pas.* 1982, 482.

Cass. 17 januari 1990, *JMLB* 1990, 413.

Cass. 21 juni 1990, *Arr.Cass.* 1989-90,1385.

Cass. 13 september 1991, *RW* 1991-92, 464.

Cass. 23 oktober 1991, *Arr. Cass.* 1991-92, 180.

Cass. 14 mei 1992, *Arr.Cass.* 1991, 855.

Cass. 30 maart 1994, *Arr. Cass.* 1994, 340.

Cass. 8 december 1994, *Arr. Cass.* 1994, 1074.

Cass. 7 februari 1995, *AJT* 1995-96, 248 noot D. VOORHOOF.

Cass. 31 mei 1996, *AM* 1996, afl. 3, 362.

Cass. 26 juni 1998, *Arr. Cass.* 1998, 343.

Cass. 29 juni 2000, *AM* 2000, afl.4, 443, noot E. BREWAEYS.

Cass. 14 januari 2000, *Arr. Cass.* 2000, 33.

Cass. 12 oktober 2001, *JLMB* 2002, alf. 10, 400.

Cass. 5 juni 2003, *JLMB* 2004, 543, noot. D.PHILLIPE.

Cass. 2 juni 2006, *AM* 2006, afl. 4, 355.

Cass. 27 april 2007, *RW* 2009-10, 321.

Cass. 16 november 2007, *AM* 2008, afl. 1, 72.

Cass. 17 december 2009, *NJW* 2010, 660, noot. I. BOONE.

Cass. 12 januari 2012, *Pas.* 2012, 92.

Cass. 6 maart 2012, *AM* 2012, afl. 2-3, 253-254.

Cass. 9 november 2012, *Pas.* 2012, 92.

Cass. 29 oktober 2013, *T. Strafr.* 2014, afl. 2, 142, noot. J. VRIELINK.

3. Hoven van beroep

Brussel 16 januari 1839, *Pas.* 1839, afl. 2, 7.

Brussel 20 mei 1840, *Pas.* 1840, afl. 2,180.

Brussel 5 februari 1990, *RW* 1989-90, 1464.

Brussel 21 november 1990, *JLMB* 1990, 24.

Brussel 7 juni 1991, *Rev. dr. pén.* 1992, 131.

Gent 14 maart 1995, *AM* 1996, 159.

Brussel 25 mei 1993, *JT* 1994, noot F. JONGEN.

Brussel 15 september 1993, *RW* 1994-95, 850.

Brussel 14 december 1993, *AJT* 1994-95, 70.

Gent 3 maart 1995, *AJT* 1994-95, 225.

Luik 30 juni 1997, *JLMB* 1998, 9.

Brussel 5 februari 1999, *AM* 1999, afl. 2, 274.

Brussel 16 februari 2001, *AM* 2002, afl. 3, 282.

Brussel 18 februari 2001, *Journ. Proc.* 2002, afl. 411, 22.

Gent 12 juni 2001, *AM* 2002, afl. 2, 169, *TBBR* 2003, 309, noot. S. SOTTIAUX.

Brussel 20 september 2001, *AM* 2002, afl. 6, 524.

Brussel 9 november 2001, *JLMB* 2002, 418.

Brussel 15 januari 2002, *RGAR*, 2003, afl. 1, 1365.

Brussel 3 april 2003, *AM* 2003, afl. 4, 303, noot F. JONGEN.

Gent 13 mei 2004, *NjW* 2004, 1279, noot I. BOONE.

Gent 9 mei 2005, *NjW* 2006, 324.

Antwerpen 9 februari 2006, *AM* 2006, afl. 2, 204.

Gent 20 september 2006, *AM* 2007, afl. 4, 386.

Brussel 6 maart 2007, *AM* 2007, afl. 1, 170.

Gent 21 februari 2008, *AM* 2008, afl. 4, 318.

Antwerpen 15 april 2009, *NjW* 2009, afl. 211, 817.

Brussel 11 december 2012, onuitg.

4. Lagere rechtbanken

Rb. Antwerpen 5 januari 1962, *RW* 1961-62, 1208.

Rb. Antwerpen 10 november 1963, *RW* 1983-84, 1907.

Rb. Luik 20 maart 1980, *JT* 1980, 437.

Rb. Antwerpen 12 mei 1985, *RW* 1989-90, 654.

Rb. Antwerpen 24 juni 1985, *RW* 1985-86, 2645, noot G.L. BALLON.

Rb. Antwerpen 28 oktober 1987, *RW* 1987-88, 820.

Corr. Brussel 24 maart 1992, *JLMB* 1992, 1242, noot F. JONGEN.

Rb. Antwerpen 4 juli 1994, *AJT* 1994-95, 84.

Rb. Brussel 13 september 1994, *RW* 1994-95, 955.

Rb. Brussel 16 december 1997, *Journ. Proc.* 1998, 24, noot. F. JONGEN.

Rb. Brussel 23 juni 1998, *JT* 1999, 196.

Rb. Antwerpen 21 december 2000, *AM* 2001, afl. 2, 271.

Rb. Brussel 20 september 2001, *AM* 2002, afl. 5.

Rb. Brussel 25 juni 2002, *AM* 2004, afl. 4, 367.

Rb. Namen 26 september 2003 *RGAR* 2004, afl. 7, 13896.

Rb. Brussel 30 april 2005, *AM* 2005, afl. 4, 327.

Rb. Antwerpen 23 juni 2005, *NJW* 2005, 987, noot E. BREWAEYS.

Rb. Brussel 7 februari 2006, *AM* 2006, afl. 4. 372.

Rb. Brussel 21 november 2006, *AM* 2007, afl.4, 390.

Rb. Tongeren 15 december 2006, *AM* 2007, afl. 4, 404.

Rb. Brussel 23 januari 2007, *AM* 2008, afl. 1, 78.

Rb. Brussel 9 maart 2007, *AM* 2008, afl. 2, 147.

Rb. Antwerpen 25 juni 2007, *AM* 2008, afl. 2, 139.

Rb. Antwerpen 29 juni 2007, *AM* 2008, afl. 3, 225.

Rb. Brussel 11 december 2007, *AM* 2008, afl. 4, 323.

Rb. Brugge 17 december 2007, *AM* 2008, afl. 2, 151.

Rb. Antwerpen 15 mei 2008, *AM* 2008, afl. 4, 320.

Corr. Nijvel 21 mei 2008, *AM* 2009, afl. 2, 191, noot. H. CANNIE.

Rb. Brussel 25 april 2008, *AM* 2008, afl. 4, 226.

Rb. Brussel 19 september 2008, *AM* 2010, afl. 4, 385.

Rb. Brussel 15 oktober 2009, *AM* 2010, afl. 2, 202.

Rb. Brussel 27 oktober 2009, *AM* 2010, afl. 1, 124.

Rb. Brussel 9 maart 2010, *AM* 2011, afl. 1, 81, noot. B. DELBECKE.

Rb. Brussel 28 september 2010, *AM* 2011, afl. 2, 233.

Rb. Brugge 30 april 2012, *AM* 2012, afl. 6, 592.

Rb. Brussel 27 maart 2012, *AM* 2012, afl. 6, 602.

Rb. Mechelen 15 januari 2013, *NjW* 2013, 80, noot E. BREWAEYS.

Rb. Leuven 22 mei 2013, onuitg.

5. Raad voor de Journalistiek

Raad voor de Journalistiek 9 februari 2006, *Verreycken t. De Morgen*.
(www.rvdj.be/sites/default/files/pdf/beslissing200603.pdf)

Raad voor de Journalistiek 13 januari 2005, *G. t. VTM en Lili Vandenberk*.
(www.rvdj.be/sites/default/files/pdf/beslissing200501.pdf)

NEDERLAND

HR 21 januari 1919, *NJ* 1919, 161.

HR 24 januari 1967, *NJ* 1967, 270

HR 30 mei 1967, *NJ* 1968, 4.

HR 24 juni 1983, *NJ* 1984, 801.

HR 10 februari 1988, *NJ* 1990, 113.

HR 15 april 1994, *NJ* 1994, 608.

HR 6 januari 1995, *NJ* 1995, 422.

III. RECHTSLEER

BELGIË

1. Boeken, bijdragen en verzamelwerken

ADAMS, M., *Verantwoordelijkheid en recht*, Mechelen, Kluwer, 2008, 544.

BAEKELAND, C., "Het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer als waakhond van de "mediacratie"" in S. LUST, en P. LUYPAERS, *Recht & media in een democratische rechtsstaat. Wie bewaakt de waakhond?*, Brugge, Die Keure, 2010, 91-109.

BAETEMAN, G., en VAN VLASSELAER, M.J., *De bescherming van privéleven ten aanzien van de gegevensverwerking. Eerste praktische commentaar op de Wet van 8 december 1992 tot bescherming van de persoonlijke levenssfeer ten opzichte van de verwerking van persoonsgegevens*, Antwerpen, Kluwer, 1993, 169 p.

BOCKEN, H., "Nog iets over inbreuk op recht?" in X., *Liber Amicorum W. VAN GERVEN*, Deurne, Kluwer, 2000, 183-202.

BOCKEN, H., "Toerekening van aansprakelijkheid op grond van de equivalentieleeër" in B. TILLEMEN en I. CLAEYS, *Buitencontractuele aansprakelijkheid*, Brugge, die Keure, 2004, 215 - 244.

BOCKEN, H. en BOONE, I., *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht: Buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 284 p.

BOURGEOIS, G., *Persvrijheidslezing*, Hilversum, 2007,
[www.psw.ugent.be/Cms_global/uploads/publicaties/dv/20nieuwsarchief/Toespr_GB_20070503_Persvrijheidlezing_Hilversum\[1\].doc](http://www.psw.ugent.be/Cms_global/uploads/publicaties/dv/20nieuwsarchief/Toespr_GB_20070503_Persvrijheidlezing_Hilversum[1].doc), 14p.

BREWAEYS, E., *Recht van Antwoord*, Brussel, Story-Scientia, 2005, 112 p.

CORNELIS, L., *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht. Deel I*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu, 1989, 744 p.

DALCQ, R.-O., *Traité de la responsabilité civile*, Brussel, Larcier, 1967, 740 p.

DECLERCQ, R., "Het hof van assisen veroordeeld." in P. ARNOU, *Om deze redenen. Liber Amicorum Armand Vandeplas*, Gent, Mys en Breesch, 1994, 91-114.

DE COCK, R., D'HAENENS, L., REUL, R., VALCKE, P., WAUTERS, E., DE SMEDT, J., SCHIPPER, A., en ICHAU, E., *Pers & Slachtoffers. Rapport. Onderzoek in opdracht van de Vlaamse minister van Media en de Vlaamse minister van Welzijn*, Brussel, Steunpunt Media, 2013, 298 p.

DE KEYSER, J., *Journalistieke autonomie in Vlaanderen*, Brussel, Steunpunt Media, 2012, 103 p.

- DELBECKE, B., *De lange schaduw van de grondwetgever. Perswetgeving en persmisdrijven in België (1831-1914)*, Gent, Academia Press, 2012, 531 p.
- DE NAUW, A., *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Mechelen, Kluwer, 2010, 471 p.
- DE PAGE, H., en MASSON, J.-P., *Traité élémentaire de droit civil belge: Les Personnes (Deuxième partie)*, Brussel, Bruylant, 1990, 1660 p.
- DIERICKX, L., *Het recht op afbeelding*, Antwerpen, Intersentia, 2005, 345 p.
- FRYDMAN, B., en LEWKOWICZ, G., "Les codes de conduite: source du droit global?" in Y. CARTUYVELS *et al*, *Les Sources du droit revisitées, vol. 3, Normativités concurrentes*, Limal, Anthemis, 2012, 179-210.
- GOTZEN, F., en JANSSENS, M.-C., *Wegwijs in het intellectueel eigendomsrecht*, Brugge, Vanden Broele, 2012, 357 p.
- GREVISSE, B., *Déontologie du journalisme – Enjeux éthiques et identités professionnelles*, Brussel, De Boeck, 2010, 296 p.
- GULDIX, E., *De persoonlijkheidsrechten, de persoonlijke levenssfeer en het privéleven in hun onderling verband*, proefschrift, VUB, 1985.
- HARTLIEF, T., "Heeft het aansprakelijkheidsrecht (de) toekomst?" in X. *Aansprakelijkheid, aansprakelijkheidsverzekering en andere schadevergoedingssystemen – 33ste Postuniversitaire cyclus Willy Delva 2006-2007*, Mechelen, Kluwer, 2007, 835-837.
- HOEBEKE, S., en MOUFFE, B., *Le droit de la presse: presse écrite, presse audiovisuelle, presse électronique*, Limal, Anthemis, 2012, 910 p.
- HUMBLET, P., RIGAUX, M., JANVIER, R., RAUWS, W., en VAN REGENMORTELA, A., *Synopsis van het Belgische arbeidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 496 p.
- HUYTTENS, E., *Discussions du congrès national de Belgique: Séance du vendredi 21 janvier 1831*, www.unionisme.be/cn18310121.htm
- ISGOUR, M., "La presse, sa liberté et ses responsabilités" in I. DE LE SERNA, I. DURANT en P. JADOUL (ed.), *Media et droit*, Louvain-la-Neuve, Anthemis, 2008, 75-122.
- JONGEN, F., "Droits de l'homme et médias" in J.-C. SCHOLSEM, *Le point sur les droits de l'homme*, Luik, ULg, 2000, 117-163.
- LEMMENS, K., *La presse et la Protection Juridique de l'individu – Attention aux chiens de garde!*, Brussel, Larcier, 2004, 603 p.
- LEMMENS, K., "Toch maar morele schadevergoeding, tegen beter weten in?", in W. DEBEUCKELAERE, S. GUTWIRTH, M. LAMBRECHT, M. SANTENS en D. VOORHOOF (eds.), *Ontmoetingen met Koen Raes*, Brugge, Die Keure, 2012, 229-236.

- MARTENS, P., *Mediarecht voor journalisten*, Antwerpen-Apeldoorn, Garant, 2005, 165 p.
- MAST, A., en DUJARDIN, J., *Overzicht van het grondwettelijk recht*, Brussel, Story-Scientia, 1987, 617 p.
- MONTERO, E., "La responsabilité civile des médias", in A. STROWEL en F. TULKENS (eds.), *Prévention et réparation des préjudices causés par les médias*, Brussel, Larcier, 1998, 95-134.
- RAEYMAECKERS, K., HEINDERYCKX, F., DE VUYST, S., LIBERT, M., DE MAEYER, J., DE DOBBELAER, R., LE CAM, F., DEPREZ, A., en DE KEYSER, J., *De Belgische journalist in 2013: een zelfportret*, Brussel, Steunpunt Media, 2013, 57 p.
- RONSE, J., *Schade en schadeloosstelling : Deel I*, Gent, Story-Scientia, 1984, 411 p.
- SENAEVE, P., *Compendium van het Personen- en Familierecht*, Leuven, Acco, 2009, 316 p.
- STEYAERT, J., DE SCHRIJVER, L., en DE GANCK, C., *Arbeidsovereenkomst*, Brussel, Story-Scientia, 1990, 822 p.
- STIJNS, S., *Verbintenissenrecht - Boek 1bis*, Brugge, die Keure, 2013, 74 p.
- UYTTENDAELE, C., "Aspecten van vrije meningsuiting en mediarecht" in J. DUMORTIER, *Recente ontwikkelingen in media- en telecommunicatierecht*, Brugge, die Keure, 1996, 97-146.
- UYTTENDAELE, C., *Openbare informatie: het juridisch statuut in een convergerende mediaomgeving*, Antwerpen-Appeldoorn, Maklu, 2002, 400 p.
- UYTTENDAELE, C., "Bescherming van de communicatievrijheid in digitale omgevingen: verminderde bruikbaarheid van nationaal (grondwettelijk) recht?", in W. VANDENHOLE, *Mensenrechten: jaarboek 2000-2001 van het Interuniversitair centrum mensenrechten*, Antwerpen, Maklu, 2002, 11-44.
- VAN DAMME, M., *Overzicht van het Grondwettelijk Recht*, Brugge, die Keure, 2008, 467 p.
- VAN DAMME, P., en VAN DE PERRE, S., *Zonder woorden? : een geschiedenis van België in spotprenten*, Kalmthout, Pelckmans, 2011, 228 p.
- VANDE LANOTTE, J., en GOEDERTIER, G., *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 1530 p.
- VANDENBERGHE, H., "Gemeenrechtelijke aansprakelijkheid voor geschreven persbijdragen" in L. NEELS, *Mediarecht*, Antwerpen, Kluwer, 1984, 5-35.
- VAN DROOGENBROECK, S., "L'article 17 de la Convention européenne des droits de l'homme: incertain et inutile?" in H DUMONT, *Pas de liberté pour les ennemis de la liberté ? Groupements liberticides et droit*, Brussel, Bruylant, 2000, 139-197.
- VAN GERVEN, W., en COVEMAEKER, S., *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2006, 719 p.
- VANSWEEVELT, T., en WEYTS, B., *Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 935 p.

VELAERS, J., "De actuele toepassing van de grondwettelijke waarborgen inzake de vrijheid van media" in K.RIMANQUE, *Mensenrechten : jaarboek 1995/96 van het Interuniversitair centrum mensenrechten*, Antwerpen, Maklu, 1996, 83-109.

VELAERS, J., *De beperkingen van de vrijheid van meningsuiting*, Antwerpen, Maklu, 1999, 907 p.

VERDOODT, A.-L., *Zelfregulering in de journalistiek: de formulering en handhaving van deontologische standaarden in en door het journalistieke beroep*, proefschrift, K.U.Leuven, 2006-07, 641 p.

VERMEULEN, G., *Privacy en strafrecht. Nieuwe en grensoverschrijdende verkenningen*, Antwerpen, Maklu, 2007, 627 p.

VOETS, F., en VOORHOOF, D., *Vijf jaar Raad. Een balans*, Brussel, Raad voor de Journalistiek, 2007, 123p.

VOORHOOF, D., *De relatie tussen Media en Justitie*, Brussel, Koning Boudewijnstichting, 1998, www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_0937_De_relatie_tussen_media_en_justitie.pdf, 45 p.

VOORHOOF, D., *Handboek mediarecht*, Brussel, Larcier, 2011, 686 p.

VRIELINK, J., *Van haat gesproken? Een rechtantropologisch onderzoek naar de bestrijding van rasgerelateerde uitingsdelicten in België*, Antwerpen, Maklu, 2010, 796 p.

WAJDA, A., "Two types of censorship" in R. PETRIE (eds.), *Film and censorship: the index reader*, Londen, Cassel, 1997, 107-108.

X., "Un Code de déontologie pour (et par) les avocats", *Legalworld* 2013, www.legalworld.be/legalworld/un-code-de-deontologie-pour-et-par-les-avocats.html.

2. Tijdschriften

CANNIE, H., "Getrapte verantwoordelijkheid in perszaken: een stand van zaken", *AM* 2009, afl. 1-2, 192-201.

BAEYENS, S., "De invloed van de spelregels op de beoordeling van de zorgvuldigheidsnorm", *TBBR* 2014, afl. 3, 129-133.

BOCKEN, H., "Van fout naar risico. Een overzicht van de objectieve aansprakelijkheidsregelingen naar Belgisch recht", *TPR* 1984, 354-356.

CEULEERS, J., "Voor een modernisering van het persrecht", *TBP* 1998, 165-168.

CEULEERS, J., "Hoogst wenselijk: een herkeuring van het Belgische persrecht", *AM* 2006, afl. 5-6, 409-410.

CRUYSMANS, E., en JACQMIN, L., "Le manquement déontologie d'un journaliste est-il constitutif d'une faute au sens de l'article 1382 du code civil?", *RGAR* 2013, 15025(1)- 15025(5).

DABIN, J., en LAGASSE, A., "Examen de jurisprudence (1939-48), la responsabilité délictuelle et quasi-délictuelle", *RCJB* 1949, afl. 50, 50-96.

- DE HERT, P., "Burgerlijke rechters passen strafrecht toe in de zaak T. over artikel 378bis Strafwetboek, afweging van vrijheden en een strafrecht à la carte", *T. Strafr.* 2010, afl. 2, 120-124.
- DELBECKE, B., "Grondwettelijke ironie. De aansprakelijkheid van werknemers van de schrijvende pers", *TSR* 2008, afl. 2, 201-228.
- DELTOUR, P., en DECLERQ, I., "AVBB biedt leden opnieuw groepsverzekering beroepsaansprakelijkheid en rechtsbijstand aan", *De Journalist* 2007, afl. 106, 6.
- DELTOUR, P., "Nieuwe AVBB-groepsverzekering beroepsaansprakelijkheid kent succes", *De Journalist* 2007, afl. 108,13.
- DELTOUR, P., "Getrapte verantwoordelijkheid journalisten staat meer dan ooit ter discussie", *Juristenkrant* 2006, afl. 128, 17.
- DE PRINS, D., "De burgerlijke rechter en persvrijheid", *RW* 2000-2001, 1445-1465.
- ENGLEBERT, J., "Le statut de la presse: du "droit de la presse" au "droit de l'information", *Rev. dr. ULB* 2007, afl. 35, 229-288.
- FLO, J., "Fundamentele vrijheden schakelen zorgvuldigheidsnorm niet uit" *Juristenkrant* 2013, 12.
- GYSELAERS, L., "(Digitale) drukpersmisdrijven en de bevoegdheidsproblematiek – Tijd voor een wettelijke correctionalisatie?", *Limb. Rechtsl.* 2013, 97-100.
- GOMBEER, T., "Recente rechtspraak van het Europees Mensenrechtenhof inzake artikel 10 EVRM en impact van de journalistieke beroepsethiek", *NC* 2009, 79-86.
- GULDIX, E., "De rechtsbescherming van de persoonlijke levenssfeer door persoonlijkheidsrechten", *VI.T.Gez.* 1987, 203-217.
- GULDIX, E., en WYLLEMAN, A., "De positie en handhaving van persoonlijkheidsrechten in het Belgisch Privaatrecht", *TPR* 1999, 1589-1657.
- GREVISSE, B., "Autorégulation ou déontologie ? Les conditions d'un débat sur les pratiques journalistiques", *Recherches en communication* 1998, afl. 9, 7 - 24.
- GREVISSE, B., "Les normes de la déontologie journalistique", *AM* 2000, afl. 1, 49-58.
- ISGOUR, M., "La satire: réflexions sur le 'droit à l'humour'", *AM* 2000, afl.1, 59-68.
- JONGEN, F., "Droit des médias. Chronique annuelle de jurisprudence", *Journ. Proc.* 1994, afl. 270, 20-27.
- LECLERQ, P., "Le conducteur d'une automobile qui tue ou blesse un piéton commet-il un acte illicite? Discours prononcé à l'audience solennelle de rentrée de la Cour de Cassation, le 15 septembre 1927", *RGAR* 1927, 54-97.

- LEMMENS, K., "Se taire par peur: l'effet dissuasif de la responsabilité civile sur la liberté d'expression", *AM* 2005, afl. 1, 32-40.
- LEMMENS, K., "Het Arbitragehof oordeelt dat enkel de journalist aansprakelijk is voor zijn geschriften", *AM* 2006, afl. 3, 291-294.
- LEMMENS, K., "Politie uit de kleren? Humo uit de rekken!", *AM* 2010, afl. 1, 91-99.
- LEMMENS, K., en DELBECKE, B., "Honderdvijftig jaar perszaken voor de burgerlijke rechter", *Juristenkrant* 2013, afl. 262, 13.
- LINDENBERGH, S., "De positie en de handhaving van persoonlijkheidsrechten in het Nederlands privaatrecht", *TPR* 1999, 1665-1707.
- MERRIGAN, M., "België's censuurdilemma", *Juristenkrant* 2014, afl. 288, 13.
- MONTERO, E., "Quand la responsabilité en cascade cessera-t-elle de faire des vagues?", *JT* 2006, 458-461.
- RAES, B., "Big Brother en het recht: zelfbeschikking versus de bescherming van de persoon. Juridische problemen in verband met het gebruik van de 'waiver' bij reality-televisie", *Jura Falc.* 2003-04, afl. 4, 855-872.
- ROBERT, P., "La responsabilité civile du journaliste", *AM* 2000, afl. 1-2, 18-26.
- VANDENBERGHE, H., "Over persaansprakelijkheid", *TPR* 1993, 843-894.
- VANDENBERGHE, H., "Over civielrechtelijke persaansprakelijkheid. Een stand van zaken" in M. DEBAENE en P. SOENS, *Aansprakelijkheidsrecht: Actuele tendensen*, Brussel, Lacier, 2005, 109-155.
- VAN DE LOOVBOSCH, M., "Deontologie en kwaliteit", *De Journalist* 2010, afl. 141, 3.
- VERBIST, S., "De deontologische fout als grondslag voor buitencontractuele aansprakelijkheid", *D&T* 2012, afl. 1, 53-84.
- VERDOODT, A.-L., "De civielrechtelijke aansprakelijkheid van de journalist-werknemer", *CDPK* 2006, 960-964.
- VERJANS, E., "Buitencontractuele aansprakelijkheid voor schending van persoonlijkheidsrechten", *RW* 2013, afl. 14, 522-536.
- VOETS, F., "Een journalistieke code voor de 21^e eeuw", *AM* 2010, afl. 5-6, 599-601.
- VOORHOOF, D., "De burgerlijke aansprakelijkheid voor de drukpersartikelen en de regel van de getrapte verantwoordelijkheid", *RW* 1983-1984, 1909-1913.
- VOORHOOF, D., "De regel van de getrapte verantwoordelijkheid: van de 19de naar de 21ste eeuw?", *R.Cass.* 1996, 385-390.
- VOORHOOF, D., "Publicatieverbod 'outing' popgroep: privacybescherming of preventieve censuur?", *Mediaforum* 1997, afl. 9, 132-135.

VOORHOOF, D., "Journalisten zonder grenzen?", *AM* 2000, afl. 1-2, 36-43.

VOORHOOF, D., "Brokkelt de grondwettelijke bescherming van de drukpersvrijheid en het verbod van censuur verder af?", *R. Cass.* 2001, 25-35.

VOORHOOF, D., "Nieuwe regels betreffende het recht van antwoord in Vlaams omroepdecreet", *AM* 2003, afl. 5, 407.

VOORHOOF, D., "Johan Demol krijgt gelijk voor Hof van beroep Antwerpen", *Juristenkrant* 2005, afl. 116, 13.

VOORHOOF, D., "Recente arresten van het E.H.R.M. in verband met artikel 10 E.V.R.M. (vrijheid van meningsuiting en informatie). April – 15 juni 2007", *AM* 2007, afl. 4, 364-377.

VOORHOOF, D., "Recente arresten van het E.H.R.M. in verband met artikel 10 E.V.R.M. (vrijheid van meningsuiting en informatie), *AM* 2009, afl. 1.

VOORHOOF, D., en WIERSMA, C., "Recente arresten van het EHRM in verband met artikel 10 EVRM", *AM* 2011, afl. 3, 374.

VOORHOOF, D., "Censuurverbod beschermt alle media", *De Journalist* 2011, www.journalist.be/nieuws/censuurverbod-beschermt-alle-media.

VOORHOOF, D., "Tien jaar Raad voor de Journalistiek", *Juristenkrant* 2012, afl. 258, 4-5.

VOORHOOF, D., "De notie drukpersmisdrijf van de 19de naar de 21ste eeuw: internetmedia, weblogs en website zijn ook drukpers", *AM* 2012, afl. 2, 254-259.

VOORHOOF, D., "Strafbare uitingen op internet, de kwalificatie drukpersmisdrijf en het misdrijf belaging", *AM* 2012, afl. 5, 484-486.

VOORHOOF, D., "Rechtspraak integreert Code van de Raad voor de Journalistiek bij de beoordeling van "fout" in toepassing van artikel 1382 BW", *AM* 2012, afl. 5, 596-597.

VOORHOOF, D., "Ook hof van beroep vindt Forrest-cartoon in MO* beledigend", *Juristenkrant* 2013, afl. 261, 4-5.

VOORHOOF, D., "Hoofdredacteur veroordeeld wegens foute opinie", *Juristenkrant* 2013, afl. 262, 12.

VRIELINK, J., "Beging Belkacem toch een persmisdrijf?", *Juristenkrant* 2013, afl. 278, 10.

WEYTS, B., "Lucratieve fouten in het aansprakelijkheidsrechts- en verzekeringsrecht. The winner takes it all", *RW* 2005-06, 1641-1652.

WYLLEMAN, A., "De redactie privaats: wie zonder 'fout' is, werpe de eerste steen", *TPR* 2002, 1619-1623.

3. Varia

Hoge Raad voor de Justitie, "Verslag van het bijzonder onderzoek naar de relaties binnen de financiële sectie van het parket bij de rechtbank van eerste aanleg te Antwerpen, naar de relatie tussen het parket bij de rechtbank van eerste aanleg te Antwerpen en het parket-generaal bij het hof van beroep te Antwerpen", *Algemene vergadering 2012*, www.csj.be/sites/5023.b.fedimbo.belgium.be/files/press_publications/r0031n_1.pdf.

NEDERLAND

1. Boeken, bijdragen en verzamelwerken

ASSER, C., HARTKAMP, A.S., SIEBURGH, C.H., *Verbintenissenrecht 4: De verbintenis uit de wet*, Deventer, Kluwer, 2011, 492-502.

AUBEL, C.P., *Persoon en pers*, Nijmegen, Kluwer, 1968, 181 p.

GURWIRTH, S., *Privacyvrijheid! De vrijheid om zichzelf te zijn*, Den Haag, Rathenau Instituut, 1998, 152 p.

LEFERINK, S.B.L, en SESSINK, M., *Publiek bezit tegen wil en dank? Een onderzoek naar berichtgeving over slachtoffers in de media*, Utrecht, Slachtofferhulp Nederland, 81 p.

MEIJERS, E.M., *Algemene begrippen van het burgerlijk recht*, Leiden, Universitaire pers, 1947, 360 p.

MENTINK, J., *Veel Raad, weinig baat, Een onderzoek naar nut en noodzaak van de Nederlandse Raad voor de Journalistiek*, proefschrift, Universiteit Leiden, 2006, 320 p.

NIEUWENHUIS, J.H., *Onrechtmatige daden: délits, unerlaubte Handlungen, torts*, Den Haag, Kluwer, 2008, 92 p.

SIEBURGH, C, *Toerekening van een onrechtmatige daad*, Deventer, Kluwer, 2000, 306 p

SPIER, J., HARTLIEF, T., VAN MAANEN, G.E., en VRIESENDORP, R.D., *Verbintenissen uit de wet en schadevergoeding*, Deventer, Kluwer, 2009, 468 p.

VERHEIJ, A.J., *Onrechtmatige daad*, Den Haag, Kluwer, 2005, 213 p.

VERMEULEN, B.P., en KIEWIET, J., "Commentaar op artikel 7 van de grondwet.", in E.M.H. HIRSCH BALLIN en G. LEENKNEGT (eds.), *Artikelsgewijs commentaar op de grondwet*, webeditie 2014, www.nederlandrechtsstaat.nl/module/nlrs/script/printPdf.asp?id=BF7920EDD67C649A5B6D8A984ED85DBEFA3DA3209B028864, 19.

2. Tijdschriften

GRIFFITHS, D., "Beslissen zonder belangenafweging. Een andere benadering van civiele geschillen over publicaties", *NJB* 2002, 833-840.

HARTLIEF, T., "Leven in een claimcultuur: wie is er bang voor Amerikaanse toestanden?", *NJB* 2005, afl. 16, 830-834.

HINS, W., "Persvrijheid en journalistieke ethiek", *Nederlands Juristen Comité voor de Mensenrechten (NJCM)* 2008, www.ivir.nl/publicaties/hins/Annotatie_NJCM_%202008_1.pdf, 71-73.

NIEUWENHUIS, A., "Laveren tussen persvrijheid en respect voor het privé-leven", *Mediaforum* 2012, afl.1, 2-13.

SCHUIJT, G.A.I., "De Raad voor de Journalistiek en de RCC en hun consequenties voor de Uitingsvrijheid", *Mediaforum* 2002, afl. 9, 278-283.

VAN CALCAR, W., "Vrijheid van meningsuiting in historisch en taalkundig perspectief", *tirade* 2012, afl. 443, www.tirade.nu/?page_id=7636.

VOORHOOF, D., "Krijgen journalisten een streepje voor in Straatsburg?", *Mediaforum* 2008, 197-203.

Auteursrechtelijke overeenkomst

Ik/wij verlenen het wereldwijde auteursrecht voor de ingediende eindverhandeling:

Persvrijheid en de journalistieke burgerrechtelijke aansprakelijkheid

Richting: **master in de rechten-rechtsbedeling**

Jaar: **2014**

in alle mogelijke mediaformaten, - bestaande en in de toekomst te ontwikkelen - , aan de Universiteit Hasselt.

Niet tegenstaand deze toekenning van het auteursrecht aan de Universiteit Hasselt behoud ik als auteur het recht om de eindverhandeling, - in zijn geheel of gedeeltelijk -, vrij te reproduceren, (her)publiceren of distribueren zonder de toelating te moeten verkrijgen van de Universiteit Hasselt.

Ik bevestig dat de eindverhandeling mijn origineel werk is, en dat ik het recht heb om de rechten te verlenen die in deze overeenkomst worden beschreven. Ik verklaar tevens dat de eindverhandeling, naar mijn weten, het auteursrecht van anderen niet overtreedt.

Ik verklaar tevens dat ik voor het materiaal in de eindverhandeling dat beschermd wordt door het auteursrecht, de nodige toelatingen heb verkregen zodat ik deze ook aan de Universiteit Hasselt kan overdragen en dat dit duidelijk in de tekst en inhoud van de eindverhandeling werd genotificeerd.

Universiteit Hasselt zal mij als auteur(s) van de eindverhandeling identificeren en zal geen wijzigingen aanbrengen aan de eindverhandeling, uitgezonderd deze toegelaten door deze overeenkomst.

Voor akkoord,

Feytons, Niels

Datum: **14/05/2014**